

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

AZ is de naam! Vijftig jaar betaald voetbal in Alkmaar 1954-2004

Valk, G.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Valk, G. (2004). AZ is de naam! Vijftig jaar betaald voetbal in Alkmaar 1954-2004 in eigen beheer

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

II Op weg naar volwassenheid: 1954-1972

1 Sportief overzicht

De gebeurtenissen op het veld hadden grote invloed op de ontwikkelingen binnen de club, zoals het aantal toeschouwers, de sfeer binnen het bestuur of de relatie met de gemeente. Daarom volgt eerst een kort overzicht van het sportieve reilen en zeilen van de voetbalclub.

In het eerste seizoen speelde Alkmaar '54 in twee competities. Er werd met tien clubs begonnen in de NBVB-competitie. Tot veler verrassing wisten de Alkmaarders uitstekend mee te draaien temidden van clubs die vaak grote namen in hun team hadden. De eerste competitiewedstrijd, op 13 september 1954, werd gespeeld op het terrein Duinhorst te Wassenaar tegen Profclub Den Haag. Dat elftal had de beschikking over internationals zoals Piet Kraak, Mick Clavan en Bertus de Harder. Alkmaar '54 was niet geïntimideerd en versloeg de Hagenaars met 2-3. Een wellicht nog grotere prestatie leverde de club op 18 oktober in Geleen tegen Fortuna '54, de club van Egidius Joosten. Op deze wedstrijd kwamen maar liefst 27.000 toeschouwers af om te kijken hoe hun vedetten als Frans de Munck, Cor van der Hart, Jan Notermans en Henk Angenent de Alkmaarders zouden terugwijzen. Met de grootste moeite kwamen de Limburgers weg met een 3-3-gelijkspel.

Toen in november de competitie werd stilgezet om vervolgd te worden door een betaalde KNVB-competitie stond Alkmaar '54 inmiddels op de derde plaats waarbij het alleen Profclub Amsterdam en Fortuna '54 boven zich moest dulden. De Alkmaarse club had tien wedstrijden achter de rug, waarvan zij vier had gewonnen, vier had verloren en twee had gelijkgespeeld.¹

De eerste betaalde competitie van de KNVB ging van start met maar liefst 56 clubs die in vier afdelingen moesten strijden om promotie naar de te vormen Hoofdklasse. Alkmaar '54 bereikte die Hoofdklasse door op de vijfde plaats te eindigen.

In het seizoen '55-'56 maakte Alkmaar '54 in de Hoofdklasse B een vliegende start. Een eindklassering bij de eerste negen zou entree bieden naar de Eredivisie, die het seizoen daarop van start zou gaan. De Alkmaarders wisten grote namen te vernederen. Zo werd Feyenoord in eigen huis ten overstaan van 40.000 toeschouwers met 0-3 verslagen. Ruud Michel was de maker van de drie doelpunten. In Alkmaar beet Elinkwijk, dat kampioen zou worden, met 2-0 in het gras. 15.000 enthousiaste toeschouwers wisten niet hoe ze het hadden. Toen aan het eind van de competitie de balans werd opgemaakt, kwam Alkmaar '54 echter vier punten te kort om de stap te zetten naar het voetbalwalhalla: jarenlang moest de club genoegen nemen met de Eerste Divisie.

In de Eerste Divisie draaide Alkmaar '54 in het seizoen '56-'57 goed. Voor het eerst trad het aan tegen streekgenoot KFC uit de Zaanstreek met spelers als Klaas en Cees Molenaar. Het seizoen leverde een tweede plaats op. Slechts de eerste plaats betekende promotie naar de Eredivisie en die werd behaald door ADO.

De twee daarop volgende seizoenen kon Alkmaar '54 niet imponeren. In '57-'58 kwam de club niet verder dan een negende plaats en het bestuur betitelde dat jaar dan ook als 'het zwarte jaar'.² Het jaar daarop ging het met het bereiken van de vierde plaats duidelijk beter. Wel moest Alkmaar '54 aanzien dat streekgenoot Volendam promoveerde en de eerste stap zette in een lange reeks van promoties en degradaties, waardoor de club de bijnaam *Heen en Weer* verwierf. Het jaar daarop, in het seizoen '59-'60, werd Volendam weer terugverwezen naar de Eerste Divisie. Alkmaar '54 wist echter te promoveren door kampioen te worden van de Eerste Divisie B. De promotie werd pas op de laatste competitiedag veiliggesteld door een gelijkspel tegen DFC, dat zelf zou zijn gepromoveerd als het Alkmaar '54 had verslagen. Ook VSV kon nog kampioen worden, maar verloor met 0-5 tegen Limburgia, dat onderaan stond. Het werd dé wedstrijd voor Bas Peggeman: 'Hoog als een berk, lenig als een tijger, snel als een hinde en rekenend als een boekhouder, zo torste de Alkmaarse stopper de last van priemende dolkstoten. (...) Plotseling laaide het als schroeiend vuur over de tribunes: Limburgia staat beslissend voor. Plotseling waaierde er zo'n orgie van wilde kreten, schallende aanmoedigingen en hysterisch gegil over het terrein, dat de strijdende elftallen het gefluit van de scheidsrechter nauwelijks nog konden horen. Eenvoudige dokwerkers ontpopten zich als talentrijke dirigenten en gaven leiding aan het wildste concert ooit op een Nederlands voetbalveld gespeeld. Nog twee minuten, nog één. 'Hou me tegen jongens, ik ben op!' En was daar eindelijk het hemelse ogenblik.³ De deceptie zou spoedig volgen.

Twee seizoenen lang stapelde zich bij Alkmaar '54 ramspoed op ramspoed. Ondanks een fabuleuze 2-0-overwinning op Ajax, waar zo'n 18.000 toeschouwers op afkwamen, degradeerde Alkmaar '54 al na één jaar uit de Eredivisie. De voorlaatste plaats werd de club fataal. De ramspoed werd compleet in het daaropvolgende seizoen, 1961-1962. De KNVB had besloten dat na afloop van dat seizoen de twee afdelingen van de Eerste Divisie zouden worden samengevoegd. Daarom zouden de laagst geëindigde twaalf clubs moeten degraderen naar de Tweede Divisie. Alkmaar '54 kwam niet verder dan een twaalfde plaats en verdween naar de krochten van het betaald voetbal. Dit resultaat vormde het decor van grote conflicten binnen het bestuur.

Het eerste seizoen in de Tweede Divisie, in '62-'63, werd een merkwaardige ervaring. De club draaide wel mee met de top, maar kwam toch niet verder dan een vierde plaats. Sensationeel was echter haar optreden in het Bekerkampioenschap. Niemand gaf een cent om de kansen van Alkmaar '54 toen het in de achtste finale

moest uitkomen tegen landskampioen Feyenoord. Alkmaar '54 versloeg op eigen terrein de Rotterdamse club met 2-0 en vestigde definitief zijn reputatie van reuzendoder. Maar nog was het feest niet voorbij want in de kwartfinale werd GVAV, dat goed draaide in de Eredivisie, verslagen. In de halve finale had Willem II een verlenging nodig om de Alkmaarse club ten slotte nipt te verslaan. Deze bekerprestatie beloofde toch wel veel goeds voor het daaropvolgende seizoen, het seizoen '63-'64. Alkmaar '54 werd kampioen van de Tweede Divisie A, maar dat leverde nog geen promotie op. Eerst moest nog een promotiewedstrijd worden gespeeld tegen de kampioen van de Tweede Divisie B, NEC. Deze wedstrijd werd door de Nijmegenaren met 3-1 gewonnen. Daarop volgde een nacompetitie met drie andere clubs uit de Tweede Divisie, die de winnaar beloonde met promotie. De Alkmaarders wonnen ternauwernood en mochten in het seizoen '64-'65 weer uitkomen in de Eerste Divisie. Onvergetelijk werd dit seizoen niet: Alkmaar '54 eindigde onopvallend in de middenmoot. Dat werd anders in het jaar daarop.

Onder leiding van de nieuwe trainer Barry Hughes deed de club het goed en draaide zij mee in de top van de Eerste Divisie. Zij had uitzicht op promotie maar daarvoor moest het laatste competitieduel tegen NAC worden gewonnen. Voorafgaand aan de wedstrijd werden onder leiding van cheerleaders yells ingestudeerd en liet het bestuur van Alkmaar '54 gratis toeters en ratels uitdelen. Het baatte allemaal niet. Achterin hield een fantastisch keepende Peter van der Merwe het doel van NAC gesloten, terwijl de bezoekers er drie goals injoegen en promoveerden.⁴

In het jaar waarin het betaald voetbal zijn koperen jubileum vierde, seizoen '66-'67, maakte Alkmaar '54 de aspiraties niet waar. Na een veelbelovende competitiestart, waarin het na dertien wedstrijden de tweede plaats had veroverd, viel het sterk terug. De club kwam niet verder dan de twaalfde plaats en moest toezien dat Volendam weer een keertje promoveerde naar de Eredivisie.

Het seizoen '67-'68 werd in verscheidene opzichten gedenkwaardig. In dat jaar fuseerde Alkmaar '54 met FC Zaanstreek en ging verder onder de naam AZ '67. Sportief gezien was de samenvoeging een succes want AZ '67 werd tweede in de competitie en dwong daarmee promotie af.

De rentree in de Eredivisie was wederom moeizaam. Samen met het Utrechtse DOS en met Volendam kwam AZ '67 niet verder dan een voorlaatste plaats. De tweede degradant moest komen uit een nacompetitie tussen deze drie clubs. Volendam bleek de te kloppen club en degradeerde wederom.

Het tweede seizoen in de Eredivisie, '69-'70, verliep verrassend goed. AZ '67 wist zich in de middenmoot te handhaven. Een hoogtepunt was de achtste finale om de KNVB-beker, waarin Ajax in een zinderend duel ten onder ging met 2-1. Om te voorkomen dat de kwartfinale met een oneven aantal clubs zou worden gespeeld, werd

één verliezer uit de achtste finale weer ingeloot en dat was natuurlijk 'lucky Ajax', dat vervolgens ook de beker won.

Het seizoen '70-'71 vormde een groot contrast met het daaraan voorafgaande. Pas in december mocht AZ '67 de eerste overwinning boeken. Ontgoochelend waren de nederlagen tegen Feyenoord (6-1), Ajax (8-1) en PSV (6-0). Met slechts vijftien schamele punten⁵ verdween AZ '67 met de staart tussen de benen uit de Eredivisie. Het verlies van topspeler Chris Dekker, die werd verkocht aan NEC, kwam AZ '67 niet te boven.

Het verblijf in de Eerste Divisie bleek wederom tijdelijk. Na een matige competitie start wisten de mannen onder leiding van trainer Cor van der Hart de tweede plaats te bereiken en mochten zij weer terugkeren naar de Eredivisie. Angst voor degradatie naar de Tweede Divisie hoefde de club niet meer te hebben. In het kader van de sanering van het aantal betaalde voetbalclubs werd de onderste voetbalafdeling met ingang van dat seizoen opgeheven. Terwijl AZ '67 vol trots de Eredivisie binnentrok, zag het een oude bekende weer langskomen: Volendam, dat weer eens degradeerde uit diezelfde Eredivisie.

Is er een constante aan te wijzen in het presteren van de club? Als we de balans opmaken van de eerste achttien seizoenen van Alkmaar '54 en later AZ '67 in het betaald voetbal, dan zien we dat, uitschieters daargelaten, de club zich met name bewoog tussen de kop van de Eerste Divisie en de staart van de Eredivisie. Dit patroon deed zich ook voor bij streekgenoten zoals Haarlem, Volendam en Telstar. De top van het vaderlandse voetbal werd ingenomen door vooral de clubs die stevig waren gevestigd in de grote stedelijke agglomeraties, zoals Feyenoord, Ajax en PSV. In hun stad hadden zij een sterk monopolie en de kleinere clubs speelden dan ook de tweede viool. Alleen DWS slaagde erin het monopolie van de grote drie eenmaal te doorbreken, namelijk in het seizoen '63-'64. De Alkmaarse club werd één keer teruggezet naar de Tweede Divisie maar wist voor het overige in haar bestaan de kelders van het betaald voetbal te mijden. Haar verzorgingsgebied, zoals wij in de volgende paragrafen zullen zien, was daarvoor te groot. Alkmaar '54 en later AZ '67 behoorden tot de grote onder de kleine clubs.

2 Bestuurders en geldschieters

a. Gewilde functies

Welke maatschappelijke achtergrond hadden de bestuursleden en waaruit zijn de veranderingen daarin te verklaren? Bovendien, wat waren de motieven om een rol te willen spelen als bestuurslid of als aandeelhouder van de NV? In het vorige hoofdstuk maakten we kennis met een bestuur dat een wel heel diverse achtergrond had. Daarin bewogen zich jonge ambtenaren, oud-Alcmariaspelers en een avonturier als Aldert Hoogvorst, die niet met zijn handen van de kas kon blijven en moest opstappen. De avonturier en zakenman Röpcke zei de club al snel vaarwel toen hij na de fusie tussen NBVB en KNVB geen financieel voordeel meer zag in zijn aandeelhouderschap. Alleen IJsbrand Kroonenburg bleef achter als grote geldschieder, maar hij koos ervoor, gezien zijn oorlogsverleden, om op de achtergrond te blijven. Avonturiers en liefhebbers, zo zou de samenstelling van het bestuur van Alkmaar '54 in de eerste periode van zijn bestaan kunnen worden gekarakteriseerd.

Dat avonturierschap leek ook op te gaan voor de nieuwe voorzitter A.J. van Holten, die aantrad in 1955. Deze eigenaar van een assurantie- en financieringskantoor in de IJmond had zichzelf aangemeld als aandeelhouder. Typerend voor het bestuur uit die tijd werd hij `door zijn radde tong zo voorzitter!⁶ Ook Van Holten genoot niet lang van zijn nieuwe status. Begin 1957 trad hij af nadat hij wegens fraude, verduistering en valsheid in geschrifte in opspraak was geraakt. Hij bemiddelde in de verstrekking van leningen voor de aankoop van bedrijfswagens. Daarbij wist hij voor eenzelfde aankoop een dubbele financiering bij kredietverstrekkers los te weken. Toen hij tegen de lamp liep, deelde Van Holten de club op diplomatieke wijze mee af te treden `in verband met het feit, dat ik mij niet meer in staat acht de belangen van de vereniging als voorzitter te dienen (...)'.⁷

Van Holten werd opgevolgd door de Alkmaarse ijzerhandelaar Klaas Langedijk en met hem brak een nieuwe fase aan waarin de middenstand van Alkmaar en omgeving een belangrijke rol ging spelen in de club. Deze situatie duurde tot 1967. Na de fusie met FC Zaanstreek kreeg het bestuur een ander karakter; daarover volgt later meer. In de eerste jaren kende Alkmaar '54 ook twee Edamse bestuursleden, C. Rijswijk en J. Simons. Zij waren bekenden van W. Bouwes, de schoonvader van de Volendammer voetballer Klaas Smit. Met Bouwes, die al snel directeur werd van de naamloze vennootschap, werd een vijftal andere Edammers aandeelhouder voor bedragen die varieerden van 1000 tot 3000 gulden. Alkmaar '54 lag niet zo gevoelig in Edam, in tegenstelling tot Volendam, waar het ondenkbaar was dat mensen zich als aandeelhouder zouden melden.⁸ De Edamse invloed in het bestuur van Alkmaar '54

verdween in 1957 toen de Edammer aandeelhouders hun aandelen van de hand deden en zich volledig uit de vereniging terugtrokken. Slechts één aandeelhouder bleef voor een gering bedrag deelnemen.⁹ Het vertrek van de Edammers werd veroorzaakt door de overgang van Klaas Smit naar Beroepsvoetbalclub Amsterdam. Hiermee verviel de binding van Edam met Alkmaar '54.¹⁰

De tweede machtsfactor binnen de Alkmaarse club werd gevormd door de aandeelhouders van de NV, die werd bestuurd door directie en commissarissen. Zij immers verschafte een deel van het kapitaal voor de club. De aandeelhouders waren vooral afkomstig uit Alkmaar, hoewel ook de regio en dan met name Heiloo en Bergen goed vertegenwoordigd was.¹¹ Velen van hen waren actief in het bedrijfsleven, bijvoorbeeld in de winkelstand, de reiswereld, de kaashandel en de horeca.

Wat waren de motieven om aandeelhouder, commissaris van de NV en/of bestuurslid van de vereniging te worden? Natuurlijk kon louter interesse in het betaald voetbal een overweging zijn. Zo hadden sommige aandeelhouders en bestuursleden een voetbalachtergrond en waren zij voordien betrokken geweest bij vooral de voetbalclub Alcmaria Victrix. Toch waren er meer, al dan niet verborgen, motieven. Voor de aandeelhouders gold dat, hoewel hun investering weliswaar niet echt rendeerde, de vaste gratis plaats op de hoofdtribune aantrekkelijk was.¹²

Zeker in een tijd waarin er nog geen Rotaryclub in Alkmaar actief was, was de NV dé club waar het Alkmaarse bedrijfsleven elkaar trof. Wilde je er echt bij horen, dan moest je aandeelhouder van Alkmaar '54 zijn.¹³ Vooral een commissaris of een bestuurslid had invloed en aanzien. Een bestuurslid had toegang tot de bestuurskamer, bezocht ook de uitwedstrijden, mocht prins Bernhard de hand schudden toen Alkmaar '54 een liefdadigheidswedstrijd speelde bij paleis Soestdijk, begeleidde de spelers op een trip naar Engeland en had een grote naam in de Alkmaarse samenleving. Kortom, de commissaris en meer nog het bestuurslid onderscheidde zich van de anderen.

Die behoefte om erbij te willen horen, aanzien te verwerven en als het even kon aansluiting te vinden bij de stedelijke elite hing samen met de ontwikkeling van de winkelstand na 1945. De uitbreiding van het aantal warenhuizen, alsmede de totstandkoming van landelijke winkelfiliaalbedrijven zorgden ervoor dat de winkelstand beter georganiseerd raakte. Voor het eerst werden er gezamenlijke winkelacties gehouden, zoals braderieën. Ook werd door de langzame toename van de consumptieve bestedingen na 1954 de winkelstand welvarender en zelfbewuster en dat laatste leidde tot de wens om een grotere rol in het maatschappelijk leven te spelen.

Natuurlijk was het ook een mooie vorm van vrijetijdsbesteding. Zo was de kleine woonkamer van secretaris Henk van der Hoef een dynamisch kantoor waar de telefoon onophoudelijk rinkelde en het een komen en gaan was van spelers en anderen die iets betekenden in het voetbal.¹⁴

Maar zeker speelden ook economische motieven een rol bij de wens zich te manifesteren als aandeelhouder, commissaris of bestuurslid. De aandeelhouders troffen elkaar tijdens de tweewekelijkse thuiswedstrijden en daar konden zij belangrijke contacten leggen en zaken regelen. In die zin vormden de aandeelhouders een businessclub avant la lettre.

De horeca van Alkmaar en de directe omgeving was goed vertegenwoordigd onder de aandeelhouders. Waar gevoetbald wordt, wordt vergaderd, gefeest en gegeten en daarom was het zaak om zo dicht mogelijk bij het vuur te zitten. Ook de reiswereld zag het belang van Alkmaar '54 in. Iedere twee weken verliet een stoet van bussen met spelers en supporters de stad. De middenstand profiteerde van Alkmaar '54 op diverse manieren. Indirect doordat er meer mensen naar de stad werden getrokken en direct bijvoorbeeld als voorverkoopadres van toegangskarten. Zo hadden twee sigarenhandelaren die ook fungeerden als voorverkoopadres, C. de Grand en L. Prins, zitting in het bestuur van de vereniging. Prins behartigde wel heel direct zijn zakelijke belangen toen hij als bestuurslid voorstelde om het aantal voorverkoopadressen in Alkmaar terug te brengen van negen naar vier. Het verbaast niet dat hij en De Grand tot de gelukkige vier behoorden.¹⁵

Prominent aanwezig onder de aandeelhouders was ook de kaaswereld. Zo waren de kaashandelaren C. Vlaar en Gerrit Kaper respectievelijk commissaris en directeur van de NV. Vooral de laatste, die in het maatschappelijk leven zo'n zestien bestuursfuncties bekleedde¹⁶, zou zich nadrukkelijk binnen de club laten gelden. Kaper had een belangrijke drijfveer en dat was de stad zo bekend mogelijk te maken. Bekendheid van Alkmaar, zo wist hij, zou zijn handel ten goede komen. Voor Kaper moesten daarvoor twee hoofdinstrumenten worden ingezet. In de eerste plaats was dat de beroemde Alkmaarse kaasmarkt, op de tweede plaats kwam Alkmaar '54.¹⁷

De weg naar het bestuurslidmaatschap van de vereniging liep via het aandeelhouderschap. Die eer was niet voor iedereen weggelegd. Het aantal aandeelhouders werd bewust beperkt gehouden en wie daartoe aspiraties had, moest worden geballoteerd. De zittende aandeelhouders hadden er blijkbaar grote behoefte aan om hun exclusiviteit te bewaren, hoewel ook de angst voor ontwaarding van de bestaande aandelen bij uitgifte van nieuwe aandelen een rol speelde. Tenslotte kon er op die manier ook worden voorkomen dat mensen aandeelhouder werden waarvan men vond dat die niet in het gezelschap pasten.¹⁸

Kortom, de betekenis van het bestuurslidmaatschap was groot: het bood status, terwijl het ook om economische redenen interessant kon zijn. Het bestuurslidmaatschap was een gewild artikel, dat echter schaars was. Dat gold trouwens ook voor de functies binnen de NV. Deze schaarste werkte conflicten in de hand. Daar kwam bij dat de merkwaardige structuur, namelijk een NV en een

vereniging binnen de club, conflicten en machtsstrijd in de hand werkte. Deze conflicten kregen een extra lading door botsende karakters, afgunst en persoonlijke ambities die werden nagestreefd of gefrustreerd.

b. Conflicten

De eerste strubbelingen deden zich voor in 1956. Hoewel de bronnen niet rijkelijk stromen, dringt zich het beeld op van animositeit van aandeelhouders jegens het bestuur van de vereniging en wrevel over het gegeven dat de bestuursleden bepalen wie lid van de vereniging mochten zijn en daardoor sommige aandeelhouders als lid weigerden. De ontevredenen kregen vooral een stem in de Alkmaarse makelaar H.A. Toepoel, die maar liefst 1000 gulden in de club had geïnvesteerd. De man die wordt herinnerd als 'onuitstaanbaar'¹⁹ verweet het bestuur van de vereniging een ledenvergadering te hebben belegd zonder de aandeelhouders te hebben uitgenodigd. Op de aandeelhoudersvergadering eiste hij dat alle aandeelhouders lid moesten kunnen worden van de vereniging. Voorzitter Van Holten wees die eis af. Van hem mochten de meeste aandeelhouders wel lid worden, maar waren een paar daarvan uitgezonderd. De kritiek zat het bestuur zo hoog dat het bij schriftelijke stemming vertrouwen vroeg van de aandeelhouders. Dat vertrouwen kreeg het inderdaad en de vergadering kon worden afgesloten nadat men elkaar beterschap had beloofd.²⁰ Dit conflict kreeg een extra persoonlijke inkleuring door het optreden van Toepoel, die al eens eerder als aandeelhouder was geschorst omdat hij 'zich meerdere malen in het openbaar onaardig heeft uitgelaten tegenover derden betreffende enige onzer bestuursleden.'²¹

Fricities bleven er, zoals op de aandeelhoudersvergadering in 1960 naar voren kwam. Een aandeelhouder verweet op die bijeenkomst het verenigingsbestuur dat het van de aandeelhouders en de NV af wilde. Dit werd door voorzitter Langedijk ontkend met het argument dat de aandeelhouders als leden van de vereniging zelfs de meerderheid vormden. Een andere aandeelhouder, die zich erover beklaagde dat de vereniging geen rente betaalde aan de NV over het geleende geld, kreeg te horen dat de gratis seizoenkaart ter waarde van 45 gulden een vorm van rentebetaling was, die hoog genoeg was.²² Deze incidenten waren slechts simpele rimpelingen in vergelijking met het conflict dat begon in 1961 en dat de club ruim een jaar lang in een wurggreep hield.

Dit conflict openbaarde zich voor het eerst in de aandeelhoudersvergadering van 4 september 1961. De stemming zat er toch al niet goed in want kort daarvoor was Alkmaar '54 gedegradeerd naar de Eerste Divisie. Voorzitter Klaas Langedijk riep vrij onverwacht uit dat hij op de komende ledenvergadering niet herkiesbaar was want: 'Ik

laat mij niet langer overal bekletsen.' Onmiddellijk kreeg hij steun van penningmeester Gerrit Hartland, die aankondigde dat ook hij zijn functie ter beschikking zou stellen. De directeur van de NV, Gerrit Kaper, vroeg om een nadere toelichting en kreeg van de voorzitter te horen dat zij zich dag en nacht inzetten voor de club, maar: 'Toch krijgen we de onbehoorlijkste kritieken naar ons hoofd gesmeten. Het wordt me te veel. Ik kan er niet meer tegenop.' Kaper probeerde de zaak te sussen door te verklaren dat er te veel werd gepraat binnen de club waardoor ook de indruk was gewekt dat er een controverse zou bestaan tussen hem en de voorzitter. Dat ontkende Kaper ten stelligste: 'Indien we als vereniging zonder Langedijk verder moeten gaan, dan is dit hetzelfde als een tafel zonder poten.' Dat Kaper zelf weinig problemen had met pootloze tafels en graag de zaag hanteerde, zou spoedig blijken. Vooralsnog werd besloten dat de betrokkenen de zaak na afloop maar eens moesten uitpraten.²³

Een kleine drie weken later, in de ledenvergadering van 22 september 1961, bleek de kwestie nog allerminst te zijn opgelost. Tegen twee herkiesbare zittende bestuursleden, die kandidaat waren voor de functie van 2e penningmeester en 2e secretaris, werden tegenkandidaten naar voren geschoven. Wat de grieven waren, werd niet duidelijk gemaakt, maar de 2e penningmeester, J.R. Flens, werd verweten dat hij een uit de bestuurskamer gestolen overjas vergoed had gekregen. De aanval op Flens en zijn medebestuurslid J. Kueter had geen succes: zij vergaarden voldoende stemmen om hun bestuurslidmaatschap te kunnen continueren.²⁴ De achtergrond van deze ruzie was een controverse tussen penningmeester Hartland en zijn twee medebestuurleden. Dezelfde avond nog stuurde Hartland een brief aan het bestuur waarin hij zijn ontslag aankondigde als penningmeester. Hij gaf als reden op dat hij zich niet kon verenigen met de herverkiezing van Kueter en Flens. Hij achtte hen beiden incapabel en gaf aan op persoonlijk vlak niet met de heren te kunnen opschieten. Natuurlijk werd er in de bestuursvergadering van begin oktober uitgebreid gesproken over het conflict. Er vielen harde woorden. Flens beschuldigde zijn penningmeester ervan dat die alle macht naar zich toe wilde trekken door mensen in het bestuur te laten verkiezen die hem steunden. Bovendien speelde Hartland onder één hoedje met directeur Kaper, met wie hij alle zaken voorbesprak alvorens het bestuur in te lichten. Flens wierp zelfs zijn ingewanden in de strijd toen hij uitriep '(...) reeds enige tijd kotsmisselijk te zijn van de manier waarop Hartland altijd te pas en te onpas op vergaderingen en andere gelegenheden bedankt werd voor het gedane werk en hij begreep niet dat Hartland daar ook niet al lang kotsmisselijk van was'. De afgetreden penningmeester ontkende natuurlijk zijn machtshonger en weerlegde uitgebreid de beschuldigingen. Bovendien, zo liet hij weten, werd hij bepaald niet kotsmisselijk van de complimenten want als die gemeend zijn, is het altijd prettig die in ontvangst te nemen.

Hij bleef erbij het penningmeesterschap neer te leggen, maar wilde wel voorlopig aanblijven als bestuurslid.²⁵

Inmiddels bleek dat de prestaties van Alkmaar '54 in de Eerste Divisie van dien aard waren dat degradatie naar de Tweede Divisie reëel werd. Die bracht Gerrit Kaper tot een opmerkelijke soloactie, die met enige fantasie kan worden aangemerkt als een coup binnen de club. In december 1961 woonde Kaper een bespreking bij van trainer Piet de Wolf met zijn spelersgroep. Op die bijeenkomst stuurde de kaashandelaar de trainer weg, posteerde zich voor de spelers en deed de voetballers het aanbod om hun mentale trainer te worden. De veldtrainingen zouden worden verzorgd door assistent-trainer Bonnie Bult. De spelers gingen daarmee akkoord. Onmiddellijk informeerde Kaper het bestuur, dat zich neerlegde bij de ontstane situatie. De Wolf werd met ziekteverlof gestuurd. Niemand van de bestuursleden was van tevoren op de hoogte gesteld van deze actie.²⁶

Kaper ging echter verder en liet zich in de aandeelhoudersvergadering in het begin van januari 1962 tezamen met drie getrouwen door negentien aandeelhouders kandideren voor het bestuur. Alleen de secretaris zou mogen aanblijven. Het was duidelijk dat Kaper opteerde voor de voorzittersfunctie.²⁷ De bestuurswisseling moest haar beslag krijgen tijdens de ledenvergadering van de vereniging, die een week later plaatsvond. In die vergadering zette voorzitter Langedijk de zaak op scherp door te melden dat vier bestuursleden hun lidmaatschap hadden neergelegd terwijl de overige drie, onder wie hijzelf, hun zetel ter beschikking hadden gesteld. Wat zijn motieven waren is onduidelijk, maar Kaper besloot zijn kandidatuur voor het voorzitterschap niet te handhaven en kwam vervolgens met een alternatief voorstel dat hem eveneens veel invloed zou geven. In plaats van het voorzitterschap stelde hij de leden voor dat hij zijn zelf gecreëerde functie van manager van het eerste elftal zou continueren. Voorts, en dat was ingrijpender, kwam hij met het voorstel om de club op te splitsen in een afdeling Betaald Voetbal, een afdeling Amateurvoetbal en voor het overige bestuurswerk zou een ingekrompen bestuur verantwoordelijk zijn dat moest bestaan uit vijf personen. De afdeling Betaald Voetbal zou worden gerund door Kaper zelf met steun van de arts J. Plaisier. De ledenvergadering nam deze voorstellen over. Het gevolg was dat Langedijk voorzitter bleef en dat ook Gerrit Hartland weer terugkeerde in het bestuur.²⁸

De vrede zou van korte duur blijken te zijn en de strijd barstte snel weer los. Immers, met de instelling van de afdeling Betaald Voetbal was er een nieuwe machtsfactor binnen de club geïntroduceerd in de vorm van het tweemanschap Kaper-Plaisier. Taken en bevoegdheden waren niet helder gedefinieerd en de ambities en persoonlijkheid van Kaper stonden garant voor nieuwe spanningen. Het tweemanschap had inmiddels met voortvarendheid gewerkt aan voorstellen om het spelpeil te

verhogen. Het belangrijkste voorstel was dat er een trainer uit Engeland moest overkomen die gedurende twee weken zou laten zien hoe er moest worden getraind. Het bestuur zag met name niets in dit laatste voorstel, waardoor het conflict weer nieuwe impulsen kreeg.²⁹

Inmiddels was er een nieuwe trainer voor het volgende seizoen aangetrokken, Arie Rentenaar, en het bestuur wilde hem alleen verantwoordelijk maken voor het eerste elftal. Vanzelfsprekend paste dat niet in de opvatting van Gerrit Kaper, die als 'manager van het eerste elftal' zo'n grote greep had op het voetbal. Het was duidelijk dat de volgende uitbarsting alweer voor de deur stond. Die diende zich aan op de ledenvergadering van medio juni 1962. Gerrit Kaper lanceerde daar een aanval op het bestuur, dat hij gebrek aan samenwerking verweet. Vervolgens kondigde hij aan samen met zijn kompaan Plaisier af te treden als lid van de afdeling Betaald Voetbal. Voorzitter Langedijk verwierp de verwijten maar wist niet te voorkomen dat de vergadering in een chaos belandde. 'Had ik maar een kneedbom bij me!' riep een van de aanwezigen. Het bestuur ging zelfs zover dat het zijn mandaat ter beschikking stelde. Uiteindelijk werden de gemoederen toch weer wat gekalmeerd en werd besloten dat het bestuur tot de volgende ledenvergadering zou mogen aanblijven.³⁰

In het rustieke restaurant Koekenbier, dat zich op twee steenworpen afstand van het voetbalstadion bevond, troffen de strijdende partijen elkaar op 28 september 1962 weer in wat de laatste akte van het drama zou worden. Het bestuur had zich toch herkiesbaar gesteld en moest het opnemen tegen Gerrit Kaper, die zich als voorzitterskandidaat had opgeworpen. Voorzitter Langedijk opende de vergadering met een felle aanval op zijn opponent, die hij van dictatoriale neigingen betichtte. Opmerkelijk was dat Kaper niet de steun had van de Raad van Commissarissen van de NV, die zijn directeur keihard liet vallen. De president-commissaris J. Vlaanderen nam het woord om te verklaren dat de commissarissen het zittende bestuur steunden. Commissaris C. Vlaar, net als Kaper kaashandelaar en dus een concurrent, deed daar nog een forse schep bovenop en riep: 'Onze directeur heeft ons een dolkstoot in de rug gegeven. Hij heeft ons niet laten weten dat hij zich kandidaat zou stellen.' In de stemming die volgde, versloeg Langedijk de tegenkandidaat met een krappe meerderheid.³¹ Kort daarna stapte Kaper op als directeur van de NV.³² Ook Hartland gaf er de brui aan en trad af als penningmeester. Hij motiveerde die stap met het argument dat hij het niet eens was met de wijze waarop Langedijk de vergaderingen leidde.³³ Het bestuur en de commissarissen probeerden nog een handreiking te doen aan Kaper door hem aan te bieden 'voorzitter van de sectie betaald voetbal' te worden. Kaper weigerde: 'Ik ben niet bereid tegenover de Voorzitter een ondergeschikte functie te accepteren.'³⁴ Hiermee was het conflict in het voordeel van het zittende bestuur beslist. Kaper en Hartland verdwenen uit beeld en zouden pas jaren later weer van zich

doen spreken. Op het beslissende moment bleek Kaper net niet voldoende steun te hebben om succesvol te zijn in zijn greep naar de macht: te veel mensen vonden dat zijn ambities te ver gingen.³⁵ Zijn gedrevenheid en zijn optreden riepen weerstanden op.

Hoe kon het dat de club zo verscheurd werd door conflicten die de organisatie zo lang in hun greep hielden? In de eerste plaats was een gebrek aan professionele, evenwichtige bestuurders daar debet aan. In zekere zin was de voetbalclub de speeltuin van vooral de Alkmaarse middenstand, die daar macht en aanzien zocht. Alkmaar '54 werd geleid door vrijwilligers. Een van de voorwaarden om toegelaten te worden tot het betaalde voetbal door de KNVB was dat de betaalde voetbalorganisaties moesten worden bestuurd door amateurs.³⁶ Toch kan betwijfeld worden of, zoals wel eens is beweerd, deze bepaling een sta-in-de-weg betekende voor een professioneel bestuur.³⁷ De clubs waren destijds simpelweg nog niet aantrekkelijk voor professionals uit het grote bedrijfsleven. Overigens is een door professionals geleide bedrijfstak ook geen garantie voor het uitblijven van conflicten.

Belangrijk was, zoals al eerder opgemerkt, dat de bestuursfuncties binnen de club populair maar schaars waren. In dit spanningsveld botsten de ambities en de karakters van met name Langedijk en Kaper. Als persoonlijkheid waren zij volstrekte tegenpolen. Langedijk stond bekend als een innemende, zachtaardige man, die een voetballiefhebber was in hart en nieren. Wel was ijdelheid hem niet vreemd en dat maakte natuurlijk ook dat hij het voorzitterschap van Alkmaar '54 de moeite waard vond.³⁸

Kaper deelde met Langedijk zijn achtergrond als vroegere aanhanger van de voetbalclub Almaria Victrix. Maar dat was dan ook het enige. Mede dankzij de bekendheid van de Alkmaarse kaasmarkt bouwde hij een bloeiende kaashandel op, waarin in de jaren zestig zo'n 5 miljoen kilo kaas per jaar werd afgezet.³⁹ Hij bekleedde tal van bestuursfuncties in de kaaswereld en in de stad. Zo was hij ten tijde van de conflicten voorzitter van de plaatselijke vvv en het verbaast dan ook niet dat we leden van deze organisatie tegenkomen als aandeelhouder. Kaper had de neiging om te domineren.⁴⁰ Zijn gedrevenheid maakte dat hij weerstanden opriep. Die weerstanden zorgden ervoor dat hij faalde in zijn greep naar de macht binnen de club.

Van belang in dit conflict was dat door het verdwijnen van de Edamse aandeelhouders uit het bestuur en uit de Raad van Commissarissen een tegenwicht wegviel waardoor het conflict een bijna volledig Alkmaars karakter kreeg waarin ook de verhoudingen binnen de Alkmaarse middenstand zich afspiegelden.⁴¹ Juist door het opstappen van de Edammers kon Gerrit Kaper, die in 1956 al eens tevergeefs geprobeerd had om in het bestuur te komen, de hierdoor vacant gekomen functie van directeur van de NV overnemen.⁴²

Natuurlijk waren de desastreuze ontwikkelingen op sportief gebied een belangrijke factor in dit conflict. De degradatie uit de Eredivisie en het jaar daarop ook nog de degradatie naar de Tweede Divisie droegen bij tot een sfeer van verwijten en verdachtmakingen. Een structurele oorzaak, ten slotte, was de situatie dat de club bestond uit zowel een vereniging als een naamloze vennootschap. In de eerste jaren van het bestaan van de club gaf dat niet zoveel problemen, want bestuursleden waren vaak ook commissaris, terwijl ook de Edammers in beide organen vertegenwoordigd waren en voor een balans zorgden. Toen de samenstelling van zowel bestuur als Raad van Commissarissen grote verschillen begon te vertonen werd de aanwezigheid van twee kapiteins op één schip een structureel probleem. Die personele balans werd weer hersteld na het opstappen van penningmeester Hartland, waardoor commissaris C. Vlaar tevens zitting nam in het bestuur. Bestuurlijk gezien kwam Alkmaar '54 na het terugtreden van Gerrit Kaper en Gerrit Hartland in rustiger vaarwater. Conflicten zouden zich pas weer voordoen na de fusie met FC Zaanstreek, waarmee een nieuwe fase in de clubgeschiedenis werd ingeluid.

c. Fusie met FC Zaanstreek

Hoe uniek was de fusie tussen Alkmaar '54 en FC Zaanstreek en hoe moet die geplaatst worden binnen de ontwikkelingen in het betaald voetbal in ons land? Na het samengaan van KNVB en NBVB ging het betaald voetbal in Nederland van start met zo'n tachtig profclubs. Voor een groot aantal van deze clubs was betaald voetbal te hoog gegrepen: de inkomsten waren ontoereikend om echt mee te kunnen doen. In de loop der jaren moest dan ook een behoorlijk aantal clubs andere oplossingen verzinnen om hun bestaan voort te zetten. Zo'n oplossing kon een vrijwillige terugkeer naar de rangen der amateurs inhouden of een fusie met een andere betaalde voetbalorganisatie die in dezelfde regio actief was. Zo was in het seizoen waarin Alkmaar '54 fuseerde met FC Zaanstreek, namelijk in 1967, het aantal clubs van 80 in 1955 al teruggelopen tot 57. FC Den Bosch en Wilhelmina, Xerxes en DHC '66, vsv en Stormvogels, Enschedese Boys en Sportclub Enschedé, DWS en Amsterdam waren voorbeelden van clubs die al eerder hun heil bij elkaar zochten en besloten tot fusie. Het samengaan van Alkmaar '54 en FC Zaanstreek paste dus in een algemeen kader van fusies en saneringen binnen het betaald voetbal. De terugdringing van het aantal betaalde voetbalclubs bereikte een hoogtepunt in de ogen van de een, maar een dieptepunt in die van de ander toen de KNVB in 1971 besloot de Tweede Divisie te laten verdwijnen en dertien clubs terug te verwijzen naar de amateurs.⁴³

Toch was FC Zaanstreek niet de eerste club waarmee Alkmaar in onderhandeling trad over fusie. Al in 1962 maakte het Limburgse Rapid JC, dat net was

gedegradeerd uit de Eredivisie en het financieel niet meer kon bolwerken, avances naar Alkmaar '54. In januari van dat jaar stuurde Rapid-manager A. Widdershoven een brief naar het Alkmaar-bestuur waarin hij voorstelde om te fuseren.⁴⁴ In feite zou dit geen echte fusie zijn geweest maar het opkopen van de plaats van Rapid JC in de Eerste Divisie, waaruit Alkmaar dreigde te degraderen. Een fusie met Rapid JC zou 50 duizend gulden moeten kosten.⁴⁵ Alkmaar '54 voelde hier wel voor, maar uiteindelijk ging het feest niet door omdat Rapid JC zich verkocht aan Roda Sport, dat hierdoor als Roda JC de Eerste Divisie bereikte.⁴⁶ Alkmaar '54 zou zijn bruid dichterbij huis moeten zoeken. Die bruid werd gevonden in de Zaanstreek.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw werd het voetbal in de Zaanstreek beheerst door twee voetbalclubs, namelijk KFC uit Koog aan de Zaan en ZFC uit Zaandam. De rivaliteit tussen beide clubs was van oudsher groot: 'ZFC tegen KFC was Zaandam tegen de Koog, haat en nijd,' aldus een oud-ZFC'er.⁴⁷ KFC was de club van de succesvolle zakenlieden Klaas en Cees Molenaar. Deze broers hadden al vroeg scherp in de gaten dat twee profclubs in de Zaanstreek te veel van het goede was en dat een fusie tussen beide clubs geboden was. Immers, er kwamen te weinig toeschouwers op de wedstrijden af terwijl de concurrentie heel groot was. Op nauwelijks meer dan tien kilometer afstand speelde Ajax, terwijl er binnen een straal van dertig kilometer niet minder dan twaalf betaalde voetbalclubs actief waren. Ook ondervond het betaald voetbal in de Zaanstreek concurrentie van amateurclubs als ZVV en Zilvermeeuwen.⁴⁸ Hoewel het bedrijfsleven in de Zaanstreek goed vertegenwoordigd was, steunden grote bedrijven als Albert Heijn, Bruynzeel, Duyvis, Honig en Wessanen het betaald voetbal in hun regio in onvoldoende mate. Die steun werd zelfs helemaal gestaakt toen de beoogde fusie tussen ZFC en FC Zaanstreek, de betaalde opvolger van KFC die terugkeerde naar de amateurs, mislukte. Vooral ZFC was daarin halsstarrig. Zij kon wel akkoord gaan met een opgaan van FC Zaanstreek in ZFC, maar een fusie als gelijkwaardige partners wees zij af. Het staken van de steun van het Zaanse bedrijfsleven aan FC Zaanstreek, die inmiddels een florissante positie had verworven in de Eerste Divisie, noopte de club tot ingrijpende maatregelen. Er was namelijk een schuld opgebouwd van een kleine half miljoen gulden.⁴⁹

Inmiddels had het bestuur van Alkmaar '54 onder aanvoering van de nieuwe voorzitter Jan van der Ben contact gezocht met FC Zaanstreek. Alkmaar '54 was geïnteresseerd in haar speler Wim de Jager en bood aan deze te ruilen voor vier spelers uit eigen stal. Het in financiële nood verkerende FC Zaanstreek wilde echter een bedrag hebben van 75 duizend gulden. Ook Alkmaar '54 zat in de rode cijfers en tijdens die onderhandelingen is spontaan de gedachte naar voren gebracht om dan maar te fuseren. Immers, Alkmaar '54 trok veel meer bezoekers dan FC Zaanstreek, terwijl de laatste over betere spelers beschikte. Die twee samengevoegd, zo was de

gedachte, zou een prachtige toekomst garanderen. De persoonlijke chemie tussen de zakenman Jan van der Ben, die een agrarische groothandel en exportbedrijf dreef in West-Friesland, en de Zaanse zakenman Klaas Molenaar was uitstekend. In hoog tempo werd gewerkt aan de samenvoeging van de twee clubs, die met ingang van 1 juli 1967 een feit was.⁵⁰ Wel moest Klaas Molenaar zelf nog diep in de buidel tasten om de schuld van FC Zaanstreek te saneren. Alkmaar '54 voelde er namelijk weinig voor om een extra schuldenlast op zich te nemen.⁵¹

De reacties op de fusie waren wisselend. Protesten gingen vooral op bij de aanhang van FC Zaanstreek. Ruim tweehonderd supporters kwamen op 26 juni 1967 bijeen in de Lindeboomschool in Koog aan de Zaan om te protesteren tegen de fusie. Geheel in de geest van die tijd belegden zij een zogenaamde teach-in. Daar probeerden zij de nodige financiën bijeen te krijgen om de fusie overbodig te maken. Het mocht niet baten: meer dan drieduizend gulden werd er niet opgebracht.⁵² Toch werd over het algemeen de fusie in de Zaanstreek niet negatief ontvangen.⁵³ Protesten in de Alkmaarse gelederen bleven volledig uit. De Alkmaarse supporters leken het wel best te vinden. Zij hadden dan ook minder te klagen dan hun Zaanse collega's. Er werd namelijk afgesproken dat het eerste elftal zijn kunsten zou vertonen in de Alkmaarder Hout. Alleen het tweede elftal zou gaan voetballen in Koog aan de Zaan, maar daar kwamen toch al weinig toeschouwers op af. Behalve de naam en een sterkere spelersselectie veranderde er dus voor de Alkmaarse supporters niet veel - zo leek het.

Het vinden van een geschikte naam kostte aanmerkelijk meer tijd dan de fusie zelf. Er werd een prijsvraag uitgeschreven door het nieuwe bestuur. Die leverde suggesties op als FC Alkzania, AZ Victory en Koek en Kaas.⁵⁴ Een fanatieke supporter kwam met de suggestie: ``Boven IJ'', Rijmt op de club waarvoor ik strij!⁵⁵ Inmiddels was als roepnaam `Alkmaar-Zaanstreek' in gebruik, maar die bleek wat moeilijk te scanderen. Het bestuur besloot toen deze naam te comprimeren tot AZ '67, een naam die was ingezonden door een supporter uit Hoogwoud.⁵⁶ Het tenue werd het oude Alkmaar-tenue met dit verschil dat op het embleem met de Alkmaarse burcht een Zaanse molen werd aangebracht.

De fusie tussen Alkmaar '54 en FC Zaanstreek was een direct gevolg van de mislukking van die tussen ZFC en FC Zaanstreek. De fusie mislukte door de oude rivaliteit die vaardig was over ZFC: als ZFC'er ging je niet voetballen bij KFC/FC Zaanstreek.⁵⁷ Voor de Zaanstreek waren de gevolgen van het mislukken van deze fusie groot. Door de saneringsoperatie van de KNVB in 1971, die leidde tot het verdwijnen van dertien clubs uit het betaald voetbal, werd ook ZFC getroffen, dat niet veel verder kwam dan ruim 1000 toeschouwers per thuiswedstrijd.⁵⁸ Door de mislukking van de Zaanse fusie richtte FC Zaanstreek zich nu op Alkmaar '54. Hoewel later het bestuur van de nieuwe fusieclub feitelijk werd overgeheveld naar de Zaan, betekende de fusie in feite

de liquidatie van het betaald voetbal in de Zaanstreek. Voor het Alkmaarse voetbal zou deze fusie grote gevolgen krijgen.

d. Een nieuwe fase

Welke gevolgen had het samengaan voor de bestuurssamenstelling, het beleid en het karakter van de Alkmaarse club? De fusie luidde een periode in van vele veranderingen op tal van gebieden. Hoewel die veranderingen zich vooral na 1972 het snelst voltrokken en zouden uitmonden in ongekende sportieve successen, werd het fundament al kort na de fusie gelegd. De sfeer uit de tijd van Alkmaar '54, sterk bepaald door een amateuristische inslag, werd zakelijker. Dat paste in de visie van Klaas Molenaar, die vond dat het betaald voetbal bedrijfsmatig moest worden aangepakt. In die visie vond hij steun bij de zakenman Jan van der Ben. In de door Molenaar en de zijnen voorgestane zakelijke aanpak paste niet de aloude verenigingsstructuur waarin de leden het voor het zeggen hadden.

Ook de kleine aandeelhouders moesten uit de NV verdwijnen. In 1968 werd besloten dat de kleine aandeelhouders, met een aandeel van 500 gulden, voor de keuze werden gesteld hun aandeel in ruil voor de nominale waarde in te leveren of hun aandeel uit te breiden tot ten minste 1000 gulden. Voor de ruil zou hun tien jaar lang een gratis tribuneplaats worden verstrekt. Veel oude aandeelhouders verdwenen door deze maatregel en wat overbleef was een kleine NV die werd gevormd door tamelijk kapitaalkrachtige aandeelhouders.⁵⁹

Daarnaast verdween de vereniging en kwam daar een stichting voor in de plaats met een bestuur dat bestond uit twaalf leden en vier adviserende leden. Uit dit stichtingsbestuur werd een dagelijks bestuur van vier leden benoemd. Klaas Molenaar propageerde de stichtingsvorm omdat die zijns inziens de garantie bood voor een zakelijke aanpak. Stichtingen, aldus Molenaar, werden niet geplaagd door ledenvergaderingen die zomaar hun bestuur konden weggagen. Een winkel of fabriek, zo betoogde hij, zou ook nooit de verenigingsvorm kiezen en een betaalde voetbalclub was net zo goed een bedrijf of zou het moeten zijn. Ten slotte, vond hij, deed ook zowel het bedrijfsleven als de overheid liever zaken met een stichting dan met een vereniging.⁶⁰

De fase waarin de Alkmaarse middenstand een grote greep had op de club veranderde geleidelijk aan in een waarin de grotere zakenwereld het voor het zeggen kreeg. Voorzitter van het algemeen bestuur werd B. van Vloten, die commissaris was bij Wastora, de handelsonderneming van Klaas Molenaar. Met zijn zestien leden was het algemeen bestuur van een welhaast Oost-Europese omvang en het verbaast dan ook niet dat veel besluiten werden voorbereid dan wel genomen door het vierkoppige

dagelijks bestuur. Twee zetels in dit dagelijks bestuur werden ingenomen door Klaas Molenaar en Jan van der Ben. Merkwaardig was dat de voorzitter van het algemeen bestuur geen zitting had in het dagelijks bestuur. De voorzitter van het laatste was Van der Ben. Dit was het begin van een ontwikkeling naar steeds meer macht voor het dagelijks bestuur en steeds minder macht voor het algemeen bestuur. Bovendien was het voor Van Vloten, die ver buiten Alkmaar woonde, onmogelijk om zich bezig te houden met de dagelijkse gang van zaken binnen de club. In augustus 1971 trad hij als voorzitter van het algemeen bestuur af wegens tijdgebrek.⁶¹

De fusie versterkte tevens een ontwikkeling naar verzakelijking. Daarmee wordt in de eerste plaats een proces bedoeld, waarin de financiële belangen toenamen, de clubcultuur onpersoonlijker werd, de afstand tussen bestuur en supporters toenam, en ook die tussen bestuur en spelers. Die verzakelijking binnen AZ '67 was natuurlijk niet alleen het gevolg van de fusie. Internationaal en nationaal was er sprake van een ontwikkeling die zich kenmerkte door toenemende financiële belangen en een daarmee gepaard gaande verharding binnen de voetbalwereld. Door de enorme verspreiding van de televisie ontwikkelde voetbal zich tot een wereldsport, waarvan de belangrijkste wedstrijden de bevolking in tal van landen aan de buis hielden gekluisterd. Het wereldkampioenschap voetbal in Mexico 1970 was een wereldwijd bekeken en beleefde gebeurtenis die door een miljardenpubliek ademloos werd gevolgd. Door de enorme televisiebelangstelling namen andere financiële belangen, zoals die van reclame en sponsoring, navenant toe. Ons land vormde daarop geen uitzondering, zeker niet omdat in deze jaren Nederland zich ontwikkelde tot een van de leidende voetbalnaties in de wereld. De grote Europacup- en wereldcupsuccessen van Feyenoord en Ajax vanaf 1970 lieten dan ook hun invloed gelden op het Nederlandse voetbal. De belangen werden alleen maar groter en daarmee werd ook de sfeer zakelijker. Juist door de ontwikkeling van voetbal van radio-evenement tot televisieshow konden adverteerders en sponsors zichtbaar worden gemaakt. De enorme verspreiding van de televisie luidde de omslag van de betaald-voetbalclubs als verkapte gezelligheidsverenigingen naar miljoenenbusiness in.

Betekende het proces van verzakelijking dat het bestuur ook professioneler ging opereren en de conflicten uit de voorgaande periode voorbij waren? Dat was allerm minst het geval. Al vrij snel na het aantreden van het nieuwe bestuur deden zich binnen de fusieclub strubbelingen voor, waaruit valt op te maken dat er tegenstellingen waren tussen Molenaar en de zijnen aan de ene kant en de oude Alkmaar-bestuurders aan de andere kant. De eerste wrijving, hoewel nog tamelijk onschuldig van karakter, openbaarde zich in januari 1969. Op voorstel van Klaas Molenaar werd eind december de voormalige KFC-speler Toon Bruins Slot aangetrokken als technisch directeur ('directeur-sportif').⁶² Deze beslissing viel in slechte aarde bij enkele Alkmaarse

bestuursleden, die in twee brieven klaagden dat het Stichtingsbestuur in deze benoeming niet was gekend. Dat betrof niet alleen dit besluit, maar ook het aantrekken van de speler Hassie van Wijk - dat juist was ontkend in de laatste bestuursvergadering - en het betalen van 4000,- ten behoeve van het kerstdiner en de sinterklaasviering voor de spelers. Het dagelijks bestuur bekende schuld en beloofde beterschap.⁶³ Deze aanvaring was typisch voor een situatie waarin een omvangrijk bestuur macht inlevert ten gunste van het dagelijks bestuur. Het conflict typeerde ook de eigengereidheid van Klaas Molenaar en Jan van der Ben, die niet schroomden buiten het bestuur om maatregelen te nemen en hun zin door te drijven.

Kon dit conflict nog snel gesust worden, dat bleek niet het geval met de ruzie die een half jaar later binnen het bestuur uitbrak. De opmaat voor deze controverser voltrok zich in de bestuursvergadering van 14 juli 1969. Tijdens die vergadering kwamen brieven aan de orde van Jan van der Ben en Klaas Molenaar, waarin zij bedankten als lid van het dagelijks bestuur. Van der Ben motiveerde zijn besluit met het argument dat tijdgebrek hem geen andere keus liet, maar het was duidelijk dat er andere redenen waren. Molenaar liet weten geen verantwoordelijkheid meer te willen dragen voor de gang van zaken en besloot daarom zijn lidmaatschap van het dagelijks bestuur op te zeggen. Wel raadde hij het bestuur aan om een administrateur aan te trekken.⁶⁴ Hiermee namen zij overigens geen afscheid van het bestuur van AZ '67: Van der Ben bleef aan als adviserend lid en Molenaar als lid van het algemeen bestuur. De voorzittersfunctie kwam in handen van een oude bekende, namelijk Gerrit Kaper, die na het vertrek van zijn rivaal Klaas Langedijk geen beletselen meer zag om terug te keren in de bestuursgelederen van de club.

De aanleiding voor het opstappen van het duo Molenaar-Van der Ben is onduidelijk, maar uit de gebeurtenissen die hierna volgden, blijkt dat er tal van tegenstellingen waren tussen de beide vrienden aan de ene kant en een groot deel van de oude Alkmaarse garde. Die tegenstellingen zouden met name een jaar later aan de oppervlakte komen en zich uiten op voetbaltechnisch gebied. Wat was het geval? Na een redelijk succesvol seizoen '69-'70 bleven het seizoen daarop de successen uit en belandde de club in de staart van de Eredivisie. Om hieraan het hoofd te bieden werd besloten een Technische Commissie in het leven te roepen die de beminnelijke trainer Robert Heinz zou moeten bijstaan. Deze Technische Commissie zou met de trainer onder diens eindverantwoordelijkheid overleg voeren over de voetbaltechnische zaken. Wel, en dat was natuurlijk vragen om moeilijkheden, hadden de spelers het recht om buiten de trainer om te praten met de Technische Commissie.⁶⁵ Tijdgebrek speelde blijkbaar niet meer voor Jan van der Ben, want samen met Klaas Molenaar vormde hij de Technische Commissie, die een tegenwicht vormde voor het dagelijks bestuur, dat toch al was verzwakt door hun uittreden.

Tot verbijstering van het bestuur van AZ '67 liet Van der Ben op 23 december 1970 telefonisch aan voorzitter Kaper weten dat hij en de op dat moment vakantie vierende Klaas Molenaar het lidmaatschap van de Technische Commissie neerlegden. Zij motiveerden hun besluit met het argument dat zij het niet eens waren met de boete die trainer Heinz had opgelegd aan enkele spelers wegens negatieve uitlatingen in de pers. Dat er ook sprake was van meningsverschillen binnen het bestuur bleek wel uit de passage in hun perscommuniqué, waarin werd gemeld dat de trainer '(...) waarschijnlijk wordt gesteund door het dagelijks bestuur'.⁶⁶ Waar iedereen zeer over viel was dat over dit besluit geen overleg had plaatsgevonden met het bestuur, maar dat terstond de pers was geïnformeerd. In de bestuursvergadering van een paar dagen later vielen dan ook harde woorden aan het adres van de kompanen. Diverse bestuursleden spraken over 'een laffe streek' en uitten er hun verbazing over dat de Technische Commissie zich nooit eerder negatief had uitgelaten over de trainer. Integendeel zelfs, want zo had Klaas Molenaar eens geroepen dat Heinz zulke goede besprekingen hield met de spelers en het 'zo leuk' deed met het magnetische bord waarop de tactiek voor de wedstrijd werd toegelicht. Besloten werd dat trainer Heinz en de jeugdtrainer Piet Ouderland de technische leiding op zich zouden nemen.⁶⁷

Een paar weken later, medio januari 1971, kwam het bestuur opnieuw bijeen om te praten over de gerezen moeilijkheden. Ditmaal waren Van der Ben en Molenaar wel aanwezig. Zij verdedigden hun handelwijze door erop te wijzen dat de trainer veel te weinig rekening hield met de Technische Commissie. Veel nader kwamen de partijen niet tot elkaar in deze emotionele vergadering. Klaas Molenaar vond dat de spelers geen vertrouwen meer hadden in hun trainer en stelde voor deze aan de kant te schuiven. Daar voelden de anderen niet voor en het voorstel werd gedaan dat het dagelijks bestuur, waarin Klaas Molenaar zou mogen terugkeren, een paar weken later zou beoordelen of de trainer nog was te handhaven. Molenaar weigerde om weer plaats te nemen in het dagelijks bestuur, waarmee dat voorstel van tafel ging. Ten slotte werd besloten dat Gerrit Kaper toegevoegd zou worden aan het duo Heinz-Ouderland. Molenaar en Van der Ben bleven wel aan als bestuurslid.⁶⁸

In de bestuursvergadering van 1 maart bleek dat de kwestie toen nog steeds niet was uitgezikt. Klaas Molenaar opende wederom de aanval op Robert Heinz en riep uit dat de combinatie van de trainer met assistent-trainer Ouderland 'een halfbakken toestand' was. Hij stelde opnieuw voor Heinz te ontslaan. De overige bestuursleden snaptten er niets van. De een riep uit dat Ouderland juist zo positief was over de samenwerking met zijn trainer, waarna een ander opmerkte dat niet Heinz de oorzaak van de misère was, maar Van der Ben en Molenaar zelf, door hun aftreden als leden van de Technische Commissie. Bovendien waren zij in het begin juist zo te spreken over de trainer: er was geen betere trainer dan Heinz. Toch lukte het Van der Ben en

Molenaar om een stapje in hun richting gezet te krijgen toen zij voorstelden om de oud-trainer van Alkmaar '54, de Oostenrijker Ludwig Veg, uit te nodigen om naar Nederland te komen voor een bespreking. Daarmee ging het bestuur akkoord.⁶⁹

Het leek voor zowel AZ '67 als voor Robert Heinz een vrolijke dag te worden: 28 maart 1971. AZ '67 ontving die dag NAC, dat met 2-1 werd verslagen. Heinz kon tevreden zijn, want hij boekte zijn tweede thuisoverwinning. Zijn gezicht zou er echter aanmerkelijk minder zonnig hebben gestaan als hij had geweten wat zich op twee steenworpen afstand van het stadion afspeelde in het huis van Gerrit Kaper. Terwijl secretaris Van der Hoef als enig bestuurslid de representatieve verplichtingen waarnam in de bestuurskamer vond in het Oranjepark een bespreking plaats met Ludwig Veg, aan wie de functie van Heinz werd aangeboden. Het tijdstip was slim gekozen want iedereen die ook maar iets met AZ '67 van doen had, was in het stadion waardoor de bespreking in het diepste geheim kon worden gehouden. Zij leidde echter niet tot resultaat: de salariseisen van Veg waren voor het AZ '67-bestuur onoverkomelijk.⁷⁰ Voor Heinz betekende dit geen uitstel van executie, want onmiddellijk daarna werd hem te verstaan gegeven dat het einde oefening was. 'Ik ben kapot gemaakt', liet hij de *Alkmaarsche Courant* weten.⁷¹ In april verliet hij gedesillusioneerd de Alkmaarder Hout. Heinz, die hartpatiënt was, stierf ruim een jaar later op 48-jarige leeftijd. AZ '67 zou spoedig Cor van der Hart als nieuwe trainer contracteren. In de interim-periode trad Klaas Molenaar op als technisch leider.

Spoedig na het vertrek van Robert Heinz kwam een nieuwe controverse binnen het bestuur van AZ '67 aan het licht, namelijk over de plaats waar het B-team zou spelen: in Koog aan de Zaan of in Alkmaar. Bij de fusie was overeengekomen dat het tweede elftal vijf seizoenen zou uitkomen op het KFC-veld. Dit was ook ter delging van de schuld die FC Zaanstreek nog had bij KFC.⁷² Het dagelijks bestuur van AZ '67 besloot medio april om het B-team met ingang van het volgende seizoen terug te trekken uit de Zaan en in Alkmaar te laten uitkomen. Dat had financiële voordelen, want in Koog aan de Zaan kwamen nauwelijks toeschouwers op deze wedstrijden af en de verwachting was dat dat in de Alkmaarder Hout anders zou zijn. Dit besluit viel niet in de smaak bij Klaas Molenaar en Jan van der Ben, die vonden dat dit slecht zou vallen in de pers en bij de publieke opinie. Wederom stonden zij hierin alleen. Hun bezwaren werden niet gedeeld door de andere bestuursleden die van mening waren dat verhuizing ook gerechtvaardigd was omdat de Zaanse industrie niets deed voor AZ '67. Toch zou men nog eens goed naar de cijfers kijken.⁷³ Uiteindelijk besloot het bestuur in juni toch om de verhuizing van het tweede team met ingang van het volgende seizoen door te zetten. Van der Ben en Molenaar bleven zich verzetten; zij waarschuwden dat door dit besluit de band van AZ '67 met de Zaanstreek verloren zou gaan.⁷⁴

Als we de balans opmaken van de conflicten die zich vanaf 1969 binnen het bestuur van AZ '67 openbaarden, dan valt in de eerste plaats op hoe groot de tegenstellingen waren tussen enerzijds de vrienden Molenaar en Van der Ben en anderzijds de overige bestuursleden. De vraag wie het binnen de club voor het zeggen had, speelde een grote rol. In de conflicten kwamen ook tegenstellingen tussen het Zaanse en het Alkmaarse deel van het bestuur naar voren, toen de discussie losbarstte over de vraag of het tweede elftal overgeheveld moest worden uit de Zaan naar Alkmaar. Aangenomen mag worden dat ook persoonlijke irritaties de conflicten op scherp zetten. Ook deze conflicten kregen vleugels door de degradatie van de jonge eredivisieclub: de talrijke verloren wedstrijden voedden het chagrijn. Op de achtergrond speelde de verslechterende financiële situatie. Het was juist die noodsituatie die Molenaar en Van der Ben in de gelegenheid zou stellen de macht definitief naar zich toe te trekken. Hoe stond AZ '67 er financieel voor?

e. Financiële nood

Met name na de fusie kwam AZ '67 in grote financiële problemen. Voor een deel waren dat moeilijkheden die ook andere betaalde voetbalclubs hadden. Hoe ontstonden die financiële problemen bij de voetbalclubs en waarom werd structurele overbesteding, -hogere uitgaven dan inkomsten-, zo kenmerkend voor het betaald voetbal? Daarvoor zijn verschillende oorzaken aan te voeren. Anders dan een onderneming wordt een voetbalclub niet afgerekend op de financiële resultaten, maar op de prestaties in het veld. Het product, namelijk het voetbal, is geen middel maar doel. De populariteit van de club en dus ook van de clubleiding was daarvan afhankelijk en dat versterkte de neiging om de aandacht vooral te richten op het bereiken van een zo goed mogelijk sportief resultaat en minder op het beheersbaar houden van de uitgaven. Bovendien gold voor de clubbestuurders dat zij, anders dan bij hun eigen bedrijf het geval was, voor hun eigen inkomen niet afhankelijk waren van de club: zij waren 'slechts' bestuurders die financieel gezien niet persoonlijk hoefden op te draaien voor eventueel mismanagement. Ook speelde een rol dat voorafgaand aan een seizoen de begrotingen altijd uitgingen van een optimistisch scenario: er werd altijd uitgegaan van goede sportieve prestaties en daardoor hoge toeschouwersaantallen. Tegenvallende resultaten of degradatie werden nimmer ingecalculerd, terwijl juist de resultaten zo bepalend waren voor de recettes.⁷⁵ Bij de Alkmaarse club, bijvoorbeeld, maakten in de jaren zestig de opbrengsten van de kaartverkoop 60 procent tot 90 procent uit van het totaal aan inkomsten.⁷⁶ Ook namen in de jaren zestig de uitgaven van de clubs toe. Zo stegen de salarissen van de spelers, terwijl ook steeds meer vrijwilligers werden vervangen door vast personeel. Die hogere uitgaven werden niet gecompenseerd door

een stijging van de inkomsten. Ook van groot belang was dat de clubbestuurders heel goed wisten dat in tijden van financiële nood er altijd nog de gemeenten waren die, zoals verderop wordt beschreven, functioneerden als financieel vangnet voor de schulden die zij zelf niet meer konden aflossen. Daarom loste de sanering van het aantal voetbalclubs weinig op. Alleen het aantal noodlijdende clubs nam af, maar dat liet de oorzaken van de ongezonde budgettering onaangetast.

De financiële situatie werd bij AZ '67 extra bemoeilijkt door de fusie. Hierdoor kreeg AZ '67 heel veel spelers onder contract. In het seizoen '68-'69 begon AZ '67 de competitie met liefst 25 contractspelers.⁷⁷ Ondanks deze grote selectie trok de club nog tal van andere spelers aan, waarmee soms veel geld was gemoeid. Zo contracteerde het bestuur een drietal buitenlanders, twee Surinamers en kwamen ook Flip Stapper, Hassie van Wijk en Gerrit Vooy's naar Alkmaar. Alleen voor de Poolse aankoop Jan Liberda werd een andere constructie bedacht. Voor dit doel werd een zogenoemd Syndicaat gevormd, dat bestond uit onder meer Jan van der Ben, Klaas en Cees Molenaar, die 25.000 gulden opbrachten voor de aankoop van de Pool. In geval van winst bij verkoop zouden de revenuen naar het Syndicaat gaan.⁷⁸

Tegenover de hoge personeelslasten stonden afnemende opbrengsten uit recettes vanwege de prestaties in het veld. Uit tabel 3 valt af te lezen hoe de spelerslasten toenamen en de inkomsten uit kaartverkoop terugliepen.

Tabel 3

Personeelskosten en recettes x 1000 gulden

Seizoen	Personeelskosten	Opbrengsten uit recette
'68-'69	253	548
'69-'70	353	447
'70-'71	350	422
'71-'72	349	353

Bron: Jaarrekeningen AZ '67

De tekorten namen snel toe. In mei 1970 werd er een tekort geconstateerd van 155.000 gulden.⁷⁹ Een half jaar later bedroeg dat tekort inmiddels 270.000 gulden.⁸⁰ Daarmee was de bodem nog niet in zicht, want in april 1971 bedroeg het tekort 295.000 gulden.⁸¹ Het tekort voor het komende seizoen werd berekend op maar liefst 500.000 gulden.⁸² Er was sprake van een noodsituatie. Al begin 1970 betaalden bestuursleden de spelerssalarissen uit eigen zak.⁸³ In september 1971 sloot het bestuur een lening af om

de spelerssalarissen over juli en augustus te kunnen betalen.⁸⁴ In de maanden september en oktober moesten spelers en staf het zonder salaris stellen.⁸⁵

Wat kon het bestuur doen om aan deze crisis het hoofd te bieden? Het nam maatregelen om uit de financiële impasse te komen, maar de slagkracht werd beperkt door de conflicten die binnen het bestuur heersten. Ook de situatie dat de club dreef op bestuurders die het werk in hun vrije tijd deden en er geen professionele directeur was, beperkte de mogelijkheden van het bestuur.⁸⁶ Allereerst werd er in december 1969 een zogenoemde propagandacommissie gevormd die moest proberen geld in te zamelen. Succesvol was dit initiatief niet, want een half jaar later staakte de commissie haar werkzaamheden wegens tijdgebrek van een aantal leden. Bovendien moest de commissie teleurgesteld constateren dat de bereidheid van het bedrijfsleven om geld in de club te steken nihil was.⁸⁷

Ook kwam een fusie met de voetbalclub Telstar uit Velsen in beeld. Klaas Molenaar wees erop dat een fusie met deze club ertoe zou kunnen leiden dat Hoogovens AZ '67 zou gaan steunen. Hoewel het bestuur aanvankelijk lauw reageerde, werd Molenaar toch gevraagd om maar eens contact te leggen met de IJmonders.⁸⁸ Molenaar wilde zelfs nog verder gaan. Zo stelde hij voor om niet alleen met Telstar, maar ook met Haarlem te fuseren. De nieuwe club zou dan FC Noord-Holland moeten gaan heten.⁸⁹ Een subsidie van het Alkmaarse gemeentebestuur van 60.000 gulden en een lening van Klaas Molenaar van 50.000 gulden waren welkom, maar boden onvoldoende soelaas.

Het bestuur zag natuurlijk ook in dat het noodzakelijk was in de uitgaven te snijden en besloot het aantal contractspelers terug te brengen van 28 naar 22.⁹⁰ Een van de beste spelers, Chris Dekker, werd verkocht aan NEC. Molenaar voorspelde in het bestuur dat AZ '67 door deze aderlating op voetbalgebied een stap terug zou moeten zetten.⁹¹ Hij kreeg gelijk, want in het eerste Dekkerloze seizoen degradeerde de club uit de Eredivisie. De mogelijkheden voor verdere bezuinigingen waren zo gering, dat het bestuur zelfs achter kruimels moest aanjagen. Zo besloot het geen bloemen voor de bestuurskamer meer aan te schaffen. De melkverstrekking na de training aan de spelers werd stopgezet. Zij moesten het in het vervolg maar doen met een kop thee. Ook de gebruikelijke twee consumptiebonnen na de wedstrijd werden hun afgenomen. Behalve de spelers moest ook het arbitrale trio het ontgelden. De uitsmijter, die hun na de wedstrijd placht te worden voorgezet, was in het vervolg passé: die konden ze zelf wel betalen.⁹²

Maar ook deze bezuinigingen konden niet voorkomen dat AZ '67 dieper in de rode cijfers kwam. De nood werd zo groot, dat er steeds openlijker werd gesproken over het beëindigen van het betaald voetbal in Alkmaar. De eerste keer dat de mogelijkheid van een faillissement ter tafel kwam, was in de bestuursvergadering van

medio juni 1971.⁹³ Nauwelijks een maand later stuurde het bestuurslid Van Twuijver een brief aan zijn collega's met het voorstel om AZ '67 te liquideren. Er volgde een gesprek met het dagelijks bestuur, waarin hij verklaarde dat hij deze brief in een opwelling had geschreven, maar dat hij deze weer introk.⁹⁴

In november belegde het bestuur een spoedvergadering. Voorzitter Kaper opende de bijeenkomst met de mededeling dat hij, als hij als zakenman sprak, moest constateren dat de club failliet was. Er zou, zo werd afgesproken, nog eens worden gesproken met de gemeente.⁹⁵ In de Raad van Commissarissen werd gedacht aan een noodplan dat voorzag in de liquidatie van de club, waarna de KNVB toestemming zou moeten geven om het betaald voetbal voort te laten zetten door de NV. De lopende contracten zouden in dit scenario niet worden overgenomen door de NV en datzelfde zou gelden voor de schulden die de Stichting AZ '67 had opgebouwd.⁹⁶ Erg realistisch was het scenario niet - er werd althans niet meer over gesproken. De dramatische ontknoping voltrok zich in januari 1972.

f. Wastora redt AZ '67

Op 14 januari 1972 kwam het dagelijks bestuur bijeen. De stemming was moedeloos. Voorzitter Kaper kondigde aan zo niet verder te kunnen gaan en vertelde dat hij aftrad met ingang van februari. De overige leden van het dagelijks bestuur besloten zijn voorbeeld te volgen.⁹⁷ Drie dagen later, op 17 januari, kwam het bestuur opnieuw bijeen - ditmaal in volledige samenstelling. Gerrit Kaper opende de vergadering en schetste de troosteloze situatie. De spelers hadden te horen gekregen dat zij langer op hun geld moesten wachten en dat gold ook voor de trainer, de masseur en de leveranciers. Ondanks verzoeken aan de bestuursleden om met financiële plannen te komen, was er van die kant geen reactie gekomen. Dankzij een voorschot van de gemeente kon men weer even vooruit, maar begin maart, zo verwachtte Kaper, zou de schuld weer 200.000 gulden bedragen. De voorzitter vroeg zich af of een beroep op het grote publiek soelaas kon bieden. Die suggestie werd onmiddellijk afgewimpeld: de toeschouwers kwamen om voetbal te zien, niet om schulden te vereffenen. Een suggestie om maar eens met Hoogovens te gaan praten werd ook kansloos geacht. Het staalbedrijf steunde Telstar al met 50.000 gulden. Er bleek geen enkel haalbaar reddingsplan te bedenken en het doek leek te vallen voor AZ '67.

Op dat moment nam Klaas Molenaar het woord. Hij begon met op te merken dat hij had gehoopt op een oplossing, maar nu die er niet kwam en het faillissement voor de deur stond, was hij samen met zijn broer Cees bereid ten minste tot 1 juli 1972 AZ '67 de helpende hand te bieden. Hun bedrijf, Wastora, zou de totale leiding overnemen en tevens een directeur aanstellen. Alle schulden, inclusief de schulden die nog zouden

ontstaan tot 1 juli, zouden door Wastora worden betaald. Een uitzondering werd gemaakt voor de schuld die AZ '67 had bij de gemeente en het Alkmaarse verzekeringsbedrijf 't Hooge Huys. In ruil voor het geld dat AZ '67 nodig had voor de exploitatie werden de spelers overgedragen aan de NV. De gemeente moest haar vorderingen op de club uitstellen tot 1 juli en de gemakkelijksbelasting verrekenen via een rekening-courant. Bovendien moest er een commissie worden ingesteld die medio mei moest rapporteren over de vraag of betaald voetbal in Alkmaar haalbaar was en zo ja, in welke vorm. Mocht er geen goed plan op tafel komen, dan zouden de spelers worden verkocht en Wastora schadeloos worden gesteld.

De voorstellen van Klaas Molenaar werden met instemming ontvangen. Niemand van de aanwezige bestuursleden maakte er bezwaar tegen dat de club werd overgenomen door de gebroeders Molenaar en dat zij hun zetel ter beschikking moesten stellen. Alle bestuursleden betuigden hun instemming met het reddingsplan van Klaas en Cees Molenaar.⁹⁸ Wat bewoog de broers om deze stap te zetten, die verstrekende gevolgen zou hebben voor zowel AZ '67, Alkmaar en hun bedrijf Wastora? Alvorens in te gaan op die vraag zullen we ons nader verdiepen in de beide broers.

g. Klaas en Cees Molenaar

Klaas en Cees Molenaar groeiden op in de Zaanstreek in een gezin van tien kinderen. Klaas werd geboren in 1921 en Cees kwam als jongste van het gezin ter wereld in 1928. Vader Molenaar was visser en werkte zich onder meer op tot visgroothandelaar. Toch kende het gezin voor de Tweede Wereldoorlog ook armoede.⁹⁹ Al op dertienjarige leeftijd verliet Klaas de school om te gaan werken. Eerst werkte hij op een scheepswerf, maar in de oorlogsjaren kwam zijn zakelijk instinct tot uiting. In de jaren van brandstofschaarste deed hij goede zaken door uit de Zaan kolen te vissen die kolenschepen tijdens het bevoorraden van de fabrieken bij het lossen verloren. Dat leverde hem een behoorlijk inkomen op. Na de bevrijding bleek dat hij een begenadigd verkoper was toen hij met ansichtkaarten ventte waarvan de opbrengst bestemd was voor de slachtoffers van het oorlogsdrama van Putten. Daarbij leerde Klaas zijn kracht kennen: het met overtuiging aan de man brengen van goederen. Broer Cees beschikte daarentegen over uitstekende kwaliteiten als inkoper en juist die combinatie bleek de grondslag te zijn voor de opbouw van een succesvolle zakencarrière in de jaren na de oorlog.

In die jaren was er veel behoefte aan gebruiksartikelen die het leven konden veraangenamen. Dat waren vooral artikelen met snoer en stekker: wasmachines, stofzuigers en strijkijzers. Deze artikelen waren schaars en dus duur. Behalve dat zij

goede in- en verkopers waren, hadden de Molenaars in de gaten dat vooral in de branche van huishoudelijke apparaten goede zaken waren te doen. In 1948 richtten de broers Electro Zaan op, dat grossierde in huishoudelijke apparatuur. De zaken gingen niet slecht, maar een onverwacht grote doorbraak volgde pas toen zij op het spoor kwamen van de BICO-wasmachine.

Een wasmachine was in die jaren een luxe waar iedere huisvrouw van droomde. Bij toeval ontdekten zij bij een klant een wasmachine die nog geen 200 gulden kostte, de BICO, en die honderden guldens goedkoper was dan de grote merken zoals AEG. De BICO was een uitvinding van loodgieter Birkhof uit Utrecht en zag eruit als een verchromde melkbus. Deze apparaten werden met een geringe winstmarge op de markt gebracht, maar door de grote afzet waren de winsten fors. Om bekendheid te geven aan hun product trok een speciaal cabaret door het land om reclame te maken voor de BICO. Deze formule werkte, want in een tijd waarin de televisie nog in de kinderschoenen stond, was ieder gratis amusement meer dan welkom.

Inmiddels namen de Molenaars ook de rechtstreekse verkoop van apparatuur ter hand met de opening van de Wastora-winkel. Wastora was de afkorting en samentrekking van 'wasmachines, stofzuigers en radio's'. Uit Italië, van Zanussi, betrokken de Molenaars koelkasten die voor minder dan 400 gulden werden verkocht. Een hittegolf gaf de negotie vleugels. Toen de piratenzenders hun opmars begonnen en de popmuziek de jeugd in haar greep kreeg, deden Klaas en Cees uitstekende zaken door transistorradio's uit Japan op de markt te brengen. Uiteindelijk zouden honderdduizenden 'transistortjes' hun weg naar de Nederlandse stranden en tienerkamers weten te vinden.

De filosofie achter hun zakendoen was dat luxe, gewilde artikelen tegen betaalbare prijzen moesten worden aangeboden. De winstmarge zou laag blijven, maar dit werd gecompenseerd door hoge omzetten. Hoe succesvol deze formule was, bleek uit de omzet die tussen 1949 en 1961 groeide van 100.000 gulden tot bijna 9 miljoen gulden.¹⁰⁰ Bij de start in 1953 had de winkel een omvang van 80 m². Toen AZ '67 in 1972 werd overgenomen, had het bedrijf een omvang bereikt van 5000 m².¹⁰¹ De broers wisten met hun zakeninstinct dus zeker te profiteren van de elektrificering van het huishouden, die dankzij de toenemende welvaart na 1950 een grote vlucht nam. Tabel 4 illustreert dat.

Tabel 4

Bezit van huishoudelijke gebruiksgoederen 1947-1972 (per 100 gezinnen)

	1947	1951	1957	1960	1962	1964	1965	1967	1970	1972
Stofzuigers			67		93					
Wasmachines			31		58	83				86
Koelkasten	2		3		19	33		56		88
Radio's		77	95	97			148		172	
Televisies			8	25			68		88	

Bron: Van Ours, *Gezinsconsumptie*, 115, 116.

Klaas en Cees Molenaar voorzagen in een enorme maatschappelijke behoefte door voor relatief lage prijzen uiterst gewilde artikelen als wasmachines, stofzuigers, radio's, het Wastora-assortiment, aan de man te brengen.

Beide zakenlieden deelden niet alleen hun passie voor de handel, ook, of misschien juist vooral, bij het voetbal lag hun hart. De broers zouden vele jaren in het eerste team van KFC uitkomen. Klaas debuteerde in KFC1 op 14 april 1940. Hij hield het in het eerste elftal vol tot 24 mei 1958 en haalde 262 wedstrijden. Cees, die over meer voetbaltalent beschikte en ook aanvoerder was van het Nederlands amateurelftal, speelde van 1947 tot 1964 in het eerste elftal van KFC. In totaal speelde hij 444 wedstrijden voor eerst KFC en later FC Zaanstreek.¹⁰² Een teamgenoot herinnerde zich Cees Molenaar als 'een heel linke voetballer met een groot tactisch inzicht'.¹⁰³

Over de voetbalkwaliteiten van zijn broer Klaas waren de meningen verdeeld. Volgens twee toenmalige ploeggenoten had hij niet het niveau om in het eerste te spelen, maar werd hem die plaats gegund omdat hij toen al KFC met grote bedragen steunde.¹⁰⁴ Heel anders luidde de visie van KFC-doelman D. Schouten, die Klaas Molenaar omschreef als een keiharde werker die op eigen kracht in het eerste kwam. Hij was een snelle, goede rechtsbuiten met een scorend vermogen.¹⁰⁵ Dat laatste wordt bevestigd door de cijfers. In totaal maakte Klaas Molenaar zo'n 300 doelpunten voor KFC en in het seizoen '55-'56, toen de club kampioen werd van de Eerste Klasse C, was hij zelfs topscorer met vijftien doelpunten.¹⁰⁶ Wel maakte hij nogal wat doelpunten die hij versierde door een zogenaamde *Schwalbe*: 'Dat kon ik mirakels goed. Ik ging het strafschoopgebied binnen met een back op mijn hielen, dan hield ik eventjes in en hup, die jongen trapte op mijn hakken en dan lag ik plat'.¹⁰⁷

De gebroeders Molenaar hadden als een van de eersten in de gaten dat voetbal een rol kon spelen in hun marketing en zij gebruikten KFC dan ook om in ruil voor steun

van liefst 100.000 gulden hun BICO-wasmachines te promoten. BICO's stonden opgesteld bij de ingang van het veld, BICO's werden opgesteld rondom het veld, maar de meest spectaculaire verschijning van de BICO voltrok zich toen voorafgaand aan een uitwedstrijd van KFC in 1956 een reclamestoet van 25 wagens met BICO's het Olympisch Stadion kwam binnenrijden. KFC kreeg dan ook de bijnaam BICO-Boys.¹⁰⁸

Wat voor mensen waren Klaas en Cees Molenaar? Uit interviews komt het beeld naar voren van verschillende persoonlijkheden die elkaar perfect aanvoelden en aanvulden. Cees was bedachtzamer en bleef het liefst op de achtergrond. Klaas stroomde over van enthousiasme en hield ervan om op de voorgrond te treden en het vuur erin te brengen. Klaas was een impulsiever persoonlijkheid, die er door zijn broer van werd weerhouden om al te overhaaste beslissingen te nemen. Beiden werden herinnerd als goudeerlijke mensen die hun woord altijd gestand deden.¹⁰⁹ Vroegere clubgenoten als Tonny Bruins Slot, Wim Blokland en Hans van Doorneveld bevestigden dit beeld: 'Doodgoeie gasten en helemaal gek van KFC, echte, sympathieke voetballiefhebbers, maar ook het voorbeeld van de winners die zowel zakelijk als sportief wilden bereiken wat er maar te bereiken viel.'¹¹⁰

Wat bracht hen ertoe om AZ '67 over te nemen? Zelf heeft Klaas Molenaar altijd volgehouden dat het vooral liefde voor de voetbalsport en voor de club was die hem daartoe aanzette: 'Als zo'n club, je eigen club zeg maar, aan het verzuipen is, dan steek je toch de helpende hand toe?'¹¹¹ In een toespraak voor sportjournalisten in 1977 lichtte hij deze stap toe door erop te wijzen dat hij zich op en top Noord-Hollander voelde en nu eenmaal verschrikkelijk veel plezier beleefde aan het voetbal. Bovendien was AZ '67 zijn club omdat ook FC Zaanstreek daarin was opgegaan: 'Dat zo'n brok sporthistorie van de Kop van Noord-Holland verloren zou gaan, dat was voor mij onverteerbaar.'¹¹² Iets aardser drukte hij het uit in 1981: 'De één is gek van mooie wijven en spendeert daar zijn geld aan, de ander is gek van voetbal.'¹¹³ Ook voetbalkompaan en Wastora-directeur D. Schouten onderstreepte dat het hoofdmotief voor de Molenaars de liefde voor de sport was. Toch, aldus Schouten, hadden zij toen al in de gaten dat deze stap voor het Wastora-concern goed zou kunnen uitpakken.¹¹⁴ Dat zij daarin gelijk hadden, is later gebleken.

Als investering was het bedrag van 200.000 gulden dat Wastora in AZ '67 stak om de schuldenlast over te nemen een tamelijk risicoloze operatie. Alleen al de waarde van de spelers was die investering dubbel en dwars waard, constateerde Klaas Molenaar in 1972.¹¹⁵ Zakelijk zou de investering later voor Wastora gunstig uitpakken, maar het is onduidelijk hoe helder dat de beide broers in 1972 voor ogen stond. Van gelijk en wellicht groter belang was dat zij hun voetbalgekte door de overname van AZ '67 ongestoord konden uitleven of zoals een journalist het omschreef: AZ '67 was hun speelgoed, hun hobby.¹¹⁶ In tegenstelling tot de situatie van vóór 1972 waren er geen

lastige bestuursleden meer die Klaas Molenaar konden dwarsbomen: de club was volledig in de macht van hem en zijn broer.

Hoe uniek was de overname van AZ '67 door vermogende eenlingen in de voetbalwereld en was het toeval dat dergelijke overnames zich pas voordeden vanaf de jaren zeventig? In ongeveer dezelfde tijd waarin Wastora zich ontfermde over AZ '67 werd de directeur van liftenfabriek Starlift, Dé Stoop, voorzitter-sponsor van FC Amsterdam, dat was voortgekomen uit een fusie tussen Blauw Wit en DWS. Molenaar en Stoop waren de eersten in een ontwikkeling waarin, vooral ook in het buitenland, vermogende directeuren hun bedrijf en vooral hun naam verbonden aan een voetbalclub. Dat paste in een periode in het begin van de jaren zeventig waarin de sponsoring in de sport in opkomst kwam. Anders dan de giften, advertenties en donaties die al heel lang bestonden, kenmerkte sponsoring zich door het verlangen van een tegenprestatie in ruil voor financiële steun. Aanvankelijk was sponsoring vooral een instrument om de naamsbekendheid te vergroten en dus het product te promoten, later werd het steeds meer ingezet voor relatiebeheer en imagoverbetering.¹¹⁷ Stoop, die na zijn periode bij FC Amsterdam ook nog FC Den Haag onder zijn hoede zou nemen, verklaarde naderhand dat zijn bedrijf in ruil voor de acht miljoen gulden die hij er in totaal in had gestoken veel voordeel door reclame had verkregen.¹¹⁸ Net zoals Klaas en Cees Molenaar liep Stoop al tientallen jaren rond in de voetbalwereld. Dat was niet het geval met een andere miljonair in het Nederlandse betaalde voetbal, de Schiedamse Mercedes-dealer John van Dijk, die in 1988 svv overnam en daarvan voorzitter werd. De op dat moment zieltogende club kreeg weer vleugels en bereikte zelfs de Eredivisie. Nadat Van Dijk de relatie met zijn club beëindigde, zakte de inmiddels met Dordrecht gefuseerde club weer weg in de anonimiteit.¹¹⁹

Ook in het buitenland vonden grote zakenlieden vanaf de jaren zeventig hun weg in de voetballerij. Zo werd in Schotland David Murray de eigenaar van Glasgow Rangers, maakte in Frankrijk Bernard Tapie zich meester van Olympique Marseille en kreeg in Italië Silvio Berlusconi AC Milan in handen. Geen van drieën had een voetbalachtergrond. Vooral Tapie en Berlusconi gebruikten hun voetbalclub om macht en aanzien te verwerven. Zij koesterden allebei politieke ambities, die dankzij AC Milan en het gebruik van de slogan van het Italiaanse voetbalteam 'Forza Italia' vooral bij Berlusconi in vervulling gingen: hij bracht het tot minister-president van het land.¹²⁰ De Nederlandse zakenlieden lieten zich de aandacht en de status ook graag aanleunen, maar geen van hen probeerde hun club te gebruiken om een politieke carrière na te jagen.

De overname door Wastora paste in een ontwikkeling waarin ten gevolge van de groei van de consumptie het voor het bedrijfsleven interessant werd om deze sport te gebruiken als marketinginstrument. Dat hadden Klaas en Cees Molenaar goed in de

gaten. Maar toch telde bij het aangaan van dit avontuur hun enorme passie voor het voetbal zwaarder.¹²¹

De gemeente en het betaald voetbal

a. Kosten en baten

De gemeente verwachtte dat het betaald voetbal haar veel geld zou opleveren. In hoeverre kwam die verwachting uit? Het Gemeentelijk Sportpark, waar de eerste wedstrijd tegen Venlo werd gespeeld, was niet echt geschikt. Het was een groot complex met diverse speelvelden, dat ook nog omzoomd werd door een grote sintelbaan die werd gebruikt voor harddraverijen. Bovendien waren de velden toen in gebruik bij Alcmaria Victrix. Aan dezelfde Sportlaan waar het Gemeentelijk Sportpark zich bevond, lag een ander voetbalveld dat verhuurd werd aan de Alkmaarsche Boys. Op dit veld, dat de naam 'Alkmaarder Hout' zou krijgen, speelde Alkmaar '54 op 18 september 1954 zijn eerste competitiewedstrijd. Deze samenwoning gaf problemen, zeker toen Alkmaar '54 van de zaterdag naar de zondagmiddag wilde verhuizen en later ook nog zijn tweede elftal wilde laten spelen op dit veld. De consequentie was dat de Boys letterlijk het veld moesten ruimen. Het bestuur van de Alkmaarsche Boys was bepaald niet ingenomen met het optreden van Alkmaar '54 en de houding van het gemeentebestuur. De profclub gedroeg zich als een koekoeksjong dat zijn medehuurder uit het nest werkte. De Boys hadden een moeizame juridische en politieke strijd kunnen aangaan, maar zij kozen voor een andere tactiek: meegeven in ruil voor een groot aantal concessies van de gemeente. Zij waren bereid de Sportlaan op te geven als de gemeente akkoord ging met forse investeringen in hun sportpark aan het Overdie. De gemeente, die zich niet sterk voelde staan, gaf toe en de Boys lieten de Alkmaarder Hout over aan hun rivalen.¹²² Op 8 oktober 1956 vond de officiële overdracht plaats van de Alkmaarder Hout aan Alkmaar '54.

Het terrein kreeg een overdekte zittribune aan een van de lange zijden van het veld. Aan de overkant verrees een onoverdekte tribune voor zowel zit- als staanplaatsen. De beide korte zijden van het veld werden omzoomd met onoverdekte staantribunes. In die tijd werden de toeschouwersaantallen nauwelijks beïnvloed door de weersomstandigheden en had het investeren in comfort niet de hoogste prioriteit.¹²³ Door de afwezigheid van een atletiekbaan om het veld stonden de tribunes dicht op het veld. Dit maakte een grote betrokkenheid van de toeschouwers bij het spel op het veld mogelijk. Dat werd ook in de hand gewerkt door de hekken, die nauwelijks tot borsthoogte kwamen waardoor vooral de jeugd zittend op het veld de wedstrijd volgde.

Om die reden zag het bestuur van Alkmaar '54 de speciaal gebouwde jongenstribune als een mislukte investering.¹²⁴

Voor het beschikbaar stellen van het stadion berekende de gemeente een huurprijs die afhankelijk werd gesteld van de recette. Aanvankelijk was het huurbedrag 20 procent van de bruto recette (opbrengst entree zonder aftrek van de gemakbelasting). Vanaf het seizoen '58-'59 bestond de afdracht van Alkmaar '54 uit wisselende percentages van de netto recette (opbrengst entree na aftrek van de gemakbelasting). De hoogte van het percentage werd afhankelijk gesteld van de hoogte van de opbrengst. Voor het seizoen '58-'59 moest over de eerste 70.000 gulden 10 procent worden betaald en over de volgende 35.000 gulden 40 procent. Over de inkomsten die dit laatste bedrag te boven zouden gaan, moest nog eens 20 procent huurvergoeding worden betaald. In de jaren daarna werden de percentages en de bedragen waarvoor die zouden gelden diverse malen in een voor Alkmaar '54 gunstige zin bijgesteld. Reden hiervoor waren de financiële problemen waarmee de club structureel te kampen had. In het seizoen '65-'66 werd er 10 procent berekend over de netto recette tot 200.000 gulden. Daarboven moest 15 procent worden afgedragen. Het percentage van 40 procent, zoals dat nog werd berekend in seizoen '58-'59, werd inmiddels al lang niet meer gehanteerd.¹²⁵ Anders dan de financiële steun die later in alle openheid werd gegeven, waren de huurverlagingen een vorm van meer verborgen overheidssteun aan Alkmaar '54.

De huuropbrengsten werden al snel lager dan de lasten die het stadion voor de gemeente met zich meebracht. Die lasten betroffen kosten van onderhoud, een daarop afgestemde ambtelijke formatie met de daaraan verbonden salariskosten en sociale lasten, investeringen en afschrijvingen. Het gemeentebestuur kampte met een jaarlijks exploitatietekort van het stadion dat opliep van ruim 12.000 gulden in 1956 tot 40 à 60.000 gulden eind jaren zestig en begin jaren zeventig.¹²⁶ Deze exploitatietekorten waren op zich geen ramp want daar stonden extra inkomsten tegenover in de vorm van de zogenoemde gemakbelasting, een belasting die werd geheven op de entree bij recreatieve evenementen. De opbrengst van deze belasting, die natuurlijk afhankelijk was van het aantal toeschouwers, was fors maar werd voor een belangrijk deel teniet gedaan door de hoge exploitatietekorten waarmee de gemeente zich geconfronteerd zag bij de verhuur van de Alkmaarder Hout. Tabel 5 illustreert dit.

Tabel 5

Kosten en baten Alkmaarder Hout voor de gemeente Alkmaar in guldens

Jaar	huuropbrengst	lasten stadion	exploitatietekort	vermakelijkheidsbelasting
1966	41.000	86.000	44.000	52.000
1967	33.000	81.000	48.000	47.000
1968	42.000	92.000	49.000	79.000
1969	41.000	97.000	56.000	74.000
1970	39.000	102.000	63.000	
1971	43.000	92.000	49.000	54.000

Bron: Secretariearchief gemeente Alkmaar, dossiernrs. 6488 en 5980.

Kortom, de gemeente had de opbrengst van de vermakelijkheidsbelasting nodig om de exploitatietekorten van het stadion te kunnen bestrijden. Die opbrengst was vaak weer voldoende om in de plus te geraken, ware het niet dat vanaf medio jaren zestig Alkmaar '54 meermalen een beroep deed op de gemeente om de club financieel uit het dal te trekken, waardoor de balans voor de stedelijke overheid toch weer negatief uitsloeg.

b. Alkmaar '54 vraagt om steun

Hoewel voorzitter Klaas Langedijk al in 1964 bij de promotie naar de Eerste Divisie het gemeentebestuur opriep tot een 'geen woorden, maar daden', werd het eerste formele verzoek om gemeentesteun pas in 1966 gedaan.¹²⁷ In mei van dat jaar benaderde het bestuur van Alkmaar '54 de gemeente met het voorstel om Esso Nederland in de gelegenheid te stellen om in een van de uitbreidingswijken een benzinstation te openen. In ruil daarvoor was Esso bereid om de voetbalclub een bedrag te schenken van 150.000 gulden. Sportwethouder K. Kirpensteijn voelde wel wat voor dit voorstel, dat de gemeente niets hoefde te kosten. Betaald voetbal, aldus de wethouder, hield de jeugd van de straat en hij constateerde dan ook dat 'in onze centrumstad relatief weinig nozems en provo's rondlopen en dat dit komt omdat hier zo intensief de sport wordt beoefend'.¹²⁸ Het dagelijks bestuur van de stad dacht daar anders over en wees het voorstel om de club op deze wijze te steunen af. Het liet de voetbalclub weten dat 'door een dergelijke transactie (...) een door de overheid te verlenen vergunning tot een zaak van koophandel gemaakt (zou worden), hetgeen wij minder juist achten'. Ook stelden

burgemeester en wethouders zich op het standpunt dat het niet op hun weg lag om direct of indirect de aankoop van spelers te financieren.¹²⁹

De voetbalbestuurders lieten het daar niet bij zitten en benaderden een jaar later de gemeenteraad met een ander voorstel. Zij vroegen de raad om een stuk grond waar de club dan zelf een benzinstation zou kunnen openen en exploiteren. Hierdoor zou de club extra inkomsten verkrijgen en een bijkomend voordeel was dat enkele spelers een betrekking konden krijgen als pompbediende.¹³⁰ Het College van B&W bleef echter bij zijn eerdere standpunt en stelde de gemeenteraad voor om dit verzoek af te wijzen. Ditmaal was de raad kritischer over de houding van B&W en besprak de kwestie uitgebreid op 20 april 1967. Raadsleden van zowel linker- (PvdA, CPN) als rechterzijde (ARP, KVP en VVD) bekritiseerden de afwijzing van het verzoek van de club en vonden dat ten minste naar andere vormen van steun, zoals subsidie, gekeken moest worden. Zij wezen erop dat ook andere gemeentebesturen betaalde voetbalclubs steunden en dat Alkmaar '54 belangrijk was voor de passieve recreatie van veel burgers. Ook werd erop gewezen dat belangrijke inkomsten zouden wegvallen als de club zou ophouden te bestaan. Burgemeester en wethouders voelden er echter niets voor om toe te geven. Zij wezen erop dat inwilliging van dit verzoek ook kolenhandelaren, bioscoopexploitanten en amateurverenigingen op het idee zou brengen om een benzinepomp te beginnen.

Ook voor subsidie liepen B&W niet warm. Andere clubs zouden dan eveneens aankloppen en bovendien stond de gemeente er financieel ook niet best voor. Deze reactie kon niet op een warm onthaal rekenen bij de meeste raadsleden. De ARP wees erop dat de gemeente er geen problemen mee had om het Noordhollands Philharmonisch Orkest te steunen met 30.000 gulden, terwijl daar niet meer dan 600 Alkmaarders op afkwamen.

VVD-raadslid H.W. Holsmuller kwam met een belangrijk argument dat in de daaropvolgende jaren de houding van de gemeente sterk zou beïnvloeden. Hij stelde dat als Alkmaar '54 zou stoppen met betaald voetbal het stadion er als dood kapitaal bij zou komen te liggen en een enorme kostenpost zou worden voor de gemeente. Uiteindelijk werd besloten dat de gemeente nog eens zou praten met Alkmaar '54 en zo lang zou het raadsvoorstel worden aangehouden.¹³¹ Dat gesprek vond een maand later plaats, maar leidde niet tot concrete toezeggingen.¹³²

Inmiddels zette Alkmaar '54 de gemeente onder druk door te dreigen met verhuizing naar Heiloo of naar een andere omliggende gemeente. Met de gemeente Bergen was zelfs al contact gelegd.¹³³ Uiteindelijk besloten burgemeester en wethouders aan de raad voor te stellen dat als Alkmaar '54 50.000 gulden wist op te halen bij particulieren zij dit bedrag zouden verdubbelen. Bovendien mocht de club de exploitatie van de stadionreclame in eigen hand nemen.¹³⁴ Ten overvloede liet het

College nogmaals aan de club weten geen vergunning te willen verlenen voor een benzinepomp: 'Wij wensen van publiekrechtelijke vergunningen geen voorwerp van koophandel te maken.'¹³⁵ Het voorstel stuitte in de raadsvergadering van 15 juni 1967 op weinig problemen.¹³⁶

Dit besluit was belangrijk omdat hiermee de gemeente voor het eerst de voetbalclub op een directe wijze financierde. Daarmee was een precedent geschapen, waarvan de club, die inmiddels AZ '67 was gaan heten, actief gebruik zou maken. Al heel snel zou de club zich ontpoppen als *Rupsje Nooit Genoeg*.

Een jaar later, in 1968, berichtte AZ '67 het gemeentebestuur dat het 250.000 gulden nodig had. Dat geld moest aangewend worden om de beschikking te kunnen krijgen over de spelers van FC Zaanstreek en ook om het elftal met nieuwe spelers te kunnen versterken. Kort daarvoor was AZ '67 immers gepromoveerd naar de Eredivisie. De vraag die AZ '67 het gemeentebestuur voorlegde was of Alkmaar garant wilde staan voor een lening ter hoogte van dit bedrag, die verstrekt zou worden door de Alkmaarse verzekeraar 't Hooge Huys. Deze was bereid de lening te verstrekken tegen een jaarlijkse rente van 6 procent met een looptijd van tien jaar. Er moest wel snel uitsluitel worden gegeven met het oog op het sluiten van de transfermarkt. Twee dagen nadat het schriftelijke verzoek van AZ '67 was binnengekomen besloten burgemeester en wethouders de gemeenteraad voor te stellen garant te staan voor de lening en zij schreven hiervoor een extra raadsvergadering uit. De gemeenteraad hoefde zich geen zorgen te maken over het geld, aldus het College, want als AZ '67 zich wist te handhaven in de Eredivisie was het voor de club geen probleem om aan de verplichtingen te voldoen.¹³⁷

Ditmaal leefden er meer reserves bij de raadsleden. Al in de Raadscommissie voor Financiën en die voor het Sport- en Badbedrijf waren die eerder naar voren gebracht. Kwam het geld wel terug, was de steun wel voldoende en vooral ook: kwam de garantie niet neer op feitelijke steun aan FC Zaanstreek, die 140.000 gulden van de lening gebruikte om haar schulden te kunnen delgen? Wethouder Kirpensteijn wimpelde de bezwaren weg: er was geen sprake van verloren geld want de toekomst voor AZ '67 zag er florissant uit.¹³⁸

Op 24 juni 1968 boog de gemeenteraad zich over de borgstelling. De kritische opmerkingen waren niet van de lucht. Zo riep het ARP-raadslid A.J.C. Huisman, die het vorige jaar subsidie aan de profclub nog enthousiast omarmd had, uit dat de gemeente niet alleen het geld nooit meer zou terugzien, maar ook dat het niet te verteren was dat 'het grootste deel van het bedrag van het arme Alkmaar naar de rijke Zaanstreek zal gaan '. Kritisch was ook de KVP'er A.V.M. Leesberg die opmerkte dat 'de handel in mensen in dit verband belangrijker wordt gezien dan de overige culturele taken'. Een ander raadslid van de KVP verklaarde zich vanwege het aspect van mensenhandel

ronduit tegen steunverlening aan AZ '67. Voorstanders wezen op het belang van het betaald voetbal voor de passieve recreatie, alsmede ook voor de lokale economie, en hadden er alle vertrouwen in dat de gemeente dit geld niet zou kwijtraken. Bovendien wezen zij erop dat als AZ '67 de stad zou verlaten Alkmaar een grote financiële strop zou hebben. Onomwonden stelde het College vast dat het uitblijven van een garantstelling het einde van AZ '67 zou betekenen. Bovendien stelde het dat, als er twijfel bestond dat de gemeente het geld zou kwijtraken, dit voorstel nooit was gedaan. In tweede instantie bracht het CHU-raadslid P. van der Borden een nieuw bezwaar in. Hij stelde dat hij één groot bezwaar had tegen betaald voetbal 'omdat profvoetballers wanneer een van hen een doelpunt maakt, elkaar omhelzen en bijna zoenen'. Nadat de wethouder toezegde deze opmerking door te geven aan het bestuur van AZ '67 konden Van der Borden en de meeste van zijn collega's instemmen met de steun aan AZ '67.¹³⁹

Met een perfect gevoel voor ritme klopte AZ '67 een jaar later opnieuw op de deuren van het stadhuis. Op verzoek van de club vond er eind november 1969 een gesprek plaats met wethouders en topambtenaren. Tijdens dit gesprek legde AZ '67 de problemen op tafel en stelde dat zonder subsidie degradatie naar de Eerste Divisie onvermijdelijk was. Kon de gemeente, aldus de club, geen subsidie toezeggen van 125.000 gulden per jaar en op korte termijn met een krediet van 50.000 gulden over de brug komen? De wethouders toonden begrip en zegden toe de kwestie in het College te zullen bespreken.¹⁴⁰ Het hoofd financiën van de gemeente stoorde zich inmiddels flink aan de opstelling van de club, die zelf niet aangaf wat zij wilde doen om de tekorten terug te draaien: 'Jullie - gemeentebestuur - ziet maar hoe je het oplost.' Ook viel hij over de reiskosten voor de spelers van 60.000 gulden: 'Er van uitgaande dat jonge mensen als deze voor fl. 2000,- à fl. 2500,- per jaar een auto kunnen rijden, vraag je je wel af hoeveel auto's er in Noord-Holland op kosten van AZ '67 rondrijden. Maar ja, met een Ford Capri zoals die van W. de Jager kom je wel duurder uit.'¹⁴¹

Het gemeentebestuur stelde de raad voor om de club voor de jaren 1969 en 1970 te subsidiëren met 50.000 gulden. Bovendien werd er een bedrag van 125.000 gulden in rekening-courant beschikbaar gesteld voor de aflossing van de lening van 't Hooge Huys en om AZ '67 in de gelegenheid te stellen de gemakkelijksbelasting te kunnen betalen. Eind januari 1970 had AZ '67 het gemeentebestuur laten weten dat het niet meer in staat was om de lening van 't Hooge Huys af te lossen. Op 16 februari 1970 kwam het voorstel van B&W in de raad. Onder verwijzing naar de al eerder aangevoerde argumenten van het belang voor de passieve recreatie en de hoge kosten die een eventueel verdwijnen van AZ '67 voor de gemeente met zich mee zouden brengen, ging de gemeenteraad zonder hoofdelijke stemming opnieuw akkoord met de voorstellen.¹⁴²

Al in december 1970 deed AZ '67 een nieuw 'dringend' beroep op de gemeente om haar subsidie in 'belangrijke' mate te verhogen.¹⁴³ Nog voordat dit verzoek de gemeente bereikte, liet 't Hooge Huys de gemeente weten dat AZ '67 in gebreke bleef bij het betalen van rente en aflossing. De gemeente, die garant stond voor de lening, moest die vervolgens overnemen.¹⁴⁴ Ambtelijk was er irritatie gerezen over de hoge vergoedingen van AZ '67 aan bestuursleden en spelers, terwijl ook de spelersvrouwen meer dan elders het geval was in de watten werden gelegd. Bovendien dreigde de gemeente min of meer de enige financier te worden van AZ '67. Toch werd ook ingezien dat stopzetting van de subsidiëring de club onmiddellijk de genadeslag zou geven, terwijl dat ook snijden zou zijn in eigen vlees: het zou dan voorbij zijn met de terreinhuur en de gemakkelijksbelasting.¹⁴⁵

Tot een snel besluit kwam het gemeentebestuur niet - ook niet na een gesprek met het AZ-bestuur in mei 1971.¹⁴⁶ In dat gesprek gaf AZ '67 aan voor een faillissement te staan. Toch rees er vooral irritatie bij het gemeentebestuur. Al eerder vond het 'niet in overeenstemming met de tegenover de gemeente in acht te nemen égards ' dat de club verzuimde om de gemeente te vragen om de garantiebetalingen van 't Hooge Huys over te nemen.¹⁴⁷ De gemeente vond het ook al niet in de haak dat AZ '67 vanaf oktober 1970 geen gemakkelijksbelasting meer betaalde. In de zomer van 1971 sommeerde zij de club om die in het vervolg voorafgaand aan de wedstrijd te voldoen.¹⁴⁸ Uiteindelijk besloot het gemeentebestuur AZ '67 toch nieuwe steun aan te bieden in de vorm van 60.000 gulden subsidie over 1971 en een krediet in rekening-courant ter beschikking te stellen ter grootte van 200.000 gulden.

Eind september 1971 boog de gemeenteraad zich over de voorstellen. Sarcastisch werd opgemerkt dat er nu sprake was van een 'gemeentelijk voetbalelftal'. CHU-raadslid H. Hamann trok de vergelijking met een doodzieke patiënt die iedere keer een klein beetje bloed krijgt toegediend: 'Deze patiënt blijft reutelend achter, maar sterft ook niet.' Toch wezen de raadsleden wederom op het belang van de passieve recreatie en de lokale economie en waarschuwden zij voor de kosten die een faillissement van de club voor de gemeente zou meebrengen. Uiteindelijk zouden bijna alle fracties voorstemmen. Alleen het raadslid voor de Kabouters, K. Puhl, stemde tegen: 'De voetballers worden er alleen door in de gelegenheid gesteld hun sportwagen af te betalen.'¹⁴⁹

Toch was het duidelijk dat er een einde kwam aan de gemeentelijke bereidheid om iedere keer opnieuw extra geld ter beschikking te stellen aan AZ '67. Twee maanden na deze raadsvergadering besloten de voetbalbestuurders zich 'gezien de uiterst precaire financiële toestand' opnieuw te wenden tot het gemeentebestuur met het verzoek om een gesprek.¹⁵⁰ Half december vond dit gesprek plaats. Gerrit Kaper gaf namens AZ '67 een dramatische uiteenzetting van de financiële situatie. Hij stelde

onomwonden vast dat als er geen verbetering kwam, stoppen met voetbal onvermijdelijk was: 'Vandaar dat wij aan U, geacht college, vragen: Quo Vadis.' Dit keer stuitte hij op minder begrip. Het gemeentebestuur bracht naar voren dat er geen geld voor extra steun was. De financiële positie van de gemeente Alkmaar was vergelijkbaar met die van AZ '67. Na dit gesprek constateerde het gemeentebestuur dat de club mogelijk in maart al zou moeten stoppen. Uiteindelijk werd besloten om een voorschot van 30.000 gulden op de subsidie van 60.000 gulden voor het komend jaar ter beschikking te stellen. Ook mocht de club de afdracht van de terreinhuur en van de gemakbelasting voorlopig schuldig blijven.¹⁵¹ Natuurlijk bood deze 30.000 gulden, waarvoor de provincie overigens geen toestemming zou geven gezien de deplorabele financiële toestand van de gemeente zelf, geen soelaas.¹⁵²

Met opluchting zal het gemeentebestuur de reddingsactie van Wastora hebben verwelkomd. De gemeente liet AZ '67 weten dat zij akkoord kon gaan met de lening van het Zaanse bedrijf aan de club, alsmede met de voorwaarde die door Wastora daaraan werd verbonden, namelijk dat deze lening niet werd ingezet om de schulden van AZ '67 aan de gemeente en 't Hooge Huys te saneren.¹⁵³ Wat de gemeentebestuurders niet konden bevroeden, was dat de overname door Wastora de ouverture vormde voor nog veel hogere claims op de gemeentelijke budgetten.

Hoe was het in deze periode gesteld met het beleid dat andere gemeenten voerden op dit gebied? Gegevens hierover zijn bekend vanaf 1970. De grote clubs Ajax, Feyenoord en PSV moesten het zonder subsidie stellen. Die konden zichzelf wel bedruipen, zo zal de opvatting geweest zijn van hun gemeentebesturen. De andere profclubs uit die steden konden evenmin rekenen op gemeentesteun: als die zou worden gegeven zouden natuurlijk ook hun grote broers bij de gemeente hebben aangeklopt voor steun. Amsterdam kende in die periode vier en Rotterdam drie profclubs. De consequentie van steunverlening aan één club was natuurlijk dat ook de andere clubs bij hun gemeentebestuur aan de bel zouden trekken.¹⁵⁴

Maar in Noord-Holland kreeg niet alleen de Alkmaarse club steun; Telstar en Haarlem hadden evenmin te klagen. Volendam moest het zonder de gemeente redden. De meeste clubs in het land werden op enigerlei wijze door hun gemeente gesteund, bijvoorbeeld in de vorm van een terreinhuur die onder de kostprijs lag. Ook bijdragen van de gemeenten om de exploitatietekorten van de clubs te bestrijden waren begin jaren zeventig meer regel dan uitzondering. Vooral buiten de randstad kon de gemeentesteun soms fors oplopen, waarbij Leeuwarden met 260.000 gulden steun aan SC Cambuur in 1970 de kroon spande.¹⁵⁵

Als we de gemeentesteun in de periode tot aan de overname van AZ '67 door Wastora in ogenschouw nemen, begon die steun in de vorm van lagere terreinhuur en werd de club met name na de fusie in 1967 volledig afhankelijk van directe steun door

de gemeente. Zonder de overname in 1972 door Wastora zou AZ '67 in 1972 hebben moeten stoppen, maar zonder de steun van de gemeente in de daaraan voorafgaande jaren zou het hek van de Alkmaarder Hout al eerder definitief op slot zijn gegaan. Hoe kreeg Alkmaar '54 en later AZ '67 de gemeente zover om steeds meer steun te verlenen? Welk belang zag de plaatselijke politiek in het betaald voetbal en waarom werd er nooit gezegd dat de club zelf maar haar problemen moest oplossen? Hoe was het mogelijk dat de lokale overheid vanaf 1967 keer op keer met haar geld in het betaald voetbal werd gezogen en daarvan niet meer wist los te komen?

In deze periode werd naamsbekendheid van Alkmaar door het betaald voetbal, stadspromotie dus, nauwelijks aangevoerd als argument om de club te ondersteunen. Toch was het gemeentebestuur zich hiervan wel bewust. Toen Alkmaar '54 in 1960 promoveerde naar de Eredivisie onderstreepte de loco-burgemeester het belang daarvan als volgt: `Wij mogen, meen ik, ``Alkmaar" dankbaar zijn voor het feit dat de naam onzer stad momenteel in het centrum der belangstelling staat.¹⁵⁶ De belangrijkste argumenten die keer op keer naar voren werden gebracht, waren het belang voor de passieve recreatie en de kosten die het einde van AZ '67 voor de gemeente met zich mee zou brengen. Zowel burgemeester en wethouders als raadsleden wezen op de functie die het betaald voetbal vervulde voor de passieve recreatie. Immers, iedere thuiswedstrijd kwamen er duizenden voetballiefhebbers naar de Alkmaarder Hout om hun helden toe te juichen. Meer dan de helft van de toeschouwers was afkomstig uit Alkmaar zelf. Dit paste in een tijd waarin de overheid meer dan voorheen oog begon te krijgen voor het belang van een zinvolle vrijetijdsbesteding voor het welzijn van de burgers.¹⁵⁷

In de jaren van wederopbouw, tussen 1945 en 1960, werd sport door de overheid vooral als instrumenteel gezien voor de opbouw van ons land. Sport, zo was de gedachte, moest de burger fysiek en mentaal weerbaar maken. Ook, zo meende de overheid, was sport een middel om de jeugd te kunnen opvoeden en in goede banen te leiden. Vanaf 1960 raakte de pedagogische functie in het denken over sport meer op de achtergrond. Het beleid van de overheid inzake sport werd minder moralistisch en de overheid kreeg meer oog voor andere functies, zoals het belang van sport voor de passieve recreatie. De nadruk in het overheidsbeleid op het in dienst willen stellen van sport voor de wederopbouw, maakte na 1960 plaats voor een ander belang, namelijk dat van de vrije tijd.¹⁵⁸ Na de aandacht voor de arbeid volgde die voor de rust. Niet alleen in Alkmaar maar ook elders kreeg de profsport om deze reden een plaats in het gemeentelijk overheidsbeleid. In 1971 vond er een overleg plaats van wethouders voor sportzaken uit steden met clubs uit het betaald voetbal. Daar werd uitgesproken dat betaald voetbal vanwege het belang voor de passieve recreatie tot de zorg van de

overheid moest worden gerekend. Dat maakte, aldus de wethouders, dat subsidiëring door de overheid verantwoord was.¹⁵⁹

Maar er waren meer redenen dan de passieve recreatie alleen om te subsidiëren. Wat niet hardop werd gezegd, maar ongetwijfeld een rol zal hebben gespeeld, is dat die duizenden supporters ook kiezers waren die een belangrijke invloed konden hebben op de raadsverkiezingen. Geen van de politieke partijen wilde de Brutusrol op zich nemen door het einde van AZ '67 te forceren met het onthouden van gemeentesteun. Dat zou ongetwijfeld veel stemmen hebben gekost en een enkel raadslid uitgezonderd hebben de plaatselijke politici hun vingers daaraan niet durven branden. Als raadsleden al tegenstemden, stonden zij in hun afwijzing vaak alleen in hun fractie. Wat dat betreft was de bereidheid van politieke partijen om het betaald voetbal financieel tegemoet te komen ook een gevolg van de ontzuiling van de Nederlandse samenleving. Immers, politieke partijen konden niet meer rekenen op de automatische steun van de kiezers op grond van het behoren tot een bepaalde zuil. Stemmen moesten vooral 'verdiend' worden op basis van beleid en daarom moest worden voorkomen dat kiezers zich teleurgesteld zouden afwenden van hun partij omdat die verantwoordelijk zou zijn voor het einde van hun club waaraan zij zo hartstochtelijk waren verknocht. De politieke partijen hadden heel goed in de gaten dat het onthouden van gemeentesteun aan het betaald voetbal door een deel van het electoraat bepaald niet zou worden gewaardeerd en electorale gevolgen zou hebben.

Van groot belang was ook dat Alkmaar '54 en later AZ '67 de gemeente financieel in de tang had. Als de club failliet was gegaan, stond de gemeente voor een paar forse tegenvallers. In de eerste plaats zou het stadion, waarin veel geld was geïnvesteerd, er als dood kapitaal hebben bijgelegen en dat zou een forse kostenpost hebben betekend. In de tweede plaats was het gemeentelijk apparaat ingesteld op de diensten die de gemeente leverde aan het betaald voetbal, zoals terreinonderhoud, het Sportbedrijf en gemeentelijke administratie. Kortom, de gemeente voelde zich wat dat betreft gebonden aan AZ '67 en gebruikte het financiële argument om toch maar door te gaan met het steunen van de voetbalclub.

Natuurlijk vonden raadsleden betaald voetbal zelf ook gewoon leuk en maakten zij veelvuldig gebruik van de gratis seizoenkaarten voor de hoofdtribune die hun vanaf 1955 werden verstrekt. Behalve voor zichzelf kregen zij ook een kaart voor een introducé.¹⁶⁰ Die seizoenkaarten vormden een aantrekkelijke suppletie op de raadsvergoeding. Vanzelfsprekend werden raadsleden, wethouders en burgemeester dan ook in en om het veld aangesproken op gemeentelijke steun en troffen zij menig voetbalbestuurder in de bestuurskamer of daarbuiten. In ieder geval kan worden aangenomen dat het bezit en het gebruikmaken van de seizoenkaarten de onafhankelijkheid ten opzichte van de voetbalclub ondermijnde.

Datzelfde gold ook voor de raadsleden die namens de gemeente zitting kregen in het bestuur van AZ '67. Al in 1955 verzocht Alkmaar '54 het gemeentebestuur om een vertegenwoordiger als commissaris van de NV af te vaardigen. Nu de club voor lange termijn een huurovereenkomst voor het stadion met de gemeente had gesloten, liepen de belangen van gemeente en club parallel, zo meende de club. De gemeente ging niet in op dit aanbod maar stelde wel voor dat de wethouder voor sportzaken gerechtigd zou zijn vergaderingen van de commissarissen te bezoeken.¹⁶¹ In 1967 verzocht Alkmaar '54 de gemeente opnieuw om een vertegenwoordiger aan te wijzen in zijn bestuur. Het gemeentebestuur wees dit af met het argument dat het voor die persoon heel moeilijk zou zijn om de gemeentelijke belangen binnen het bestuur van de profclub te behartigen.¹⁶² Een jaar later kwam het gemeentebestuur terug op dat standpunt en was het opnemen van twee gemeentelijke vertegenwoordigers in het bestuur van AZ '67 zelfs voorwaarde voor steun. Het liefst zag het gemeentebestuur dat er naast een raadslid een wethouder in het bestuur zitting zou nemen, maar daar voelde de raad weinig voor, onder meer omdat de onafhankelijkheid van het college door afvaardiging van een wethouder in het AZ-bestuur onder druk zou komen te staan. Dat argument paste de raad niet op zichzelf toe toen hij besloot in oktober 1968 zijn leden H.W. Holsmuller en A.V.M. Leesberg af te vaardigen naar het bestuur van de voetbalclub.¹⁶³ De raadscommissie voor het Sport- en badbedrijf schoof Holsmuller naar voren 'omdat hij zo van voetbal hield'.¹⁶⁴ Voor die tijd was Leesberg steeds kritisch geweest over steun van de gemeente aan het betaalde voetbal. In 1969 maakten de beide raadsleden zelfs deel uit van de AZ-delegatie en niet van die van de gemeente toen beide partijen elkaar spraken over de financiële moeilijkheden van de club.¹⁶⁵ Het opnemen van gemeentevertegenwoordigers in haar bestuur pakte voordelig uit voor de club. Met name in de jaren die nog zouden komen plukte AZ '67 daarvan volop de vruchten. Het lid worden van plaatselijke politici van het bestuur van AZ '67 paste ook in een tijd waarin voetbal - ook voor televisiekijkers - zo'n grote attractie werd, dat politici het nuttig vonden om daarmee te worden geassocieerd.¹⁶⁶

Waren er verschillen tussen de opvattingen van de politieke partijen over het verlenen van steun aan de voetbalclub? Die verschillen waren niet groot. Iedere fractie had wel een lid dat sceptisch stond tegenover subsidiëring van betaald voetbal, maar noch van christelijke zijde noch van de linkerzijde werd een fundamentele vraag geplaatst bij de steun aan de profclub. Van de zijde van met name de ARP en de CHU hadden bezwaren verwacht kunnen worden omdat betaald voetbal vermijdbare zondagsarbeid inhield. Bovendien waren voetbalstadions doorgaans oorden waar de Bond tegen het Vloeken veel zegenrijke arbeid kon verrichten. Blijkbaar ervoeren de raadsleden van deze partijen het betaald voetbal toch als een realiteit en waren zij pragmatisch genoeg ingesteld om dit fenomeen vooral bestuurlijk te benaderen. Aan de

linkerzijde had de PSP nogal eens bezwaren, maar als het erop aankwam wilde zij hier evenmin een punt van maken. Voor de CPN was steun onomstreden: het gewone volk vermaakte zich enorm op de tribunes en dat moest gesubsidieerd kunnen worden. Binnen de PvdA-fractie overheerste in die jaren eveneens de bestuurlijke invalshoek; ideologische bezwaren tegen wat gezien werd als de kapitalistische uitwas van het betaald voetbal zouden zich pas na 1972 manifesteren.

Kortom, de gemeente, die aanvankelijk had gehoopt in het betaald voetbal een aantrekkelijke melkkoe te vinden, kwam bedrogen uit. Van ontvanger werd zij betaler en alleen dankzij haar steun wist de club te overleven. Die steun was zij bereid te geven in een tijd waarin de samenleving was veranderd ten opzichte van de eerste jaren na de oorlog. Er was sprake van een proces van ontzuiling, waardoor politici het voetbal als een instrument gingen beschouwen om hun electorale aantrekkingskracht te behouden. Daarnaast was de overheid minder bevoogdend geworden, met als gevolg dat de aandacht voor sport als moreel en fysiek vormend opschoof naar het inzicht dat zij goed was voor de passieve recreatie van de burgers.

4 Supporters en toeschouwers

a. Populariteit

Alkmaar '54 mocht zich van meet af aan verheugen in een grote publieke belangstelling en werd binnen de kortste keren dé club voor stad en regio. Als door een magneet werden de toeschouwers bij de bestaande amateurverenigingen weggezogen en duizenden voetballiefhebbers bekeerden zich tot de nieuwe club. Waarom ruilden zoveel supporters hun oude vertrouwde club in voor een 'uitvinding' als Alkmaar '54 en hoe was het mogelijk dat deze club onmiddellijk zo goed aansloeg? Natuurlijk kwam dat door de spanning en de sensatie die de nieuwe club teweegbracht, maar een belangrijke overweging was het niveau van het spel dat aanzienlijk hoger lag dan bij hun oorspronkelijke club.¹⁶⁷ Om die reden trokken nog vóór de invoering van het betaald voetbal veel Alkmaarders op zondagen naar de Zaanstreek, Velsen en Amsterdam omdat het voetbal daar op een hoger niveau werd gespeeld.¹⁶⁸ Uit de wijde omtrek kwamen de beste spelers naar de centrumgemeente en die namen ook weer hun eigen aanhang mee. Aantrekkelijk was ook dat het publiek in Alkmaar dié spelers kon bewonderen die jarenlang hun heil hadden gezocht in de buitenlandse competities. Alkmaar '54 werd als veruit de sterkste club het voetbalgezicht voor stad en regio en het succes van de club straalde af op de toeschouwers.¹⁶⁹ In die zin waren toeschouwers dus belanghebbenden. In hun club en hun spelers meenden toeschouwers eigenschappen te herkennen die zij ook kenmerkend achtten voor hun

stad of regio en voor zichzelf. Op deze wijze voedde Alkmaar '54 het regionaal chauvinisme. Zo heette het in het clublied van de supportersvereniging:

`Daar boven 't IJ, tussen Zaan en Den Helder,
Daar is de Profclub van Alkmaar ontstaan!
Wonen de werkers, de strijders, de zwoegers,
Komen ontelbare sportlui vandaan!'¹⁷⁰

Het toedichten aan het spel van de club van veronderstelde kenmerken van de regio en van zichzelf, kwam ook elders veelvuldig voor. Over Limburgia schreef de *Gazet van Limburg* begin jaren vijftig: `In het verfrissende, wijdopen spel der Brunssummers herkennen wij het sprankelende Limburgse land; in het tomeloos energieke herkennen wij de mijnwerker; in het staalharde moreel en de prachtige teamgeest weerspiegelt zich de strijd aan het kolenfront. Dat is Limburgia!'¹⁷¹ Een vroegere secretaris van Veendam merkte over zijn club en de supporters op: `De mensen hebben hier altijd moeten sappelen en knokken voor het bestaan. Dat willen ze in het elftal terugvinden. Het voetbal van Veendam moet voor hun iets eigens belichamen.'¹⁷² Recentelijk nog meende de journalist Smeets dan ook dat voetbal vooral cultureel van aard was en dat de verschillen tussen Rotterdam en Amsterdam in het spel van Ajax en Feyenoord te herkennen vielen: `In de Kuip (...) verheugen de fans zich in het bescheiden arbeidzame en vooral doelgerichte karakter van Feyenoord dat naadloos aansluit bij het herwonnen zelfvertrouwen van stad en haven. In (...) De Meer, wekelijks voor amper driekwart gevuld, bejubelen de supporters het vlerkerige van Ajax waarin Amsterdam zijn artistieke pretenties weerspiegeld ziet.'¹⁷³ Kortom, bij Alkmaar '54 zagen de supporters, net zoals elders, zich bevestigd in hun zelfbeeld van in dit geval `werkers, strijders en zwoegers.' En nergens anders kon dit zo massaal beleefd worden als bij Alkmaar '54. Overigens, deze vorm van chauvinisme komt ook op nationaal niveau voor. De massale erupties van Oranjegezindheid bij wedstrijden van het Nederlands elftal, bijvoorbeeld, zijn ook uitingen van trots op de eigen nationaliteit.¹⁷⁴

Net als elders was het bezoeken van voetbalwedstrijden van Alkmaar '54 en daarvoor die van de amateurclubs ook zo gewild omdat de mogelijkheden voor recreatie in de jaren vijftig beperkt waren. De snelheid waarmee Alkmaar '54 vaste voet aan de grond kreeg in de regionale samenleving kan niet worden los gezien van de beperkte mogelijkheden die er in die jaren waren op het gebied van de vrijetijdsbesteding. Hoe zag die eruit in die jaren?

Vrijtijdsbesteding in de jaren vijftig

Vakanties waren in die jaren nog lang niet algemeen. In 1954, het jaar waarin het betaald voetbal van start ging, kon niet meer dan 20 procent van de bevolking zich een vakantie buitenshuis permitteren.¹⁷⁵ Zelfs zes jaar later, in 1960, bracht bijna de helft van de bevolking de vakantie nog thuis door. Slechts een kleine minderheid van diegenen die zich wel een vakantiereis konden veroorloven ging naar het buitenland.¹⁷⁶ De televisie behoorde in die jaren nog nauwelijks tot de recreatiemogelijkheden. In 1956 waren er niet meer dan 26.000 televisietoestellen geregistreerd, waarvoor overigens niet meer dan drie uur per week uitzendingen beschikbaar waren.¹⁷⁷ Wie buitenshuis wilde recreëren kon een wandeling maken, picknicken, naar het strand gaan, naar de jaarlijkse kermis, een sportwedstrijd bekijken of de bioscoop bezoeken. Vooral de bioscoop was op afstand volksvermaak nummer één en zelfs toen het betaald voetbal was ingevoerd trok dat nog lang niet zoveel toeschouwers als de bioscoop.¹⁷⁸ Tabel 6 laat zien hoe in Alkmaar het bioscoopbezoek zich verhield tot het bezoek aan sportevenementen.

Tabel 6

Bezoekers bioscopen en sportevenementen in Alkmaar

Jaar	Bioscoop	Sport
1952	469.000	124.000
1953	515.000	115.000
1954	493.000	169.000
1955	498.000	211.000
1956	519.000	219.000
1957	481.000	211.000
1958	486.000	200.000
1959	378.000	202.000
1960	377.000	250.000

Bron: Statistische cijfers gemeente Alkmaar 1950-1960

Kortom, hoewel de bioscoop het sportbezoek weliswaar ver achter zich liet, blijkt uit de groei van het aantal bezoekers aan de sportevenementen na 1953 dat de invoering van het betaald voetbal door velen als een nieuwe vorm van vrijetijdsbesteding werd verwelkomd.

Niet alleen de uitbreiding van de mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding heeft bijgedragen aan de populariteit van het betaald voetbal. Betaald voetbal bood ook een extra mogelijkheid om vrije tijd *buiten* gezinsverband door te brengen. Tot in de jaren vijftig werd de vrije tijd vooral binnen gezinsverband doorgebracht. Daarin stond de woonkamer centraal. Daar werd naar de radio geluisterd, werden spelletjes gespeeld, en aangezien de woonkamer ook de enige verwarmde ruimte in huis was, was ook het lezen een gezinsaan gelegenheid. De vrijetijdsbesteding buitenshuis was evenzeer een familiegebeuren: het kerkbezoek op zondagochtend, de wandelingen en uitstapjes, terwijl vakantie, als daar al sprake van was, alleen met het gehele gezin werd doorgebracht. Eigenlijk behoorden de bioscoop en de sportwedstrijden tot de weinige vormen van vrijetijdsbesteding die op individuele wijze konden worden ingevuld en waar emoties buiten gezinsverband konden worden geuit. Werd betaald voetbal mede om die reden ook niet zo populair: eindelijk eens je gezin te kunnen thuislaten en toch niet hoeven te werken?

Vanaf het begin leefde het betaald voetbal in Alkmaar. Wedstrijden trokken van meet af aan zelden gemiddeld minder dan zesduizend toeschouwers. Er waren wedstrijden die iets extra's hadden zoals die tegen clubs uit de eigen regio, de zogenaamde derby's, wedstrijden tegen topclubs en wedstrijden waarin veel op het spel stond zoals promotie naar de Eredivisie.

b. Derby's en toppers

In derby's kwamen gevoelens van lokaal en regionaal chauvinisme het heftigst tot uiting en liepen de sentimenten bij toeschouwers en spelers hoog op. Tot 1972 waren vooral de derby's tegen de Zaanse clubs en tegen Volendam hoogtepunten. Telstar en Haarlem lagen wat minder gevoelig. Voor wat betreft Haarlem zou dat na 1972 veranderen, maar daarover later meer. Vooral de wedstrijden tegen Volendam boorden diepe emoties aan. Dan gingen de spelers er extra tegenaan. Voor de spelers waren de duels tegen de ploeg uit het vissersdorp dé wedstrijden. Het was belangrijker daarvan te winnen dan van welke andere club ook.¹⁷⁹ Ook de supporters lieten zich gelden. Voorafgaand aan de thuiswedstrijd tegen Volendam op 2 oktober 1966 werd er een brief die was ondertekend met 'De supporters van Alkmaar' bij het Volendam-bestuur bezorgd met de tekst: 'We zullen die boeren voetballen leren.' De brief werkte averechts. De Volendammers kwamen geladen naar de kaasstad, zagen en overwonnen met 0 - 5.¹⁸⁰

De opkomst bij deze wedstrijden sloeg bijna keer op keer alle records. In het seizoen '58-'59, nota bene midden in de winter op 28 december, trok het duel bijna 14.000 toeschouwers.¹⁸¹ Ook de andere seizoenen trok deze tegenstander

toeschouwersaantallen die hier dichtbij in de buurt kwamen. Zelfs een vriendschappelijk duel in het seizoen '60-'61 haalde 9000 bezoekers naar De Hout.¹⁸²

Maar wat maakte dat wedstrijden tegen streekgenoten, zoals Volendam, ZFC, KFC en na 1972 ook Haarlem, zulke gevoelige aangelegenheden waren die bij zowel spelers als toeschouwers zoveel extra emoties opriepen? Natuurlijk trokken derby's alleen al om geografische redenen meer toeschouwers: de afstanden waren geringer en het was daarom eenvoudiger om de eigen club te vergezellen naar uitwedstrijden. De gevoeligheid tussen Alkmaar '54 en Volendam kreeg vooral vleugels door de rivaliteit die dateerde uit het begin van het betaald voetbal toen Alkmaar '54 maar liefst drie Volendamse voetballers aan de palingclub onttrok. Ook bij het aantrekken van toeschouwers uit de eigen regio visten beide clubs soms in dezelfde vijver.

Ten slotte waren er ook andere sentimenten. Een van die sentimenten was de tegenstelling tussen het dorp en de stad. Toch zijn er ook dieperliggende oorzaken aan te geven die verklaren waarom de rivaliteit tussen clubs uit geografisch dichtbij elkaar gelegen plaatsen zoveel groter is dan tussen clubs die ver van elkaar gevestigd zijn. Waarom, bijvoorbeeld, hebben Rotterdammers en Amsterdammers vaak zo'n hekel aan elkaar - en dus ook de aanhang van Ajax en Feyenoord? Omdat beide steden en dus ook beide clubs zo van elkaar verschillen? Wellicht zou de rivaliteit juist verklaard kunnen worden uit de overeenkomsten. Beide steden behoren tot de grootste twee in ons land, beide steden zijn internationale handels- en havensteden en beide steden hebben clubs die tot de internationale top behoren. Kortom, de neiging om vanwege de overeenkomsten de verschillen extra aan te zetten is eerder een oorzaak van de tegenstellingen dan diepgaande verschillen tussen beide steden. De antropoloog Anton Blok noemt dit, naar een begrip van Freud, het 'narcisme van kleine verschillen'. Lokaal of regionaal chauvinisme, gevoelens van saamhorigheid komen met name tot uiting door zich juist af te zetten tegen een nabijgelegen stad of dorp. De eigen identiteit kan bevestigd worden door zich af te zetten tegen personen of gemeenschappen die zich dicht bij de eigen gemeenschap bevinden.¹⁸³ Het lijkt erop dat die neiging alleen maar groter werd door de verstedelijking van het platteland na 1945, waardoor de verschillen in cultuur en leefwijze tussen bijvoorbeeld de regio Alkmaar en de omliggende regio's alleen maar kleiner werden. Die verschillen werden eveneens kleiner door de enorme toename van de mobiliteit waarover later meer.

Wedstrijden tegen de topclubs konden eveneens op veel belangstelling rekenen. Die boden niet alleen de mogelijkheid om de Nederlandse internationals aan het werk te zien, maar altijd was er de spanning en hoop dat er iets onvoorspelbaars zou gebeuren, namelijk dat Alkmaar '54 of AZ '67 zo'n topclub zou verschalken. Het was in die wedstrijden dat de Alkmaarse club de geuzennaam 'reuzendoder' verdiende. Ook uitwedstrijden tegen de vaderlandse top, zelfs in het verre Limburg, konden op veel

aanhang uit Alkmaar rekenen. In oktober 1954 trokken maar liefst 1500 supporters van Alkmaar '54 naar Fortuna '54.¹⁸⁴ Een andere Limburgse club, Rapid JC uit Heerlen, verwelkomde in maart 1956 zeven touringcars met Alkmaarse supporters.¹⁸⁵ Thuis konden topploegen als Feyenoord en Ajax op een uitverkocht huis rekenen. Zelfs een vriendschappelijke wedstrijd tegen Fortuna '54 in augustus 1957 trok bijna tienduizend bezoekers. De wedstrijden tegen Ajax en Feyenoord konden vaak rekenen op meer dan 15.000 bezoekers - aantallen die in deze tijd ondenkbaar zijn. Zo vulden op 16 oktober 1960 17 à 18.000 toeschouwers het stadion voor het duel tegen Feyenoord.¹⁸⁶ Aantallen toeschouwers van 13 à 14.000 tegen Ajax en Feyenoord waren eerder regel dan uitzondering. Zo werd in het seizoen '68-'69 Ajax op 17.000 toeschouwers getrakteerd.¹⁸⁷

Ook als promotie op het spel stond, konden de toeschouwersaantallen indrukwekkend zijn. Toen Alkmaar '54 in mei 1960 een gelijkspel afdwong tegen DFC en daarmee promoveerde naar de Eredivisie trokken duizenden Alkmaarders in een stoet van 34 autobussen naar Dordrecht.¹⁸⁸ Vier jaar later, toen Alkmaar '54 afgezakt was naar de Tweede Divisie, moest de club een beslissingswedstrijd voor promotie spelen tegen NEC. Vanuit Alkmaar trokken vijftien bussen met supporters naar Utrecht, waar de wedstrijd werd gespeeld. In totaal telde de Alkmaar-aanhang 5000 supporters, die hun club zagen verliezen en al snel spraken over de NEC-slag.¹⁸⁹ Niet alleen uit de opkomst bij deze promotiewedstrijden blijkt hoe groot de gehechtheid was aan de club; ook uit de reacties zelf na het behalen van een kampioenschap of het bereiken van een promotie viel af te leiden wat de club voor de duizenden aanhangers betekende. Zelfs het behalen van het kampioenschap van het tweede elftal in 1959 riep geestdriftige reacties op in Alkmaar. De uit Nijmegen terugkerende spelersbus werd aan de rand van de stad opgewacht door honderden supporters en tientallen versierde auto's.¹⁹⁰

Dit viel allemaal in het niet bij de orgie van vreugde die de stad overspoelde na het bereiken van de Eredivisie in 1960. Toen de triomferende spelers 's avonds om 21.00 uur in Alkmaar arriveerden, leek de hele stad te zijn uitgelopen. Duizenden supporters vulden pleinen en straten. Bloemen en confetti daalden uit de vensters op de spelers neer, toen zij hun triomftocht door de stad maakten. `Ook tijdens de instuif in het Gulden Vlies waren er een vreugde en een dankbaarheid, die zelfs de meest verstokte anti-profman moet hebben verbaasd. Hier sprak niet de drang naar geld, maar uitte zich de blijdschap van sportmensen, die hun doel bereikt hadden.'¹⁹¹ Toen de club het jaar daarop degradeerde, waren de reacties navenant. `Heel de stad huilde toen we degradeerden,' herinnerde doelman Jaap Houtkooper zich.¹⁹²

Wilde taferelen speelden zich af toen Alkmaar '54 in 1964 onverwacht promoveerde naar de Eerste Divisie. Daar was een spannende nacompetitie voor nodig. De tweede wedstrijd daarna kon Alkmaar '54 promoveren mits het van

Zwartemeer en Klazinaveen zou winnen. Aan de gevel van sigarenhandelaar Jaap Smit in het centrum van de stad werden de tussenstanden opgehangen. Honderden supporters volgden op die manier het verloop van dit duel. Toen Alkmaar '54 met 0 - 1 voorkwam, veranderde de straat van de winkelier, de Gedempte Nieuwesloot, in één grote juichende massa. Tot veler verdriet sleepte Zwartemeer toch nog de winst binnen.¹⁹³ De zondag daarop verzamelden zich opnieuw drommen supporters voor Smits winkel. De politie moest zelfs de straat afzetten omdat de belangstelling zo overweldigend was. Toen Alkmaar '54 volkomen onverwacht toch nog promoveerde, brak er een spontaan volksfeest uit in de stad. Duizenden supporters verzamelden zich 's avonds voor het Gulden Vlies en na aankomst van de spelers om 23.00 uur werd het daar 'een volmaakt gekkenhuis' en 'in een tumult dat met orkaankracht 12 nauwelijks was te vergelijken' werden de voetballers binnengehaald. In alle ruimten van het zalencomplex werd een promotiefeest gevierd dat tot diep in de nacht voortduurde.¹⁹⁴

Zulke erupties van uitzinnige volksvreugde deden zich nadien niet meer voor - niet bij de promoties naar de Eredivisie in 1968 en 1972 en zelfs niet bij het behalen van het landskampioenschap in 1981. Waarom niet? In 1981 was AZ '67 zich aan het vervreemden van zijn achterban - maar daarover later meer -, terwijl in 1968 en 1972 mogelijk het nieuwe er al een beetje vanaf was. In 1960 was het de eerste keer dat Alkmaar '54 de hoogste voetbalafdeling haalde, terwijl in 1964 het enthousiasme zo compleet was omdat de schande van twee degradaties op rij - in twee jaar tijd van de Eredivisie naar de Tweede Divisie - werd goedge maakt. Mogelijk werd Alkmaar '54 in de vroege jaren zestig ook meer als de eigen volksclub ervaren dan in de jaren na de fusie met FC Zaanstreek toen de clubcultuur bovendien zakelijk werd.

Nu we vooral de uitschieters naar boven hebben bekeken voor wat betreft de toeschouwersaantallen is het nu tijd om ons te verdiepen in wat Alkmaar '54 en AZ '67 normaliter aan toeschouwers trok.

c. Toeschouwersaantallen

In tabel 7 zien we per seizoen de toeschouwersaantallen die gemiddeld per wedstrijd naar de Alkmaarder Hout trokken. Wat leren deze cijfers ons?

Tabel 7

Toeschouwersaantallen Alkmaar '54 en AZ '67, gerelateerd aan de plaats op de ranglijst

	<i>Seizoen</i>	<i>Positie ranglijst</i>	<i>Toeschouwers</i>
NBVB	'54-'55	comp. onderbroken	6.700
KNVB	'54-'55	1e kl. C: 5 (prom.)	6.500
	'55-'56	Hfdkl.: 11 (degr.)	12.000
	'56-'57	1e div. A: 2	5.881
	'57-'58	1e div. A: 9	4.579
	'58-'59	1e div. A: 4	6.012
	'59-'60	1e div. B: 1 (prom.)	6.237
	'60-'61	erediv.: 15 (degr.)	10.558
	'61-'62	1e div.: 12 (degr.)	5.883
	'62-'63	2e div. A: 4	5.173
	'63-'64	2e div. A: 1 (prom.)	8.041
	'64-'65	1e div.: 11	7.850
	'65-'66	1e div. 4	8.610
	'66-'67	1e div.: 12	7.383
	'67-'68	1e div.: 2 (prom.)	8.643
	'68-'69	erediv.: 15	8.198
	'69-'70	erediv.: 12	7.480
	'70-'71	erediv.: 17 (degr.)	6.334
	'71-'72	1e div.: 2 (prom.)	4.897

Bron: '54-'56: berekeningen J. Visser op basis van krantenverslagen
'56-'72: Jaarrekeningen Alkmaar '54 en AZ '67]

Wanneer we naar deze cijfers kijken dan lijkt Alkmaar '54/AZ '67 over een harde kern van supporters van ongeveer 5000 mensen te hebben beschikt. Ongeacht de plaats op de ranglijst of de competitie waarin werd gespeeld kwamen er gemiddeld altijd zoveel mensen naar hun club kijken. Speelde de club echter in de hoogste afdeling van de competitie dan was dat een reden voor duizenden extra toeschouwers om naar het stadion te trekken. Vooral het eerste seizoen na een degradatie gaf een grote terugval in het aantal toeschouwers te zien. De teleurstelling was blijkbaar heel groot, waarna alleen de vaste supporters hun club trouw bleven.

Heel opmerkelijk waren de ontwikkelingen na het seizoen '67-'68, toen AZ '67 promoveerde naar de Eredivisie. Het eerste jaar in de Eredivisie trok AZ '67 minder toeschouwers dan het jaar daarvoor, toen het nog uitkwam in de Eerste Divisie. Dit is een afwijking ten opzichte van de andere seizoenen nadat de club promoveerde, namelijk '55-'56 en '60-'61. Ook in de drie daaropvolgende seizoenen (1968 -1971), toen AZ '67 nog wel meedraaide in de Eredivisie, trok de club minder bezoekers dan zij doorgaans deed in de jaren 1964-1968 toen zij nog aantrad in de Eerste Divisie. Dat gold al helemaal voor het seizoen '71-'72: ondanks promotie naar de Eredivisie bereikte de Alkmaarse ploeg voor wat betreft het aantal toeschouwers bijna het dieptepunt in haar geschiedenis; alleen in '57-'58 lag dat aantal nog lager.

Hoe kan deze teruggang worden verklaard? Zij weerspiegelde in ieder geval niet een landelijke trend, zoals uit tabel 8 blijkt. Landelijk gezien was er zelfs sprake van een toename van het stadionbezoek.

Tabel 8
Landelijk stadionbezoek 1962-1972

Seizoen	Gemiddeld aantal toeschouwers	Geïndexeerd
'62-'63	4796	100
'63-'64	5272	110
'64-'65	5603	117
'65-'66	5495	114
'66-'67	4582	95
'67-'68	5715	119
'68-'69	5256	109
'69-'70	5458	114
'70-'71	6314	132
'71-'72	6556	137

Bron: *Voetbalhandboek 1968-1973*, 176, 177

Het lijkt erop dat na de fusie met FC Zaanstreek nogal wat supporters zich minder verbonden voelden met de fusieclub die als wat onpersoonlijker werd ervaren dan het vertrouwde Alkmaar '54. Het uitblijven van aansprekende resultaten in de Eredivisie en zelfs degradatie naar de Eerste Divisie waren de redenen om het maar voor gezien te houden.

d. Regionale herkomst

Waar kwamen de toeschouwers vandaan? In 1955, kort na de oprichting van Alkmaar '54, stelde het bestuur dat de helft van de supporters uit de stad kwam en de andere helft uit de rest van de provincie boven het Noordzeekanaal.¹⁹⁵ Houders van seizoenkaarten voor zitplaatsen voor het seizoen '61-'62 kwamen blijkens het desbetreffende register uit de volgende regio's:¹⁹⁶

Alkmaar	53%
Rest Noord-Kennemerland	22%
West-Friesland	16%
Noordkop	4%
Zuid-Kennemerland	3%
Waterland	1%
Zaanstreek	1%

In dit register werden 1131 seizoenkaarthouders ingeschreven, zodat kan worden aangenomen dat deze percentages een redelijk representatief beeld geven van alle toeschouwers. Na Alkmaar kwamen de meeste toeschouwers uit de aangrenzende gemeenten Bergen (8 procent) en Heiloo (7 procent). Alkmaar '54 was een club, zo blijkt, die vooral haar aanhang betrok uit het noordelijk deel van de provincie. De rest van de provincie werd bestreken door clubs als Volendam, Stormvogels, VSV, ZFC, KFC, EDO, RCH, Haarlem, 't Gooi en de Amsterdamse clubs.

Onder de aanhangers uit de Noordkop waren de supporters van Texel goed vertegenwoordigd. De boot die hen naar het vaste land moest brengen was iedere keer afgeladen.¹⁹⁷ Van belang voor het bezoek uit de regio was ook de afkomst van de spelers. Zo herinnerde doelman Houtkooper zich over deze periode: `(...) en iedere speler nam zijn eigen supporters mee. Piet Buis kwam met veel fans uit Egmond. Jan en Wim Visser namen mensen uit Hoorn mee en Bas Peggeman uit Heemskerk. Zelf kwam ik uit Alkmaar, net als Nico Kesselaar, Nico Wagemaker en Henk Tijm.¹⁹⁸ De Egmondse publieksliefeling Piet Buis herinnerde zich dat naar iedere thuiswedstrijd zo'n dertig supporters uit Egmond aan Zee op de fiets naar Alkmaar kwamen.¹⁹⁹

Maar hoe kwam het dat de wijde regio zo goed was vertegenwoordigd onder de toeschouwers? Het eerste elftal dat Alkmaar '54 op de been bracht, was vooral het Noord-Hollands elftal van de KNVB en zoals hierboven al is aangegeven, volgden veel toeschouwers de spelers uit hun eigen woonplaats of regio. Van groot belang was tevens dat uitsluitend in Alkmaar goed voetbal was te zien en dat daar nergens anders in West-Friesland, de Noordkop of Noord-Kennemerland sprake van was. Bovendien

waren deze regio's traditioneel al op Alkmaar gericht. Ook dat maakt het begrijpelijk dat toeschouwers uit wat toch al van oudsher tot het verzorgingsgebied van Alkmaar behoorde niet naar andere plekken in de provincie trokken om betaald voetbal te kunnen zien.

Een belangrijke reden dat Alkmaar '54 uitgroeide tot regionale voetbalclub was echter dat het stadion bereikbaar was voor liefhebbers uit de wijde regio. Van oudsher waren er dankzij een uitgebreid wegennet goede verbindingen tussen de stad en de regio. Dat wegennet werd na de Tweede Wereldoorlog uitgebreid met de aanleg van Rijksweg A9. In de jaren vijftig voltrok zich een revolutie op vervoersgebied. Wie niet per eigen vervoer kwam, kon gebruik maken van streekbussen die na 1945 de tramlijnen en boemeltjes in hoog tempo verdrongen. Tussen 1950 en 1960 nam bijvoorbeeld het aantal autobussen in ons land toe van 6000 naar 9000.²⁰⁰

De revolutie op vervoersgebied kenmerkte zich vooral door een enorme uitbreiding van eigen vervoersmiddelen onder de bevolking. Zo groeide het fietsbezit, het bezit van motorrijwielen, maar het meest spectaculair was toch wel de opkomst van de bromfiets. De bromfiets was relatief goedkoop, ging veel sneller dan de fiets en werd voor de jeugd een belangrijk statusobject. Vooral voor arbeiders werd de bromfiets het vervoermiddel waarmee zij gemotoriseerd konden recreëren.²⁰¹ Al in 1955 reden er in ons land meer bromfietsen rond dan alle andere motorvoertuigen zoals auto's, vrachtwagens, motorrijwielen en scooters tezamen.²⁰² Het aantal bromfietsen groeide van 5000 in 1949 naar 500.000 in 1955. Vijf jaar later, in 1960, reden er al ruim een miljoen bromfietsen rond, een aantal dat de daaropvolgende tien jaren nog eens bijna verdubbelde.²⁰³

Naast het brommerbezit groeide vanaf de jaren vijftig ook het autobezit spectaculair. Vanaf 1950 nam het autobezit jaarlijks toe met 40.000 en vooral na 1960 vond het wonder op wielen zijn weg onder de bevolking. De toegenomen welvaart, de opkomst van een goed georganiseerde markt voor tweedehands auto's, alsmede de groei in het aanbod van kleine, goedkopere auto's zoals DAF en 2CV maakten dat mogelijk.²⁰⁴ In tabel 9 is te zien hoe snel het autobezit om zich heen greep.

Tabel 9

Groeï autobezit onder de Nederlandse bevolking

Jaar	Aantal	Per 1000 inwoners
1950	139.000	13,8
1960	522.000	45,5
1970	2465.000	189,1

Bron: Schuyt, Taverne, 1950, 280.

In toenemende mate trokken toeschouwers per auto naar het Alkmaarse stadion. In de jaren vijftig vormden de auto's eenderde deel tot de helft van het totale verkeer dat naar de wedstrijden van Alkmaar '54 trok. Na 1960 kwam het aantal auto's in de buurt van het aantal fietsen en bromfietsen dat naar de Alkmaarder Hout reisde. Vanaf 1963 lieten de automobilisten de fietsers en bromfietsers zelfs achter zich. De Alkmaarse politie hield de diverse vervoersmiddelen gedurende een aantal jaren nauwkeurig bij, zoals uit tabel 10 blijkt.

Tabel 10

Gemiddeld aantal voertuigen waarmee naar wedstrijden van Alkmaar '54 werd gereisd

Jaar	auto's	motorrijwielen	rijwielen	bromfietsen
1954	326	241		1038
1955	522	137		1228
1956	679	163		1428
1957	498	127		1061
1958	596	264		1488
1959	407	137		994
1960	1146	179	1144 (1658)	514
1961	1100	157	759 (1213)	454
1962	543	58	528 (783)	255
1963	1071	52	627 (1009)	337

Bron: Politiearchief Alkmaar, Jaarverslagen 1954-1963]

Het spreekt vanzelf dat voorwaarde voor de vervoersrevolutie was dat de welvaart toenam, waardoor het mogelijk werd om een bromfiets of een auto aan te schaffen. Die

welvaartstoename was bovendien ook nodig om de toegangsprijs voor de wedstrijden te kunnen betalen, die hoger was dan bij de amateurclubs.

In hoeverre had de fusie met FC Zaanstreek in 1967 invloed op de geografische herkomst van de supporters? Trokken de Zaanse supporters massaal mee met hun club? In het seizoen '72-'73 kwamen de seizoenkaarthouders uit de volgende regio's.²⁰⁵

Alkmaar/Oudorp	54%
Rest Noord-Kennemerland	23%
West-Friesland	9%
Zaanstreek	6%
Noordkop	4%
Zuid-Kennemerland	2%
Waterland	1%
Overig	1%

In de laatste jaren van zijn bestaan trok FC Zaanstreek zo'n drieduizend toeschouwers.²⁰⁶ Dat betekent dat zo'n 15 procent van de aanhang van FC Zaanstreek de overstap maakte naar de Alkmaarder Hout. Veel supporters van FC Zaanstreek ervoeren AZ '67 niet meer als hún club. Ook zal de geografische afstand voor velen een bezwaar zijn geweest. Naast de gehechtheid aan de eigen spelers was ook die aan het eigen stadion in de eigen regio een belangrijke oorzaak van het wegblijven van de Zaanse supporters.

Onveranderd hoog bleef het aantal toeschouwers dat afkomstig was uit Alkmaar, namelijk meer dan de helft. Voor een groot deel waren deze supporters vóór de invoering van het betaald voetbal aanhanger van de Alkmaarse amateurvoetbalclubs. Die moesten dan ook een forse adering ondergaan. De verhouding tussen Alkmaar '54 en de Alkmaarse amateurclubs werd gedurende een aantal jaren zeer vertroebeld.

e. Alkmaar '54 en de amateurclubs

Wat betekende de grote populariteit van Alkmaar '54 voor de amateurclubs en hoe reageerden die daarop? Het werd stil om de velden van vooral Alcmaria Victrix en in wat mindere mate van de Alkmaarsche Boys. De rooms-katholieke en christelijke voetbalclubs RKAFC en Jong Holland hadden door hun verzuilde karakter het minste last van de nieuwe club. Minder toeschouwers betekende natuurlijk ook minder inkomsten. In 1952 trok Alcmaria Victrix nog 27.000 betalende toeschouwers. In 1954 was dit aantal inmiddels geslonken tot 17.000 bezoekers. Nog een jaar later, in 1955, trok de club niet meer dan zesduizend bezoekers en in de jaren die daarop volgden bleef het

aantal toeschouwers schommelen rond dit aantal. Kortom, Alcmaria Victrix verloor meer dan driekwart van zijn aanhang. Bij de Alkmaarsche Boys ging de neergang geleidelijker, maar ook deze club, die in 1954 nog 17.000 toeschouwers trok, zag dat aantal teruglopen en wel tot ruim 7500 in 1957.²⁰⁷ Hoe Alcmaria Victrix en de Alkmaarsche Boys voor wat betreft de aantallen toeschouwers werden benadeeld door de jonge profclub blijkt wel uit de cijfers in tabel 11.

Tabel 11

Invloed Alkmaar '54 op de bezoekersaantallen van Alcmaria Victrix en Alkmaarsche Boys

Jaar	Bezoekers Alkmaar '54	Bezoekers Alkmaarsche Boys/Alcmaria Victrix
1953		56.771
1954	45.113	32.708
1955	142.448	17.396
1956	138.844	16.570
1957	134.727	13.770
1958	123.441	13.744
1959	129.021	16.233
1960	186.810	15.684

Bron: Statistische cijfers gemeente Alkmaar 1950-1960

Kortom, voor wat betreft de publieke belangstelling bleef van de eens zo trotse amateurclubs geen schim meer over en verschrompelden zij in twee jaar tijd tot voetbaldwergen.

De verhoudingen met vooral Alcmaria Victrix bereikten een dieptepunt. Alcmaria Victrix was niet meer de gevierde publiekstrekker in de stad. Hierdoor kregen ook de spelers van het eerste een dreun te verwerken. Zij waren geen stedelijke vedetten meer, zoals vóór 1954. Alcmaria raakte bovendien veel oude leden kwijt, die in een aantal gevallen zelfs aandeelhouder werden bij de nieuwe profclub.²⁰⁸ Ten slotte moet men zich realiseren dat Alcmaria Victrix van oudsher de eliteclub van Alkmaar was en juist de elite moest niets hebben van het betaald voetbal. De Alcmarianen konden het bloed van Alkmaar '54 wel drinken.

Hevig waren de aanvaringen als Alkmaar '54 een begerig oog had laten vallen op een speler van een van de amateurverenigingen en dat kwam veelvuldig voor. Een overgang van zo'n speler werd dan ook zo veel mogelijk tegengewerkt. De Boys-speler A. Kramer, die eens een training bij Alkmaar '54 bijwoonde, werd onmiddellijk geschorst

door zijn bestuur.²⁰⁹ Alkmaar '54 beklagde zich er begin 1956 over dat Alcmaria Victrix op een `misselijke wijze' zijn spelers probeerde te ontmoedigen om over te stappen. Zo hield Alcmaria Victrix deze spelers voor dat Alkmaar '54 toch failliet zou gaan en dat de spelers die waren overgestapt dan niet meer aan de bak kwamen. Door dit dreigement trokken jeugdspelers zich alsnog terug.²¹⁰ Het stak de amateurclubs dat er buiten hen om contacten werden gelegd met de gescoute spelers. Een ware supportersstrijd ontbrandde toen zowel de supportersvereniging van Alkmaar '54 als aanhangers van Alcmaria Victrix een eigen voetbalpool hadden gestart.

Totostrijd

Vóór de invoering van het betaald voetbal was de KNVB fel tegen ieder initiatief om te komen tot een sporttoto. Een toto werd beschouwd als wedden over de ruggen van de amateur-spelers. Bovendien zou zo'n initiatief omkoping van spelers in de hand kunnen werken, zo was de overtuiging van de KNVB. Hoe groot het vertrouwen van de voetbalbond in de eigen spelers was, blijkt uit een brief van de KNVB-Commissie van Amateurisme in 1947: `De Engelse sportsman is fair; te vrezen is dat de Hollandse sportsman gemakkelijk over te halen zal zijn tot unfaire praktijken.'²¹¹ Inmiddels werd er op grote schaal deelgenomen aan buitenlandse voetbalpools, terwijl ook in eigen land de nodige informele toto's functioneerden.

Na de invoering van het betaald voetbal startte de supportersvereniging van Alkmaar '54 een eigen pool, de Alkmaar-pool. Ook Alcmaria Victrix was met een eigen pool begonnen om de financiële verliezen ten gevolge van het verdwijnen van de toeschouwers te kunnen opvangen. Het stak Alcmaria Victrix dat zijn pool veel geringere bedragen uitkeerde dan die van de concurrent. Toen de amateurclub er bij toeval achterkwam wat het geheim was achter het succes van de Alkmaar-pool, namelijk de aansluiting van tal van amateurclubs die naar verhouding van hun omzet in de winst deelden, besloot Alcmaria Victrix dezelfde strategie te beproeven.

Koortsachtig werden er contacten gelegd met andere verenigingen met de oproep om zich aan te sluiten bij Alcmaria Victrix. Zo ontstond er een heuse toto-oorlog. Terwijl de Alkmaar-pool clubs aantrok uit heel Noord-Holland, Friesland, Culemborg en Limburg trokken de Alcmarianen eveneens over de provinciegrenzen en verlegden het front naar Zuid-Holland, Utrecht en Gelderland. Het ging om meer dan de strijd om inkomsten: het was het antwoord van Alcmaria Victrix op de gehate concurrent. Tientallen supporters van beide partijen waren betrokken bij het administreren van de totoformulieren. Alleen al in Alkmaar vergde het nakijken van de Alcmaria-totoformulieren wekelijks de inzet van maar liefst 140 mensen.

Maar het succes was er ook naar: eind oktober 1956 groeide de Alcmaria-pool met een uitkering van 15 duizend gulden uit tot de grootste van het land. De supportersvereniging van Alkmaar '54 beantwoordde deze ontwikkeling op haar beurt door de Alkmaar-pool te bundelen met de pools van Ajax, Blauw Wit, EDO, RCH en Haarlem. De uitkering van de Alkmaar-pool sprong in één keer met duizenden guldens omhoog. Inmiddels had de KNVB, die net als bij het betaald voetbal in de gaten had gekregen dat het beter was om te buigen dan te barsten, het initiatief genomen om met een eigen, nationale voetbalpool te komen. De clubs in het land werden onder druk gezet om hun pool te beëindigen en op te gaan in die van de KNVB, waarmee de totostrijd tussen Alcmaria Victrix en Alkmaar '54 moest worden beëindigd.²¹² Overigens duurde het nog tot 1960 alvorens kabinet en Staten-Generaal akkoord waren gegaan met de instelling van een nationale voetbaltoto. Lang bestonden er vooral morele bezwaren tegen deze vorm van gokken. Die zou, zo werd gesteld, leiden tot onzedelijke hebzucht en omkoperij door de spelers in de hand werken.²¹³ De toestemming van de rijksoverheid voor een nationale voetbaltoto was dan ook een uiting van de moderniserende samenleving waarin de bevoogdende en moraliserende rol van de overheid afnam.

Hoe diep de wrok zat bij Alcmaria Victrix bleek bij het zestigjarig jubileum van de club in 1958. Tot ergernis van het bestuur van Alkmaar '54 kreeg de profclub geen uitnodiging voor de receptie.²¹⁴

Alleen met de christelijke voetbalclub Jong Holland waren de contacten van meet af aan heel behoorlijk. Zo kende deze club het zogenaamde nederlagentoernooi, hetgeen inhield dat het elftal dat Jong Holland de grootste nederlaag bezorgde winnaar werd. Aan dit masochistisch gebeuren namen niet alleen enkele amateurclubs maar tot vreugde van de Jong Hollandianen ook het tweede elftal van Alkmaar '54 deel. Op recepties werden warme felicitaties uitgewisseld tussen beide clubs.²¹⁵ Hoewel de christelijke geloofsopvattingen afwijzend stonden tegenover betaald voetbal, want dat was een inbreuk op de zondagsrust, woog dat blijkbaar niet op tegen het feit dat juist Jong Holland het minste last had van Alkmaar '54. Deze vereniging speelde op zaterdag en als zondagsclub reed Alkmaar '54 haar dan ook niet in de wielen. Bovendien waren de toeschouwers van Jong Holland vaak trouwe kerkgangers die toch al niet de neiging hadden af te dwalen naar Alkmaar '54. Tenslotte was er geen sprake van een overgang van Jong Holland-spelers naar Alkmaar '54.

Vanaf de jaren zestig verbeterde de verhouding tussen Alkmaar '54 en de Alkmaarse amateurclubs. De tijd heelde wonden, het betaald voetbal was als realiteit geaccepteerd, een scherpslijper als Alcmaria-voorzitter Jan Groet was teruggetreden, terwijl Alkmaar '54 ook regelmatig oefenwedstrijden speelde tegen amateurclubs. Van groot belang was dat Alkmaar '54 slechts een beperkt aantal elftallen kende, waardoor

andere clubs niet de angst hadden om leeggezogen te worden. Op de receptie ter gelegenheid van de promotie naar de Eerste Divisie bleek dat de strijdbijl tussen Alkmaar '54 en de amateurclubs goeddeels was begraven. De voorzitters van Go Ahead, RKAFC, de Alkmaarsche Boys, maar zelfs van Alcmaria Victrix kwamen en spraken hartelijke woorden aan het adres van de eens verguisde concurrent.²¹⁶

In de totostrijd speelde de supportersvereniging van Alkmaar '54 een grote rol. Het bestaan van deze vereniging wijst er ook op dat de toeschouwers van Alkmaar '54 meer waren dan louter consumenten die afkwamen op het betere voetbal. Bij velen ontwikkelde zich ware clubliefde.

f. De supportersvereniging

De bezoekers van de wedstrijden van Alkmaar '54 en later AZ '67 kunnen onderverdeeld worden in drie groepen. In de eerste plaats waren er de supporters die hun club door dik en dun steunden. Zij gingen mee naar uitwedstrijden en stonden er ook als de prestaties tegenvielen. De tweede groep bestond uit geïnteresseerden. Dat waren toeschouwers die vooral kwamen als het goed ging met de club of als er spannende duels waren zoals tegen topclubs of clubs uit de regio. Als de resultaten tegenvielen of na degradatie uit de Eredivisie, waren zij weer snel vertrokken. De derde groep, ten slotte, bestond uit de belanghebbenden. Dat konden zakenmensen, politici of bekende personen uit de regio zijn die vooral belang hadden bij het leggen van nuttige contacten of die hoopten extra status te verwerven door het bezoeken van de wedstrijden.

Wie werden lid van de supportersvereniging en welke motieven waren er om lid te worden? Het zal duidelijk zijn dat vooral de eerste groep, de onvoorwaardelijke supporters, haar weg wist te vinden naar de `Noord-Hollandse Supportersvereniging `Alkmaar'" die op 17 september 1954 werd opgericht. Tijdens de oprichtingsvergadering gaf voorzitter H.T. Stephan de bedoelingen weer: `Allereerst het medeleven der supporters met de spelers. De supporters zullen er toe bijdragen het spelpeil op te voeren.'²¹⁷ Oprichter van de supportersvereniging was H.J. Struijs, de schoonvader van het bestuurslid van Alkmaar '54 Gerrit Afink. Hij werd secretaris van de supportersvereniging. Voorzitter Stephan was zo volslagen idolaat van voetbal dat zijn werk als vertegenwoordiger eronder te lijden kreeg.²¹⁸

Het ledenaantal ontwikkelde zich aanvankelijk voorspoedig. Binnen drie maanden na de oprichting hadden zich tweehonderd leden aangemeld. Een half jaar later, medio 1955, waren dat er al zeshonderd. Het hoogtepunt viel in 1956 toen zelfs 1500 leden tot de vereniging waren toegetreden.²¹⁹ Die enorme toeloop werd vooral veroorzaakt doordat het lidmaatschap van de supportersvereniging voorwaarde was

om deel te kunnen nemen aan de voetbalpool. Toen de pool in 1957 verdween, liep ook het aantal leden sterk terug. Tabel 12 illustreert dit.

Tabel 12
Ledenontwikkeling supportersvereniging Alkmaar '54

Jaar	Aantal leden
december 1954	200
juni 1955	600
augustus 1956	1500
1958	450
maart 1959	450
augustus 1961	300
januari 1963	256
juli 1963	288
juni 1964	380
april 1966	480

Bron: Jaarverslagen, clubbladen, notulen bestuurs- en ledenvergaderingen supportersvereniging

Uit deze cijfers blijkt dat na het verdwijnen van de totoleden niet uitsluitend de supporters door dik en dun als lid van de vereniging overbleven. Na 1958 bleven de ledenaantallen immers fluctueren en die bewegingen hielden gelijke tred met de sportieve prestaties van Alkmaar '54. Zo waren er een jaar voor de promotie naar de Eredivisie in 1959 450 leden. Kort na de degradatie naar de Eerste Divisie in 1961 was dit aantal inmiddels teruggelopen tot driehonderd. Toen Alkmaar '54 de twee daaropvolgende jaren in de Tweede Divisie uitkwam, waren er zelfs nog minder leden. Na de promotie naar de Eerste Divisie in 1964 begon het ledental weer op te lopen. De harde kern onder de leden van de supportersvereniging bleef echter schommelen tussen de 250 en 300 leden.

Wat bood het lidmaatschap van de vereniging, waar de leden in de beginjaren een kwartje per week voor opzij moesten leggen? Klaverjasdrives, feestavonden en de wekelijkse clubavonden in het Noord-Hollandse Koffiehuis in het centrum van Alkmaar waren op zich mooi meegenomen. Datzelfde gold ook voor het cluborgaan dat de meest recente nieuwtjes over Alkmaar '54 bevatte. Maar het belangrijkste was toch wel dat de supporters tegen een gereduceerd tarief met de door de vereniging

georganiseerde bussen konden meereizen naar de uitwedstrijden. Voor bestuursleden bestonden er zelfs bijzondere privileges. Zo hadden de leden van het dagelijks bestuur vanaf 1958 een gratis seizoenkaart voor een gereserveerde tribuneplaats voor de thuiswedstrijden.²²⁰ In 1960 kregen bestuursleden het recht om voor half geld mee te gaan naar de uitwedstrijden.²²¹ Deze voorrechten werden in 1961 weer afgeschaft. Vanaf dat moment betaalden bestuursleden net als de leden van de supportersvereniging het volle pond.²²²

In de periode waarover de bronnen van de supportersvereniging zich uitstrekken, namelijk 1954-1964, deden zich tal van conflicten voor. Die conflicten speelden zich af zowel tussen bestuursleden onderling, als tussen het bestuur en leden. In deze periode kwamen maar liefst negen conflicten tot uitbarsting. Soms was het slecht functioneren van de voorzitter aanleiding, andere keren was er ontevredenheid over het financiële beheer en weer een andere keer dreigde er afscheiding van de klaverjasclub en begonnen leden buiten de vereniging om zelf met de organisatie van busreizen naar uitwedstrijden. De gemoederen konden hoog oplopen, zelfs zo hoog dat op de ledenvergadering in 1961 een opposant zijn kunstgebit uit zijn mond haalde en het woedend naar de bestuurstafel slingerde.²²³ Of het projectiel doel trof, weten we niet.

De bestuurswisselingen waren dan ook talrijk. Hoe zijn al deze conflicten te verklaren? Blijkbaar trok de supportersvereniging niet altijd zakelijke bestuurders aan die het vak van besturen verstonden. Daarnaast speelde wellicht ook een rol dat, net zoals bij de club het geval was, het bestuurslidmaatschap van de supportersvereniging een gewild en dus schaars artikel was. In zo'n situatie kon jaloezie de kop opsteken, zoals in het geval van de voorzitter die het verwijt kreeg in de spelersbus te reizen in plaats van met de supporters.²²⁴ Blijkbaar was de supportersvereniging ook interessant voor mensen die verder wilden komen in de Alkmaarse voetbalwereld. Zo zat G. Hartland in het bestuur van de supportersvereniging tot het moment dat hij werd verkozen als bestuurslid van Alkmaar '54. Een ander bestuurslid, L. Keizer, bedankte in 1955 als penningmeester omdat hij benoemd werd als accountant van Alkmaar '54.²²⁵ Langslepende conflicten binnen het bestuur, zoals die zich afspeelden bij het bestuur van Alkmaar '54, deden zich echter niet voor. Doorgaans vertrokken bestuursleden snel om plaats te maken voor een ander. Een uitzondering vormde de verwickelingen in 1960-1961 rondom voorzitter A.W. Jensch, die nogal persoonlijke weerstanden opriep. De ruzies rondom hem duurden ruim een jaar.²²⁶ Wat uiteindelijk leden en bestuursleden bond was hun enthousiasme voor elf spelers die wekelijks in een roodwit tenue vreugde of verdriet verschaften.

5. De matadors

a. Achtergronden

{1}Wie waren de spelers die zich verbonden aan Alkmaar '54 en AZ '67? Waar kwamen zij vandaan? Wat was hun achtergrond en welke betekenis had het betaald voetbal voor hen? De geografische herkomst van de spelers staat weergegeven in tabel 13.

Tabel 13

Geografische herkomst spelers, uitgedrukt in percentages.²²⁷

Regio/Seizoen	'55-'56	'60-'61	'65-'66	'70-'71
Alkmaar	5	29	31.5	13
Rest Noord-Kennemerland	10	8	21	9
West-Friesland	10	12.5	16	9
Noordkop	0	0	5	4
Zuid-Kennemerland	15	8	5	9
Waterland	15	4	0	4
Zaanstreek	20	0	0	30
Buiten regio	25	37.5	21	22

Als we ervan uitgaan dat de Zaanstreek pas na de fusie tussen Alkmaar '54 en FC Zaanstreek tot het verzorgingsgebied van de profclub is gaan behoren, dan valt op dat het percentage spelers dat van buiten de regio afkomstig was, tussen 1955 en 1971 geleidelijk afnam. Het team dat in '55-'56 aantrad, droeg nog heel sterk de sporen van het Noord-Hollands elftal waaruit Alkmaar '54 bij zijn aantreden grotendeels was opgebouwd. Ook in '60-'61 speelden er nog veel voetballers van buiten de regio bij de club. Het was het eerste seizoen van Alkmaar '54 in de Eredivisie, waardoor het zich kon permitteren om spelers als Lörincz, Fernhout en Engelsma van buiten aan te trekken. Daarna volgden er lange jaren in de Tweede en de Eerste Divisie en was de club om financiële redenen beperkt tot het aantrekken van spelers uit de eigen regio. Langzaamaan nam het aantal spelers uit Alkmaar en de direct omliggende regio, namelijk West-Friesland en de rest van Noord-Kennemerland, toe. Die ontwikkeling werd verstoord door de fusie met FC Zaanstreek toen in één klap het aantal Zaankanters in de selectie van de nieuwe fusieclub fors werd. Maar ook na de fusie bleek het regionale element niet te zijn verdwenen.

De vervoersrevolutie maakte het mogelijk dat de profclub spelers kon rekruteren uit de wijde omgeving. Van full professionalisme was nog geen sprake, waardoor spelers genoodzaakt waren om in hun eigen woonplaats hun beroep te blijven uitoefenen en niet te verhuizen naar Alkmaar. In een tijd van woningschaarste was dat trouwens al moeilijk. De aanschaf van een bromfiets of een auto was nodig om naar de stad te rijden om daar te spelen en te trainen. Zonder de motorisering van het vervoer zou Alkmaar '54 en later AZ '67 gedwongen zijn geweest om spelers vooral te zoeken in Alkmaar en in de directe omgeving.

Welke beroepen oefenden de spelers uit, wat was hun maatschappelijke achtergrond? De selectie van '55-'56 telde vooral voetballers die laaggeschoolde functies uitoefenden zoals postbode, metaalbewerker, chauffeur en marktkoopman. Slechts enkelen kwamen daarbovenuit en oefenden functies uit als sportleraar, boekhouder en personeelschef. Elders in het land, bij andere profclubs in die periode, was de situatie niet veel anders en oefenden de spelers evenzeer vooral laaggeschoolde functies uit.²²⁸ Een aantal jaren later, in het seizoen '60-'61, was het beeld niet drastisch gewijzigd, maar toch kende de selectie inmiddels twee spelers, Jan en Wim Visser, die de onderwijzersopleiding volgden. De daaropvolgende jaren zagen een geleidelijke stijging in opleiding en functieniveau. Zo hielden in het seizoen '70-'71 de spelers met een laaggeschoolde functie en die waarvoor een middelbare scholing vereist was elkaar in evenwicht. Hoewel Theo Vonk er met zijn gymnasium-B bovenuit stak, was het allang geen uitzondering meer dat spelers een middelbare schoolopleiding voltooiden en het brachten tot onderwijzer, eigenaar van een reisbureau of assurantiehouders. Wel zou de eerste academicus in het betaalde voetbal, Johan Plageman van DOS, lang een uitzondering blijven. Toen hij in 1966 zijn bul haalde, stond de Nederlandse pers daarvan vol.²²⁹

Toenemende economische welvaart in de jaren vijftig en zestig en grote investeringen in het onderwijs na de Tweede Wereldoorlog leidden tot betere scholing van de spelers en daarmee ook tot hogere functies op de arbeidsmarkt. In de jaren vijftig en zestig vonden er ingrijpende veranderingen plaats op onderwijsgebied. Onderwijs na de lagere school, dat oorspronkelijk standsgebonden was, ontwikkelde zich tot massaonderwijs. In 1950, bijvoorbeeld, volgde nauwelijks meer dan een kwart van de jongeren onderwijs na de lagere school. Tien jaar later, in 1960, was dat aantal al gestegen tot 41 procent. In de jaren daarna zou het steeds normaler worden dat uit alle maatschappelijke lagen van de bevolking leerlingen na hun vijftiende jaar op school bleven.²³⁰ Het gevolg was, zoals tabel 14 laat zien, dat de voetballers hogere functies op de arbeidsmarkt gingen bekleden.

Tabel 14

Beroepen van de contractspelers van Alkmaar '54 en AZ '67, ingedeeld naar lager en middelbaar niveau (uitgedrukt in percentages)²³¹

Seizoen	Lager	Middelbaar
'55-'56	79	21
'60-'61	73	27
'65-'66	64	36
'70-'71	50	50

De maatschappelijke achtergrond van de spelers uit het seizoen '55-'56 sluit aan bij die van de spelers van het Nederlands elftal uit de jaren 1945 tot 1951, zoals onderzocht door C. Miermans. Hij rekende 83 procent van deze spelers tot wat hij betitelde als het volksmilieu.²³² Geconstateerd kan worden dat de sociale stijging die zich voordeed na 1960 ook de voetbalwereld niet voorbijging. Met grote voorzichtigheid zou bovendien kunnen worden geconstateerd dat met name vanaf de tweede helft van de jaren zestig het beroep van voetballer ook aantrekkelijker werd voor jongens uit de betere milieus. Met andere woorden: de status van de profvoetballers was toegenomen. Tot de spelers die van buiten het verzorgingsgebied van Alkmaar '54 en AZ '67 werden gehaald, behoorden in toenemende mate voetballers die afkomstig waren uit het buitenland of die een Surinaamse achtergrond hadden. Hoe verging het hun in Alkmaar?

b. Buitenlanders en Surinamers

In de periode 1954-1972 ging Alkmaar '54 en later AZ '67 zeventien keer in zee met buitenlandse voetballers. Waar kwamen zij vandaan en welke ervaringen werden ermee opgedaan? De eerste buitenlander die zich in de Alkmaarder Hout meldde, was de Engelsman George Swarbrick. Hij tekende in 1955 een contract, dat na drie wedstrijden werd ontbonden omdat hij als dienstplichtig militair werd overgeplaatst.²³³ Hij liet geen grote indruk achter. De komst van de Italiaan Mario Pallaoro in augustus 1957 deed daarentegen veel stof opwaaien. Pallaoro kreeg een tijdelijk contract. De verwachtingen waren zeer hoog gespannen. Zijn eerste wedstrijd in Alkmaar-tenue, nota bene een vriendschappelijke wedstrijd, trok maar liefst tienduizend bezoekers - een seizoenrecord.²³⁴ De overkomst van de Italiaan bleek echter problematisch. In zijn kielzog kwam de minderjarige dochter van een Oostenrijkse politieman met hem mee, naar wie werd gezocht door Interpol.²³⁵ Toen ook de Alkmaarse vreemdelingenpolitie geen verblijfsvergunning wilde afgeven en hij evenmin een werkvergunning kreeg,

verbrak Alkmaar '54 al na een paar weken het contract.²³⁶ Erg werd dat niet gevonden, want na enkele oefenwedstrijden en één competitieduel bleek de Italiaan niet de gedroomde sterspeler te zijn waarvoor hij was gehouden.

Betere ervaringen had de club eind jaren vijftig met de Duitser Sepp Seemann, maar die had zich daarvoor al bewezen bij GVAV en SC Enschedé. De eerste helft van de jaren zestig dienden zich zes buitenlandse spelers aan. De Hongaarse Opstand bracht een exodus van Hongaarse voetballers teweeg. In ons land maakten Tibor Lörincz en Janos Hanek, die begin jaren zestig in Alkmaar neerstreken, een goede indruk. Barry Hughes was de tweede Brit bij de club. Ook hij voldeed en werd zelfs na twee seizoenen hoofdtrainer van Alkmaar '54. Matig daarentegen waren de prestaties van de Duitsers Erich Meier en Gerd Siedl, die binnen een jaar alweer waren vertrokken. Even lang hield de Algerijn Paul Amara het uit, die in 1964 werd overgenomen van Veendam. Hoewel geen slechte voetballer bleek hij zich in de persoonlijke sfeer moeilijk te kunnen aanpassen. Hij veroorzaakte verschillende auto-ongelukken en beging met de bruikleenauto van de club talrijke overtredingen. Voor Alkmaar '54 was de maat vol toen hij weigerde om uit te komen in het tweede elftal.²³⁷

In de daaropvolgende jaren, namelijk 1966-1972, nam het aantal buitenlandse voetballers in Alkmaarse dienst toe. Dat paste in een ontwikkeling waarvan bij andere clubs ook sprake was.²³⁸ Buitenlandse voetballers waren vóór 1966 vooral een curiosum, daarna werden zij een structureel verschijnsel op de Nederlandse velden. Toen de financiële middelen in het betaald voetbal toenamen en het ook mogelijk werd om hogere salarissen te betalen en duurdere spelers aan te kopen, konden er vaker dan voorheen buitenlandse spelers worden aangetrokken. Tevens ontstond er een internationale voetbalmarkt, waarop allerlei tussenpersonen bemiddelden tussen spelers en clubs.

Wederom was Duitsland met twee voetballers bij Alkmaar '54 grootleverancier. Maar waar Herbert Bönnen slaagde, mislukte de voormalige doelman van FC Köln, Fritz Ewert, jammerlijk. Na zijn aantreden openbaarde zich bij hem slijtage aan zijn heupgewricht, waardoor hij wel naar de ene kant dook maar niet naar de andere kant.²³⁹ Het bestuur van Alkmaar '54 beschuldigde zowel Ewert als FC Köln van oplichting. Het eiste van de Duitse club teruggave van de transfersom omdat zij een speler 'mit verdecktem Mangel' had verkocht. Per kerende post antwoordden de Duitsers dat zij geen weet hadden van lichamelijke gebreken. Fijntjes werd opgemerkt dat het in Duitsland gewoonte was om spelers bij transfers te laten keuren: 'Wir dürfen doch unterstellen dass das bei Ihnen auch üblich ist?'²⁴⁰ Alkmaar '54 ontbond het contract maar zag niets meer terug van de transfersom en het handgeld van maar liefst 40 duizend Duitse marken. Achteraf kon het bestuur zich wel voor het hoofd slaan omdat het Ewert niet medisch had laten keuren.²⁴¹

Evenmin gelukkig was AZ '67 met het aantrekken van de Joegoslavische spelers Maksim Pusic en Jovan Racic in 1968.²⁴² Mislukte aankopen waren ook de Hongaar Barna Liebhaber en de Roemeen Josif Varga. De laatste tekende wel het contract, maar keerde terug naar Boekarest om nog wat zaken te regelen om vervolgens nooit meer in Alkmaar op te duiken. Het was niet louter droefenis met de buitenlandse voetballers. De Polen Jan Liberda en Zygmund Schmidt, die vanaf respectievelijk '69-'70 en '70-'71 in Alkmaar opereerden, deden dit tot ieders volle tevredenheid.

De meeste buitenlandse voetballers bleven slechts maximaal één seizoen bij Alkmaar '54 of AZ '67. In een enkel geval was dat omdat een speler zich al in de nadagen van zijn carrière bevond, maar in de meeste gevallen waren zij als voetballer door de mand gevallen of konden zij zich niet aanpassen aan hun nieuwe leefomgeving. Slechts zes spelers bleven langer dan één seizoen verbonden aan de club en alle zes voldeden als speler. Veel spelers kwamen naar Nederland om in de nadagen van hun carrière hier nog wat te foerageren. De gemiddelde leeftijd lag dan ook tamelijk hoog, namelijk op ruim zevenentwintig. Veel Oost-Europeanen kregen pas op latere leeftijd toestemming om naar het buitenland te vertrekken.

Waarom trok Alkmaar '54 en later AZ '67 zoveel buitenlanders aan en hoe kwam het dat het bestuur zo vaak misgokte? In de opbouwfase van het Nederlandse betaald voetbal leefde de overtuiging dat goed voetbal vooral buiten de landsgrenzen werd gespeeld. Daaraan werd al snel de conclusie verbonden dat buitenlandse spelers een aanwinst betekenden voor de club. Vaak waren de clubbestuurders geïmponeerd door de klinkende staat van dienst die nogal wat buitenlandse spelers achter hun naam hadden. Zo waren Ewert en Siedl meervoudig Duits international en had Meier een Europacupfinale gespeeld voor Eintracht Frankfurt. Zeer onder de indruk van deze reputaties realiseerden de bestuurders zich niet dat spelers van dertig jaar of ouder niet meer konden waarmaken wat zij tien jaar geleden nog wel in huis hadden. Typerend voor de gretigheid waarmee men buitenlanders wilde aantrekken was het zonder keuring contracteren van doelman Ewert. Ook werd er nauwelijks of niet gescout. Pas in 1965-'66 trok een delegatie van Alkmaar '54 voor het eerst naar Duitsland om zelf spelers te gaan bekijken. Voor die tijd ging men uitsluitend af op adviezen van buitenlandse managers of, zoals die nu worden genoemd, spelersmakelaars.²⁴³

Vooraf buitenlandse spelers die al eerder voor andere Nederlandse clubs uitkwamen, voldeden. Zij hadden zich daarbij al bewezen, zoals Hanek (DOS), Seemann (SC Enschedé/GVAV) en Hughes (Blauw Wit). Na 1965 kwamen bijna alle buitenlandse voetballers uit Oost-Europa. Voor hen was het aantrekkelijk om in Nederland te spelen omdat de verdiensten in vergelijking met die in eigen land enorm waren. Voor het bestuur van de Alkmaarse club was het aantrekkelijk om deze spelers te contracteren omdat zij relatief goedkoop waren. Zij speelden doorgaans voor

dezelfde salarissen als hun Nederlandse collega's. Dat lag anders met Duitse voetballers als Bönner en Ewert, voor wie forse bedragen werden neergeteld.

De KNVB beschouwde Surinaamse voetballers als buitenlandse spelers. Vooral kort na de invoering van het betaald voetbal maakten zij furore op de Nederlandse velden. In de jaren 1956-1960 kwamen negentien Surinaamse voetballers naar Nederland.²⁴⁴ Met name Humphrey Mijns en Erwin Sparendam groeiden uit tot vedetten.

Hooggestemd waren de verwachtingen toen AZ '67 in 1968 de Surinaamse voetballers Cor van Dorpel en Siegfried Haltman contracteerde. Vooral Haltman, die niet alleen Surinaams international was maar ook nog de veelbelovende bijnaam 'Het Scheermes' had verworven, zou grootse prestaties neerzetten, zo hoopte men. Haltman kreeg echter last van een knieblesure, maar wat vooral hun carrière bij AZ '67 leek te nekken, was dat hun inzet niet goed bij de club viel. Trainer Wim Blokland schamperde in de *Alkmaarsche Courant* dat zij alleen wilden presteren bij mooi weer.²⁴⁵ Al eerder had het bestuur de beide spelers gewaarschuwd dat zij weggestuurd zouden worden als zij hun gedrag niet zouden veranderen.²⁴⁶ Na een jaar kwam er een einde aan hun loopbaan bij AZ '67. In diezelfde periode was de grote stroom van Surinaamse voetballers inmiddels al opgedroogd. Volgens sportjournalist Humberto Tan kwam dat omdat het Nederlandse voetbal beter werd, waardoor de afstand met de Surinaamse amateurs groeide.²⁴⁷ Pas lang na de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 ontstond een nieuwe bloeiperiode voor spelers met een Surinaamse achtergrond in ons land.

Wat de buitenlanders met de Nederlandse spelers gemeen hadden, was dat de betekenis van hun verbintenis met de Alkmaarse club voor hen groot was. Niet de minst belangrijke reden daarvoor was het inkomen dat zij verwierven.

c. Salarisontwikkelingen

Wat betekende de verbintenis met de club financieel voor de spelers en hoe ontwikkelden de salarissen zich? In de eerste tien jaar in het betaald voetbal, dus in de jaren 1954-1964, bleven de inkomens van de spelers behoorlijk constant. Er kwam nauwelijks verandering in de vergoedingen die al in 1954 waren overeengekomen: 40 gulden bij winst, 20 gulden bij gelijkspel en 10 gulden bij verlies. Daarnaast ontvingen de spelers 20 gulden trainingsgeld per week. In geval van vriendschappelijke wedstrijden werden de premies gehalveerd. Begin 1955 werd besloten dat deze premies ook golden voor de reservespelers, die het tot dan toe voor de helft van het geld moesten doen. Dit werd nodig geacht om te 'bevorderen dat spelers welke zich niet geheel fit voelen, zich zullen laten vervangen'.²⁴⁸

Soms werden ter aanmoediging extra premies in het vooruitzicht gesteld. Zo leek in oktober 1958 promotie naar de Eredivisie niet onhaalbaar. Om de spelers te prikkelen en tot grootse daden aan te zetten, stelde het bestuur voor om de spelers een promotiepremie van 1000 gulden in het vooruitzicht te stellen. Directeur van de NV Gerrit Kaper maakte daar bezwaar tegen: 'De spelers en vooral de vrouwen van de spelers zullen hierdoor zenuwachtig worden en dit kan het spel zeer beïnvloeden.' Toen trainer Ludwig Veg betoogde dat de spelers juist goed zouden reageren op een dergelijk vooruitzicht besloot het bestuur vast te houden aan zijn voornemen.²⁴⁹ Het mocht niet baten. Toen promotie naar de Eredivisie in 1960 wel een feit werd, werden de premies verdubbeld. Dat feest was echter van korte duur, want na de twee daaropvolgende degradaties werd de situatie van voorheen hersteld.

Er was nauwelijks differentiatie in de salariëring. In principe kregen de spelers hetzelfde uitbetaald. Een uitzondering werd wel gemaakt voor een topspeler als Bas Peggeman, die in 1957 een 'blijfpremie' kreeg toegekend van 1500 gulden onder de voorwaarde dat hij drie seizoenen bij Alkmaar '54 zou blijven.²⁵⁰ Ook buitenlandse spelers zoals Pallaoro en Lörincz konden rekenen op een betere behandeling. De Italiaan zou zijn premies aangevuld krijgen tot 3000 gulden per jaar, terwijl Lörincz de toezegging kreeg dat hij jaarlijks op ten minste 4200 gulden kon rekenen, waarbij hij bovendien de garantie kreeg dat er voor hem een baan zou worden gevonden die hem minstens eenzelfde bedrag zou opleveren. Als het loon lager zou uitvallen zou Alkmaar '54 zijn salaris aanvullen.²⁵¹

Veel emolumenten waren er in deze beginperiode niet te genieten voor de spelers. In 1955 werd bepaald dat de spelers naar uitwedstrijden zelf hun brood moesten meenemen.²⁵² Ook op het gebied van kleding en materiaal werden de spelers niet in de watten gelegd. De vrouw van Bonnie Bult maakte in de jaren vijftig zelf de voetbalbroekjes voor haar man, omdat die van de club pijpen hadden waar zijn benen niet in pasten.²⁵³

Na 1964 werden de premies opgetrokken. Tot het seizoen '68-'69 gingen die naar 125 gulden bij winst, 60 gulden bij een gelijkspel, maar in geval van een nederlaag werd er niets uitbetaald. Het trainingsgeld werd doorgaans opgetrokken naar 25 gulden per week. Een forse sprong werd gemaakt na de promotie naar de Eredivisie in het seizoen '68-'69. De spelers mochten toen 250 gulden bijschrijven in geval van winst, 125 gulden bij een gelijkspel en een nederlaag leverde altijd nog zo'n 50 gulden op.

Er werd wel gedifferentieerd in het trainingsgeld, de opstelpremies en de reis- en onkostenvergoeding. Spelers als Gerrit Vooys, Chris Dekker en Jan van Veen hadden wat dat betreft een streepje voor ten opzichte van hun medespelers. Het bestuur van AZ '67 liet de gemeente dan ook weten 'dat het nogal eens voorkomt dat onder het mom van vergoedingen extra betalingen aan de betere spelers werden gedaan,

teneinde de fictie van gelijke beloningen te handhaven maar die spelers toch te geven wat hun meer dan de anderen toekomt.²⁵⁴

Uitzonderingen in de salariëring werden gemaakt voor een aantal buitenlandse spelers. In 1964 kon Paul Amara al rekenen op ten minste tienduizend gulden per jaar.²⁵⁵ De Duitser Herbert Bönner toucheerde niet alleen een netto maandsalaris van 1000 DM, maar ook hogere wedstrijdpremies die varieerden van 180 DM netto bij winst tot 100 DM netto bij een gelijkspel.²⁵⁶ Zijn landgenoot Fritz Ewert had nog minder te klagen. Naast een handgeld van 40.000 DM was hem na een jaar nog eens een bedrag van 20.000 DM in het vooruitzicht gesteld. Daarnaast verdiende hij nog eens 1400 gulden per maand en kreeg hij 100 DM per behaald wedstrijd punt.²⁵⁷ De direct uit Polen overgekomen spelers Jan Liberda en Zygmund Schmidt moesten het met minder doen. Zij konden rekenen op ten minste 15.000 gulden per jaar, hetgeen nog altijd hoger was dan wat hun Nederlandse ploegmakers doorgaans ophaalden.²⁵⁸

In de periode 1954-1972 waren de verdiensten in het betaald voetbal betrekkelijk gering, zeker in vergelijking met de hoge vlucht die de salarissen daarna zouden nemen. Daarbij moet men zich wel realiseren dat, met uitzondering van een enkele buitenlandse voetballer, de spelers in die periode semi-profs of misschien beter gezegd, semi-amateurs waren die naast hun voetballen een ander beroep uitoefenden. Dat betekende in veel gevallen zo'n aanvulling op hun inkomen dat zij in staat waren een relatief luxe leven te leiden. Zo kon Barend van Vliet zijn reguliere inkomen van 68 gulden dankzij het voetballen bijna verdubbelen. Hij kon zich nu zaken permitteren die anders niet konden, zoals de aanschaf van een motorfiets.²⁵⁹ Ook de typograaf Siem Stelling verdubbelde met het voetbal in de jaren vijftig zijn inkomen.²⁶⁰ Psychologisch was dat ook belangrijk voor de spelers: 'Wat me nog wel bijgebleven is, dat is het gevoel dat je altijd geld op zak had. (...) Ik ben er niet rijk van geworden, maar ik had wel een rijk gevoel.'²⁶¹ Andere spelers konden dankzij het inkomen dat zij als voetballer verdienden nieuwe investeringen doen in hun maatschappelijk leven. Zo bouwde Gerard Snabilie zijn handelsonderneming 'Gema' in de Amsterdamse Pijp op met de revenuen van het betaald voetbal.²⁶² Dick Kuijper, die een sigarenhandel dreef, kon na twee jaar sparen van zijn voetbalrecette een sigarettenautomaat aanschaffen: 'Alleen grote zaken in Amsterdam hadden zo'n apparaat, ik was de enige in Zaandam. Dat ding leverde mij gedurende tien jaar nog vijftig gulden winst per week op.' De verdiensten van zo'n 100 gulden per week of, in geval van een druk en succesvol Paas- of Pinksterweekend, 160 gulden, gaven hem het gevoel schatrijk te zijn.²⁶³

Ondanks dit rijke gevoel werd een enkele keer ook een andere bron aangeboord om het inkomen aan te vullen.

d. Omkoping

Tijdens de wedstrijd Alkmaar '54 - Feyenoord op 27 juni 1955 gebeurden er rare dingen. Spelers verknalden de prachtigste kansen.²⁶⁴ Op de tribune werd gefluisterd: 'Er is poen op tafel gekomen.' De verslaggever van de *Alkmaarsche Courant* dacht daar zo het zijne van: 'Wij zouden die uitspraak niet over durven nemen, maar dat het spel van de voorhoede van Alkmaar de indruk vestigde valt niet te ontkennen.'²⁶⁵ Voor de Rotterdammers waren de belangen groot. De promotie uit de Eerste Klasse C naar de te vormen Hoofdklasse was nog niet veiliggesteld en Feyenoord had aan het eind van de competitie de punten hard nodig. In dit Pinksterweekend speelde Alkmaar '54 twee keer tegen Feyenoord. De eerste wedstrijd in Rotterdam, twee dagen eerder, eindigde in een 2-2 gelijkspel, maar na afloop werden Alkmaar-spelers door die van Feyenoord benaderd om hen in ruil voor geld de volgende keer te laten winnen.²⁶⁶ De Rotterdammers wonnen inderdaad met 0-1 en konden mede dankzij deze overwinning hun promotie veiligstellen. Toch kwam het niet tot uitbetaling. De Alkmaar-speler die het geld in ontvangst zou nemen, kwam te laat uit de kleedkamer en trof op de afgesproken plek zijn contactman van Feyenoord niet meer aan.²⁶⁷ Deze liep wel op tegen penningmeester Frits Jansen en wilde hem het geld overhandigen. Die wilde daar niets mee te maken hebben en weigerde het geld: 'Later heb ik het geweten hoor, want ik kreeg de spelers op mijn nek. Ze waren des duivels. Ik heb toen zitten huilen als een kind, zoals ik op mijn sodemieter kreeg van de heren voetballers.'²⁶⁸

De volgende dag werden de spelers ter verantwoording geroepen bij het bestuur van de NV. Daar werd door de spelers naar voren gebracht dat 'op 25 Juni 1955 na afloop van de wedstrijd Feyenoord-Alkmaar in Rotterdam de spelers van Feyenoord, die wanneer ze een plaats in de Hoofdklasse zouden bereiken een belangrijk som geld zouden ontvangen, bij de spelers van Alkmaar waren gekomen om met hen te praten over het laten winnen van de wedstrijd Alkmaar-Feyenoord op Zondag 27 Juni 1955. De spelers van "Alkmaar" hadden hierop Ja geantwoord en was afgesproken dat er geld zou ontvangen worden vóór de wedstrijd op 27 Juni a.s.' Zij hielden de bestuursleden voor dat het allemaal niet serieus bedoeld was en dat de spelers na het verzoek van Feyenoord tegen elkaar zeiden: 'Stel je voor dat we verliezen, dan kunnen we later altijd nog zeggen nou Feyenoordspelers komen jullie nog even betalen want we hebben jullie laten winnen. Op deze manier was de premie altijd verzekerd. Wonnen we deze wedstrijd dan kregen we van "Alkmaar" fl. 60.-, verloren we deze wedstrijd dan hadden we tegen Feyenoord gezegd: nu jullie betalen. Maar van laten winnen is geen sprake en ook hebben we beslist niets van Feyenoord ontvangen, deze heren hebben dat spelletje beslist doorgehad.' De bestuursleden namen genoegen met deze verklaring. Alleen B.J. Boersen, die de functie van manager bij de club bekleedde, had

zo zijn twijfel en kondigde aan de zaak nader te zullen onderzoeken. Daarop nam aanvoerder Ben Kabel het woord en bracht naar voren dat het elftal om verscheidene redenen niet blij was met het optreden van Boersen. Het bestuur besloot nog eens naar de zaak te kijken. In de volgende vergadering van het bestuur van de NV lag er een brief van de spelers, in overleg met sommige bestuursleden opgesteld, waarin werd aangedrongen op het ontslag van de manager. Dat verzoek werd door het bestuur met beide handen aangegrepen en Boersen, een van de oprichters van de NBVB, kon gaan. Zijn ontslag kwam de club goed uit, want nu kon ten minste 60 gulden reisgeld per week worden bespaard. Zijn werkzaamheden konden worden overgenomen door de secretaris.²⁶⁹ Overigens, Feyenoord-voorzitter Cor Kieboom had een andere reddingsboei gevonden als de club promotie niet op eigen kracht zou bereiken. Hij was inmiddels met de eigenaar van Holland Sport, L.H. Röpcke, tot overeenstemming gekomen dat Feyenoord deze club, die wel was gepromoveerd, zou overnemen. Toen Feyenoord toch op eigen kracht de promotie bewerkstelligde, werd Holland Sport doorverkocht aan reders uit Scheveningen.²⁷⁰ Deze lezing over de wedstrijd Alkmaar-Feyenoord kon niet bevestigd worden van de zijde van Feyenoord.²⁷¹ De precieze gang van zaken blijft onhelder, maar dat er tenminste aanwijzingen bestaan dat over het verloop van deze wedstrijd afspraken vooraf zijn gemaakt is duidelijk.

In de jaren vijftig deden meer geruchten over omkoping de ronde, waarbij iedere keer de beschuldigende vinger wees naar een bepaalde speler. Het betrof hier twee wedstrijden uit 1956 en 1957. Een ploeggenoot zei hierover: `Je kon niets bewijzen, maar gevoelsmatig voelde je dat het niet goed zat.'²⁷² In 1957 stuurde aanvoerder Ben Kabel een brief aan Alkmaar-voorzitter Klaas Langedijk, waarin hij aandrang op het verwijderen dan wel rehabiliteren van de speler. Kabel schreef dat er veel geruchten over hem waren: `Wanneer er een rotte plek is moeten wij de moed hebben deze eruit te snijden. Zijn wij er niet van overtuigd dat er een rotte plek bestaat, dan moeten alle maatregelen genomen worden om aan te nemen dat hier dus sprake was van laster.' Hij hekelde het bestuur omdat het de zaak wilde doodzwijgen. Zelf kondigde hij aan dat hij niet meer wilde voetballen met iemand die niet te vertrouwen was.²⁷³

Hoe structureel was omkoperij in het betaald voetbal? Alvorens hierover een uitspraak te doen, is het goed om na te gaan wat er bekend is over omkopingspraktijken in het betaald voetbal. Berucht werd het optreden van de doelman van het Nederlands elftal Wim Landman, die ervan beschuldigd werd zich in 1955 door NAC te hebben laten omkopen en in 1956 door BVV. In het laatste geval werd omkoping daadwerkelijk bewezen.²⁷⁴ In seizoen '58-'59 verkwanselde Limburgia wedstrijden tegen Leeuwarden en tegen Volendam, die beide streden om promotie naar de Eredivisie. Vooral Limburgia-speler Peter Stephan speelde hierin een prominente rol.²⁷⁵ Een seizoen eerder uitte Volendam beschuldigingen aan het adres van Willem II-

kringen, die pogingen deden om spelers en bestuursleden van Volendam om te kopen.²⁷⁶ In 1961 zou De Graafschap de doelman van NEC, Theo Jansen, hebben willen omkopen voor 1000 gulden.²⁷⁷ Doelmannen waren kennelijk in trek als object voor omkoping. In het seizoen 1969-1970 liet een verdediger van Fortuna SC zich omkopen door een degradatiekandidaat.²⁷⁸ Het laatste ons bekende geval van een omkoopoging deed zich voor in datzelfde seizoen, toen de Twente-spelers Willem de Vries en Piet Schrijvers het verzoek²⁷⁹ kregen om in ruil voor duizenden guldens de Ajacied Johan Crujff uit de wedstrijd te trappen.

Het is aan de hand van deze acht tot tien gevallen van (pogingen tot) omkoping in de jaren '55 tot '70 niet mogelijk om aan te geven hoe frequent dit verschijnsel was. De bedoeling was niet dat omkoping aan het licht zou komen. Bovendien hadden zowel de omkoper als de omgekochte een gedeeld belang: voorkomen dat hieraan ruchtbaarheid zou worden gegeven. Er is dus sprake van een *dark number* waarvan naar de omvang alleen maar gegist kan worden. Ongetwijfeld zijn deze voorbeelden aan te vullen met andere voorbeelden die in de literatuur bekend zijn. Op grond van het aantal gevallen dat nu al bekend is over de jaren 1955-1970 kan gesteld worden dat omkoping of pogingen daartoe geen incident waren. Maar hoe structureel dit euvel zich voordeed, valt nu nog niet aan te geven.

Wat wel opvalt, is dat wat bekend is over omkoping in het betaald voetbal zich vooral afspeelt in de eerste jaren na de invoering daarvan. Na 1970 zijn geen gevallen van omkoping bekend geraakt. Daarmee is natuurlijk niet gezegd dat daar geen sprake van is geweest, maar het lijkt ook niet helemaal toevallig dat vooral in de jaren vijftig omkopingschandalen bekend zijn geworden. Vooral toen betekende een extra premie door omkoping een enorme suppletie van een op zich doorgaans mager inkomen. Bovendien zal, net zoals bij sommige bestuurders, het betaald voetbal in het begin voetballers hebben aangetrokken die het vooral om het geld te doen was en in het najagen daarvan weinig scrupuleus te werk gingen. Ook uit de amateur-tijd zijn er beschuldigingen van corruptie. Echter, de meest beruchte affaire, namelijk die waarin vuc-speler Bertus de Harder ervan werd beschuldigd in 1944 voor twee mud aardappelen het landskampioenschap aan De Volewijckers te hebben overgelaten, lijkt meer een volksroddel te zijn geweest dan dat deze op werkelijkheid berustte.²⁸⁰ Omkoping was vooral een verschijnsel dat zijn intrede deed toen de wereld van het geld het won van het amateurisme.

Geld was echter niet het enige dat van betekenis was voor de spelers. Ook op andere manieren greep het betaald voetbal in op hun leven.

e. Wat bracht het betaald voetbal voor de spelers?

De spelers die het geluk hadden om aangetrokken te worden door Alkmaar '54 en later AZ '67 kwamen in een nieuwe wereld terecht die zich kenmerkte door een volstrekt andere entourage en die ook maatschappelijk anders in elkaar stak dan zij gewend waren. Alleen al sportief gezien was het uitkomen in het betaald voetbal voor de amateurs uit Noord-Holland een uitdaging: 'Welke voetballer had toen, en trouwens nu nog, niet het ideaal om eens tegen een De Munck, Cor van der Hart of De Harder te voetballen?' aldus speler Ben Kabel. Kortom, het betaald voetbal stelde hem in staat om een betere voetballer te worden.²⁸¹ Fascinerend was ook de nieuwe entourage waarin de spelers terechtkwamen: '(...) je kreeg een nummer op je rug. Dat vond ik hartstikke mooi, net als in het buitenland.'²⁸² Dankzij het betaald voetbal konden de meeste spelers voor het eerst in hun leven in een vliegtuig stappen toen Alkmaar '54 in 1964 op bezoek ging bij West Bromwich Albion, de vroegere club van Barry Hughes. Dichter bij huis maar evenzeer indrukwekkend voor de spelers was hun kennismaking met prins Bernhard, die ter gelegenheid van zijn verjaardag in 1956 de club had uitgenodigd voor een wedstrijd tegen Fortuna '54 op het sportterrein van paleis Soestdijk.

De opmerking dat betaald voetbal 'offers a ticket out of the ghetto'²⁸³ ging misschien voor onze spelers wat ver, maar een feit was dat er zeker voor spelers uit lagere milieus sprake was van sociale stijging en meer aanzien. De Egmonder Piet Buis leerde bij Alkmaar '54 voor het eerst de combinatie van een mes en een vork te hanteren, hoewel hij zich vooraf grote zorgen maakte over zijn eerste diner: 'Thuis was ik alleen gewend met een vork te eten en bij dit diner wist ik niet wat ik moest aanpakken: daar lag een mes, hier een lepel, nog een lepel, een vork, enz.'²⁸⁴ Ook Helmond Sport-speler Willy van Neerven leerde pas als voetballer een bestek hanteren tijdens etentjes na de wedstrijd en hij vond dit zo bijzonder omdat 'wij toen niet eens wisten hoe we een mes en vork vast moesten houden'.²⁸⁵

Het aanzien en de bekendheid die de spelers genoten, waren evenmin te versmaden. Die populariteit betrof vooral de zogenaamde publiekslievelingen. Dat waren niet alleen spelers die excelleerden, maar vooral ook voetballers die een enorme werklust aan de dag legden. Met deze spelers konden toeschouwers zich identificeren. Zulke publiekslievelingen waren bijvoorbeeld Piet Buis, die liefkozend 'Pietje' werd genoemd, en Hein Pitters.²⁸⁶ Geroemd om zijn inzet was ook Jan Kooge. De lange verdedigers Ben Kabel, Bas Peggeman en Dirk Kuijper konden evenzeer rekenen op veel krediet. Een tijdlang was ook doelman Snabilie heel populair en hij werd zelfs vergeleken met de Zwarte Panter, Frans de Munck, de doelman van het Nederlands elftal. Ook spelers die uit Alkmaar zelf kwamen, hadden vaak een streepje voor bij het

publiek. Dat gold met name voor Nico Wagemaker en de broers Henk en Siem Tijm. De verwachting ten aanzien van buitenlanders was altijd zeer hoog. Als zij die waarmaakten, konden zij niet meer stuk bij de supporters. Dat gold met name voor Tibor Lörincz en Janos Hanek.²⁸⁷

Voor spelers kon hun betrokkenheid bij Alkmaar '54 en later AZ '67 ook positieve gevolgen hebben voor hun verdere maatschappelijke carrière. Zeer regelmatig begonnen spelers aan een trainersopleiding en kregen zij na hun voetbalcarrière een functie als trainer bij een amateurvereniging. Na zijn vertrek bij AZ '67 werd Jan Liberda hoofdtrainer van de Poolse topclub Zagłębie Sosnowice. De ervaringen die hij bij AZ '67 had opgedaan, kwamen hem daarbij goed van pas: 'Ik moet zeggen dat ik als trainer erg veel profijt trek van de ervaringen die ik als profvoetballer in Nederland heb opgedaan.'²⁸⁸ Een enkeling uit de periode tot 1972 zou het later brengen tot hoofdtrainer van een Eredivisieclub, zoals Chris Dekker en Theo Vonk. Een bijzonder geval was Barry Hughes, die van speler trainer werd van Alkmaar '54. Ook zou hij, net zoals Dekker en Vonk, met Haarlem de Eredivisie bereiken.

Voorzover viel te achterhalen gingen liefst tweeënvijftig spelers uit de periode 1954-1972 verder als voetbaltrainer.²⁸⁹ Dat was een ruime meerderheid van de contractspelers van Alkmaar '54 en AZ '67. Anderen vonden elders in de voetbalwereld functies als elftalbegeleider, jeugdleider, scout of clubmanager. Juist de ervaring die zij hadden opgedaan in het betaald voetbal maakte hen als trainer of anderszins aantrekkelijk voor amateurclubs of betaalde voetbalclubs.

Ook buiten de voetballerij vonden voetballers dankzij hun sportieve carrière een baan. Voor Arie Hersche was het belangrijkste dat zijn voetballoopbaan had opgeleverd een baan als administrateur bij Wastora.²⁹⁰ Voor doelman Dick Schouten gold hetzelfde: 'Ik heb mijn carrière bij Wastora te danken aan mijn voetballoopbaan. Ik heb er doelbewust aan gewerkt om de sport te gebruiken om maatschappelijk te slagen.'²⁹¹ Hij zou het zelfs tot directeur van Wastora brengen. Voetballers konden dankzij het betaald voetbal een netwerk opbouwen, dat leidde tot extra klanten voor vertegenwoordigers of assurantiehouders of tot een baan bij een van de zakelijke relaties van de voetbalclub.²⁹² Zo was een van de aandeelhouders van AZ '67 tevens directeur van een reisbureau. Deze hielp speler Bob van Rijssel aan een baan bij zijn bedrijf. Later begon Van Rijssel een eigen reisbureau in de Zaanstreek.²⁹³

Kortom, in de jaren vijftig en zestig waren er weinig mogelijkheden voor jongens uit arbeidersmilieus of met een vergelijkbare achtergrond om daaraan te ontsnappen. De belangrijkste mogelijkheid was het profiteren van de toegenomen onderwijsvoorzieningen. Daarnaast was de sport en met name het betaald voetbal welhaast de enige mogelijkheid voor deze jongens om een andere wending aan hun bestaan te geven, een wending die leidde tot aanmerkelijk hogere verdiensten, veel

aanzien en de mogelijkheid tot een goede carrière na beëindiging van hun voetballoopbaan.

Vanzelfsprekend bracht het betaald voetbal ook teleurstellingen voor spelers. In de eerste plaats natuurlijk bij een verloren wedstrijd of een degradatie, maar dat is eigen aan de sport. Teleurstellingen konden ook ontstaan door het gedwongen moeten beëindigen van de carrière of als spelers uiteindelijk niet wisten door te breken. Mislukte transfers leidden evenzeer tot teleurstellingen. Zo vertrokken de Alkmaarders Nico Wagemaker en Siem Tijm medio jaren zestig naar respectievelijk Blauw Wit en Ajax. Hun verwachtingen kwamen niet uit. Na een kort verblijf in Amsterdam waren zij weer terug bij hun oude club: *sadder and wiser*.²⁹⁴

Behalve de publieksliefeling was er ook de zondebok. Begin jaren zeventig was de linksbuitenspeler Wim de Jager het slachtoffer. In het dagelijks leven was hij stratenmaker. Bij mindere acties scandeerde een deel van het publiek leuzen als: 'Weg met De Jager, leve het konijn' of er werd geroepen 'Haal die klinker uit je broekzak, dan kan je harder lopen'. Gevolg was dat hij bij voorkeur alleen uitwedstrijden speelde 'en dan het liefst ver weg'. Als buitenspeler kreeg hij het vooral van de kant van de lange staantribune hard te verduren. Om die reden verzocht hij de trainer zelfs of hij een plaats op het middenveld kon krijgen.²⁹⁵ In het omarmen dan wel verstoten van spelers door het publiek komt toch vooral de instrumentele benadering van de spelers door de toeschouwers tot uiting. Toejuichingen konden met hetzelfde gemak worden vervangen door verwensingen. De sportsocioloog Ruud Stokvis noemt dit verschijnsel met een knipoog naar het oude Rome 'gladiatorisering'.²⁹⁶ Hoe dan ook: er waren meer publieksliefelingen dan anti-idolen. Belangrijk voor de spelers was vanzelfsprekend ook de sfeer binnen de club en de verhoudingen zowel onderling als met het bestuur.

f. Sfeer

De sfeer in de spelersgroep was in de beginperiode uitstekend. Dat kwam ook doordat bijna alle spelers al eerder met elkaar gevoetbald hadden in het Noord-Hollands elftal van de KNVB.²⁹⁷ Bovendien was de selectie toen heel klein, zodat de concurrentie tussen de spelers onderling minder groot was dan later het geval werd. Met meer mannen op de reservebank wordt de afgunst natuurlijk ook groter.²⁹⁸ Ook droeg daaraan bij dat de spelers in deze periode langer bij de club bleven dan later gebruikelijk werd.

Ook de verhouding tussen de bestuursleden en de spelers was goed. De afstand tussen bestuursleden en spelers was gering. Spelers tutoyeerden de bestuursleden.²⁹⁹ De leeftijdsverschillen waren gering. Tegenover doorgaans jonge bestuursleden - Gerrit Afink was bijvoorbeeld aanvankelijk aangetrokken als speler -

stonden voetballers die vaak al in de nadagen van hun carrière waren. Ook leefde bij zowel spelers als bestuur heel sterk het besef dat zij samen in een onzeker avontuur waren gestapt.³⁰⁰ In de beginjaren keken de bestuursleden zelfs op tegen de spelers.³⁰¹ De spelersgroep had dan ook een zekere invloed op het bestuursbeleid. Dat zagen wij al bij de omkopingsaffaire van Feyenoord, toen het bestuur heel snel geneigd was om de zaak te laten rusten. Die invloed bleek ook bij de verkiezing van het bestuur van de NV in 1955. Namens de spelers stuurde aanvoerder Ben Kabel een brief aan de aandeelhouders waarin hij opmerkte dat er 'een hele grote band (was) ontstaan die feitelijk onverbreekbaar is geworden' met de oprichters van de NV. Hij riep de aandeelhouders dan ook op om met de verkiezing van directie en commissarissen daarmee rekening te houden.³⁰²

Illustratief voor de geringe afstand tussen bestuur en spelers en de gemoedelijkheid waarmee zij met elkaar omgingen, is de wijze waarop een speler van buiten de stad na zijn transfer naar Alkmaar '54 werd opgevangen. Om te voorkomen dat hij de avond voor de wedstrijd naar het café zou gaan, gingen secretaris Van der Hoef en zijn vrouw iedere zaterdagavond met hem kaarten.³⁰³ Evenzeer tekenend voor de geringe afstand tussen bestuur en spelersgroep is het volgende voorbeeld. Na een uit de hand gelopen feestdiner in Alkmaar verloor speler Ramakers zijn gebit bij restaurant Koekenbier. Terug in zijn woonplaats Zaandam schroomde hij niet om de volgende ochtend een bestuurslid te bellen met het verzoek om zijn kunstgebit te zoeken.³⁰⁴

Vanaf de jaren zestig werd de sfeer wat onpersoonlijker. Er werden steeds meer spelers aangetrokken die niet uit het traditionele verzorgingsgebied van Alkmaar '54 afkomstig waren, terwijl ook grotere salarisverschillen hun intrede deden. Vooral buitenlanders kregen relatief veel geld en dat zij rondreden in een auto riep jaloezie op. Dat wilden de andere spelers ook wel. Ook de grotere doorstroming in de spelersgroep had invloed op de sfeer.³⁰⁵ Trainer Barry Hughes beëindigde in 1967 zijn contract, onder anderen gemotiveerd door de verziekte sfeer in de spelersgroep.³⁰⁶

Op zich viel de stemming na de fusie met FC Zaanstreek ondanks een grotere spelersgroep onderling nog wel mee. Vooral de spelers van FC Zaanstreek hadden onderling een hechte band.³⁰⁷ Toch werd langzamerhand binnen de fusieclub de sfeer zakelijker. De club raakte steeds meer op het zuidelijk deel van de provincie, Amsterdam en de Zaanstreek, georiënteerd. Geleidelijk aan kregen zakenlieden als Klaas Molenaar en Jan van der Ben het voor het zeggen: 'Het avontuurlijke, gezellige van Alkmaar '54 verdween snel.'³⁰⁸ Dat paste ook in de tijd. Geld werd binnen het betaald voetbal belangrijk, waarbij ook het bedrijfsleven een grotere rol ging spelen. Dat zou zich na de overname door Wastora ook gaan voltrekken bij AZ '67. Daarvoor, kort nadat AZ '67 in 1971 was gedegradeerd naar de Eerste Divisie, hing er vooral cynisme

rond de club. Een bekende grap die de ronde deed in Alkmaar was dat de nieuwe trainer Cor van der Hart binnenkort een café zou openen in de binnenstad: hij had al elf krukken.³⁰⁹